

T.C.
Istanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**SOGUK SAVAS SONRASI
RUSYA'NIN AVRASYA POLİTİKASI**

Salman KELİEV
2501020740

Tez Danismanı:
Doç. Dr. Levent ÜRER

Istanbul 2005

ÖZ

Avrasya'nin hâkimiyetini elinde bulunduran SSCB'nin tarih sahnesindeki yerini Rusya'ya bırakması ile birlikte, bu ülkenin bölge üzerinde etkinliğinin ne oranda olacağı ve bölgeye yönelik nasıl bir dış siyaset izleyeceği merak konusu olmuştur. NATO'nun SSCB döneminde Doğu Bloğu'nda yer alan ülkeleri bünyesine katarak, Doğu'ya doğru genişlemesi, Rusya'yi dış siyasette yeni açılımlar yapmaya iten başlıca faktörlerden biri olmuştur. ABD'nin tek süper güç olarak kaldığı ve artık herhangi bir alternatifinin olmayacağı söylemlerinin üretildiği bir ortamda, eski hantal yapıyı üzerinden atıp, tekrar bir süper güç olmayı arzulayan Rusya, özellikle Vladimir Putin döneminde çok yönlü bir dış siyaset izlemeye başlamıştır.

Rusya'da yeni dış siyaset arayışları farklı akımlar arasında büyük tartışmalara neden olmuştur. Bütün bu tartışmaların içinde Rus yönetimi, bir yandan BDT bünyesinde entegrasyon çalışmalarını yürütürken, öte yandan Uzakdoğu ve Ortadoğu gibi bölgelerde Rus etkinliğini sağlamaya ve de artırmaya yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Rusya, söz konusu bölgelere yönelik böyle bir siyaset izlemeye çalışırken, bir yandan bölge ülkeleriyle, öte yandan Batı ülkeleri ile birtakım anlaşmazlıklar da yaşamıştır.

ABSTRACT

After Russia took the position of the former USSR which had dominated Eurasia, it has been the topic of curiosity what will be Russia's influence on the neighboring countries and what will be its foreign policy in the region. NATO's expansion to the East including the countries of the Eastern Block that previously had been part of the USSR forced Russia to seek new opening in its foreign policy. In an environment where such speculations, that the USA remained the unique super power and there can not be its alternatives were made, Russia, leaving its old clumsy constitution and wanting to become super power again, began to adopt multi-directional foreign policy especially in the Vladimir Putin period.

New foreign policy seeking caused huge arguments in different groups in Russia. Among these arguments, Russian administrators carried out integration works in Independent Countries Community's constitution as well as performed works aiming at keeping and increasing its effect in the Far East and the Middle East. While Russia is trying to follow such policies toward those regions, it experienced some disagreements with the countries in the region as well as with the western countries.

ÖNSÖZ

Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra, geo-stratejik konumunun, tarihi ve kültürel birikiminin sonucunda dikkate alınması gereken önemli bir güç merkezi olarak dünya sahnesindeki yerini almıştır. Asya ve Avrupa gücü olarak medeniyetler arası bir kavşakta yer alan Rusya'nın, uluslararası arenada olmayı arzu ettiği konumda olmasının tek yolu, Avrasyacı jeopolitigin diriltilmesinden geçmektedir. Avrasyacılık sadece Rusya'nın değil, Atlantik eksenli Batı ittifakına karşı, Avrasya güçlerinin yükselisinin vazgeçilmez tek stratejisidir.

Rusya'da Boris Yeltsin döneminin sonrasında göreve gelen Vladimir Putin, Rus dış politikasında çok kutuplu politika dönemini başlatmış, Amerika'ya karşı Avrupa ve Avrasya'nın işbirliğine yönelik politikalar üretmeye başlamıştır. Bu doğrultudaki politikalar çerçevesinde, özellikle SSCB'den gelen tarihsel ve bölgesel misyon ve sahip olunan enerji kaynakları, Rusya için ciddi anlamda güç sağlamıştır. Rusya, Putin dönemiyle birlikte, dünyadaki gelişmeleri daha yakından takip etmeye başlamış ve bu gelişmeler karşısında kendi menfaatleri doğrultusunda dış politika üretmeye başlamış, öte yandan da yakın çevresi ile ilişkilerini de bu yönde düzenlemeye çalışmıştır.

Yapılan çalışma, Rus dış siyasetinin genel yönelimlerini, dış politika üretimindeki teorik tartışmaları ve uygulamaları ve Rus dış siyasetinin karşı karşıya olduğu genel sorunları ele almayı ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Her tez çalışmasında olduğu gibi bu tez çalışmasında da belirli birtakim zorluklarla karşılaşmıştır. Söz konusu zorlukların başta geleni, çalışma konusu ile ilgili Türkçede pek kaynak bulunamaması olmuştur. Buna karşılık söz konusu sıkıntının varlığı başka yönelimlere yönelmiş, bu durum da tez çalışması açısından daha olumlu sonuçlar doğurmuştur. Bu doğrultuda tez çalışması yapılırken, Rusya'daki gelişmeleri daha yakından takip edebilmek için, Moskova'daki Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'ne gidilmiş ve buradaki (tez çalışması açısından birincil kaynak konumundaki) Rusça kaynaklardan istifade edilmiştir. Bunun yanı sıra Avrasyacılığın kurucu fikir babası olarak bilinen Aleksandar Dugin ile de

görüslms ve konu ile ilgili derin bilgilerinden istifade edilmistir. Tüm zorluklara karsi yapılan bu alısmanın, bundan sonra Avrasyacılık ile ilgili yapılacak olan alısmalara katkıda bulunması mit edilmektedir.

Istanbul Üniversitesi Uluslararası iliskiler Bölümü'nde Do. Dr. Levent rer yönetiminde yapılan bu tez alısması esnasında, yardımlarını benden esirgemeyen ve eleştirileri ve yönlendirmeleriyle bana katkıda bulunan Sayın rer'e özellikle tesekkür borlu olduğumu ifade etmeliyim. Yüksek lisans yaparken kendileriyle tanışma ve bilgilerinden istifade etme fırsatı bulduğum bütün bölüm hocalarıma da derin tesekkrlerimi sunarım. Tezi yazarken, Trke gramer hataları konusunda beni uyarmayı ihmal etmeyen sevgili arkadasım Fatih Seyhanoglu da tesekkür etmek istediğim bir baska kisidir. Adları burada sayılmayan ama bir şekilde bu alısmaya katkıda bulunan herkese gönülden tesekkrlerimi sunduğumu da belirtmeliyim. Son olarak, tez alısması boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen ve bugünlere gelmemde büyük emekleri geen aileme sonsuz tesekkrlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

GİRİS	1
1. BÖLÜM: RUS DİS POLİTİKASINA TEORİK BİR BAKIŞ	6
1.1. Soguk Savas Sonrasi Rusya'nin Yeni Jeopolitikasi.....	9
1.2. Rus Dis Politikasında Etkili Olan Akimlar.....	11
1.3. Rus Liberallerin NATO'ya Bakisi.....	14
1.4. Avrasyacilik ve Atlantikçilik Arasında Rusya.....	16
1.5. Farkli Akimlerin Rus Ulusal Çıkarlarına Bakisi.....	18
1.6. Uluslararası İlişkilerde Din ve Ekonominin Rolü.....	21
1.7. 11 Eylül Sonrasi Uluslararası Sistem ve Rusya.....	23
2. BÖLÜM: RUSYA'NIN DİS POLİTİKA SORUNLARI	28
2.1. Rus Dis Politikasının Açılım Arayisi.....	29
2.2. Rus Dis Siyasetinin Genel Seyri.....	31
2.3. NATO'nun Yayılması ve Rus Dis Politikasında Yasanan Değişim.....	36
2.4. NATO Yayılmasının Rus İç Politikasına Etkisi.....	43
2.5. 1993 Sonrasi Rus Dis Politikasi ve AGİK.....	47
2.6. Rus Ordusunun Yeniden Yapılanma Dönemi.....	49
2.7. Stratejik Silahların Sinirlandırılması Anlaşması.....	51
3. BÖLÜM: RUSYA'NIN BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUGUYLA	
İLİSKİLERİ	56
3.1. 1998 Ekonomik Krizinin Dağılmaya Etkisi.....	60
3.2. Rusya'nin Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Entegrasyonuna Yaklaşımı.....	62
3.3. Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Güvenlik.....	66
4. BÖLÜM: RUSYA'NIN BÖLGESEL POLİTİKALARI	68
4.1. Rusya'nin Kuzeydogu Asya Ülkelerine Yönelik Dis Politikasi.....	68
4.2. Rusya'nin Uzak Dogu Ülkelerine Yönelik Dis Politikasi.....	70
4.2.1. Çok Kutuplu Dünya Olusturma Yolundaki İlk Adim: Çin-Rusya Yakınlaşması.....	71

4.2.2. Rusya-Çin İlişkileri: Demografik Tehdit Sorunu.....	75
4.2.3. Rus-Japon Yakınlaşmasının Önündeki Engeller.....	77
4.2.4. Rus-Japon İlişkilerinde Yasanan Değişim ve Gelişmeler.....	81
4.2.5. Kore Yarım Adasının Rusya Açısından Önemi.....	83
4.3. Rusya'nın İran ve Kafkaslara Yönelik Dis Politikası.....	91
4.3.1. Soguk Savaş Sonrası Rusya'nın Ortadoğu Politikası”	91
4.3.2. Rusya-İran İlişkilerinin Önemi.....	93
4.3.3. Hazarın Hukuki Statüsü ve Doğal Kaynaklarının Kullanımı...95	
4.3.4. Silah ve Nükleer Teknoloji Satışları.....	97
4.3.5. Rus-İran İlişkilerinin Geleceği.....	98
4.4. Kafkasya'nın Jeopolitik Önemi: Petrol Boru Hattı Sorunu.....	99
4.5. Türkiye-Rusya İlişkilerinin temel parametreleri.....	103
SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA.....	113

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
A.e.	Aynı eser
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
A.g.e.	Adi geçen eser
AGIK	Avrupa Güvenlik ve Isbirliği Konferansi
A.g.m.	Adi geçen makale
A.m.	Aynı makale
AP	Asya Pasifik
BDT	Bagimsiz Devletler Topluluğu
Bkz.	Bakiniz
BM	Birlesmis Milletler
ev.	Çeviren
Ed.	Editör
Haz.	Hazirlayan
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KDA	Kuzeydogu Asya
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Pakti Organizasyonu)
MGIMO	Moskova Uluslararası İlişkiler Devlet Enstitüsü

s.	sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSS	Stratejik Silahların Sinirlandırılması
TMO	Teoriya Mejdunarodnih Otnosheni (Uluslararası İlişkiler Teorisi)
t.y.	tarih yok
v.d.	ve diğerleri
Yay.	Yayınevi
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan

GIRIS

1989'da Berlin Duvari'nin yikilmesi, ardindan Dogu Blogu'nun dagilmasi ve 1991'de de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birligi'nin (SSCB) çöküsü ile yaklasik son 50 yil boyunca uluslararası iliskiler sistematigine egemen olan ideolojik çatisma esasli, iki kutuplu sistem sona ermistir. Batı Blogu "Soguk Savas"i kazanirken, Dogu Blogu ve bu Blogun lideri olan SSCB çökmüştür. 1991 sonlarında, dünyanın toprak bakımından en büyük devletinin dagilmasi, Avrasya'nin tam ortasında bir bosluk yaratti. Jeopolitikacilarin "anakarasi" küresel haritadan birdenbire koparilip alindi. Bu yeni ve sasirtici jeopolitik durum, Amerika için belirleyici bir meydan okumayi ortaya koymaktaydi. Hâlâ güçlü bir nükleer silâh deposu sahibi olan dagilan bir devlette, siyasal anarsiye ya da düsman bir diktatörlüğe dönüş olasiligi Amerika için baslica bir kaygi nedeniydi. Rusya'nin yeniden bir "Avrasya Imparatorlugu" kurabilecegi düsüncesi, ABD'nin küresel ve bölgesel çıkarlarini tehdit etmekteydi.

SSCB'nin dagilmasi, Avrasya'nin tam kalbinde bir bosluk yaratti. Yeni bagimsizligini kazanmis devletlerde yalnızca zayıflık ve karisiklik olmakla kalmayıp, Rusya'nin kendisinde de baskaldiri, özellikle siyasal baskaldiriya eszamanli olarak eski Sovyet sosyoekonomik modelinin ortadan kaldırilmasi girisimleri eslik ettigi zaman, yogun bir sistemsel krize yol açti. Ulusal travma, yeni bagimsiz Tacikistan'da Islamcilarin iktidara gelmesi korkularindan dolayi Rusya'nin bu ülkeye askerî müdahalesi ile kötülesirken, Çeçenistan'a trajik, vahsi ve hem ekonomik, hem de siyasal olarak çok pahaliya mal olan askerî müdahale ile özellikle zirveye çıktı.

Jeopolitik bosluk Rusya'nin toplumsal krizinin derecesiyle daha da büyüyordu. Üç çeyrek yüzyillik komünist egemenlik, Rus halkininda beklentilerine karsilik veremez olmustur. Egemen Komünist rejim, ülkeyi dünyanın geri kalan bölümünden soyutlamisti. Ekonomi politikalari çevreci endiselerden tamamen uzak olup, sonuçta hem çevre hem de halk sagligi büyük ölçüde zarar görmüştür. Rusya'nin sosyal kosullari, gerçekte tipik bir orta düzey dünya ülkesi kosullarindaydi. Rus halkinin bu yüzyil boyunca basina gelen dehset ve sikintilar abartilamaz.

Sovyetler Birliği'nde Mihail Gorbaçov sonrası ortaya çıkan değişiklikler, ülkenin siyasal yapısına da etki etmiştir. 14 Mayıs 1990'da Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanlığı'na seçilen Gorbaçov, SSCB Halk Temsilciler Meclisi'nden de geniş yetkiler alarak, ülkedeki tek otorite konumuna gelmiştir. "...Gorbaçov'un iktidara geçmesi, hızlandırılmış, ama her zaman istemli olmayan bir süreçle, SSCB'nin, daha da ileri giderek, Doğu Bloku'nun iç durumunu alt üst ederek, sonunda nihayet, dünyanın ideolojik düzeninin tartışma konusu yapılmasıyla sonuçlanacak olan glasnot (açıklık) ve perestroyka (yeniden yapılanma) politikasını başlattı..."¹ Gorbaçov, glasnot ve perestroyka ile hem ekonomiye ve hem de siyasal yapıya yeni bir düzen getirmeye çalışırken, Sovyetler Birliği'nin "federal" yapısına da yeni bir şekil vermeyi, yani "millî" cumhuriyetlerin merkezi otorite ile bağlarını yapılandırmayı hedeflemiştir.² Gorbaçov'un sahip olduğu geniş yetkiler ve özellikle birlik yasaları ile çelisen cumhuriyet yasalarını iptal edebilme hakkı, cumhuriyetler açısından önemli bir anlaşmazlık konusu olmuş ve muhalefet gittikçe daha da artmaya başlamıştır. Muhalefetin lideri konumundaki Boris Yeltsin ile Gorbaçov arasındaki uyumsuzlukların temel sebepleri de, Yeltsin'in savunduğu piyasa ekonomisine hızlı geçiş, diğer cumhuriyetlere eşitlikçi davranış ve çok partili demokrasinin kurulması konularında yoğunlaşmıştır. Sovyetler Birliği'nde devam eden iç siyasal istikrarsızlık ve reform-karsiti kanadın hoşnutsuzluğu, 19 Ağustos 1991'de komünizm yanlısı bir darbe ile sonuçlanmış ve Gorbaçov görevden uzaklaştırılmıştır. Sovyetler Birliği'nin en önemli kurumlarının üst kademelerindeki kadrolardan oluşan Genadi Yanayev liderliğindeki cunta, ülkede Yeltsin'in liderliğinde başlayan direnişe karşı koyamayarak dağılmış ve çok kısa süren bu darbeden sonra Gorbaçov yeniden görevine iade edilmiştir.

Görevine geri dönmesinin sonrasında da Boris Yeltsin'in liderlik ettiği muhalefet ile Gorbaçov arasındaki siyasi çekişme devam etmiş ve bunun sonucunda da ülkedeki federal yapı gevşetilerek, gerek ekonomik beraberliğin yeni yapısı, gerekse de siyasal birliğin yeni koşulları on iki cumhuriyetin de onaylayabileceği bir hale

---

¹ S. Pacteu, F. C. Mougel, **Uluslararası İlişkiler Tarihi**, Çev.: Galip Üstün, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yay., 1995, s. 136.

² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 11. Baskı, İstanbul, Alkim Yay, t.y, s. 946.

getirilmeye çalışılmıştır. Hazırlanan Yeni Birlik Sözleşmesi taslağında da yeni Sovyetler Birliği'nin "tek bir devlet halinde, uluslararası hukukun esit şartlara sahip bir nesnesi" olarak düzenlenmesi teklif edilmiştir. Ancak tüm çabalara rağmen cumhuriyetlerin ardı ardına bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve Yeltsin'in de içinde bulunduğu "Büyük Rusya" düşüncesi yanlısı grubun Gorbaçov'a destek vermemesi üzerine Birlik parçalanmaya başlamış, 8 Aralık 1991'de Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) oluştururken, diğer cumhuriyetler de uluslararası temaslarını artırmaya başlamışlardır. Daha sonra (Baltik ülkeleri ve Gürcistan dışında) sekiz devlet daha BDT'ye katılma arzularını beyan ederken, 25 Aralık 1991'de Gorbaçov istifa etmiş ve aynı gün Rusya Yüksek Sovyeti ülkenin adını değiştirerek, Rusya Federasyonu'nu ilan etmiştir. 25 Nisan 1993'te yapılan referandumda, Boris Yeltsin ve ekonomik politikalarıyla ilgili olarak, halkın çoğunluğu olumlu oy kullanmış, ancak buna rağmen "Duma" seçimlerinde Vladimir Jirinovski liderliğindeki aşırı milliyetçi Liberal Demokrat Parti (LDP) en fazla oyu almış, eski komünistler ise umulduğu kadar başarısız olmamışlardır.

SSCB'nin yerini alan Rusya Federasyonu'nun yaşadığı en önemli sorun, Çeçenistan'ın 1 Kasım 1991'de bağımsızlığını ilan etmesi olmuştur.³ Çeçenistan'da İnguşlar da ayrı bir cumhuriyet talebiyle gündeme gelmişlerdir. İnguşlar'ın Kuzey Osetya'dan toprak talep etmeleriyle Osetyalılar ile İnguşlar arasında çatışmalar çıkmıştır. Bunun üzerine Rus hükümeti bölgeye birlikler göndermiş, ancak Rusya'daki ayrılıkçı hareketler her geçen gün şiddetlenmiştir. Daha sonra Rusya Federasyonu'na bağlı birlikler Çeçenistan'a da müdahale etmiş ve çatışmalar süresince binlerce insan hayatını kaybetmiştir.

Rusya özellikle Vladimir Putin döneminde çok yönlü dış politika izleyerek, içinde bulunduğu krizden çıkmaya çalışmıştır. Putin'in, Kasım 2004 tarihinde Rusya'nın "baska ülkelerin sahip olmadığı ve olmayacağı yeni bir atom bombası geliştirdiğini" açıklaması, olabilirliği bir yana, bu ülkenin uluslararası sisteme artık daha aktif bir şekilde katılmak istediğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Böyle bir açıklama, ulusal birliği güçlendime adına Rus halkına yönelik mesajlar içerdiği gibi, "Soğuk Savaş" sonrası

---

³ Fatma Öztürk, "Çeçenistan krizinin Anatomisi", *Avrasya Dosyası*, Kis 1996, Cilt:3, sayı 4, ss.49-50.

dönemde uluslararası sistemde kendisini rakipsiz gören ABD'ye ve öteki devletlere de, Rusya'nın artık 1990'ların Rusya'sı olmadığı ve caydırıcı bir güç olduğu yönünde mesajlar içermektedir. Bunun yanı sıra Rus Savunma Bakanlığı'nda görevli üst düzeyde bir yetkilinin "Rusya'nın, ABD'nin füze kalkanını devre dışı bırakacak yeni bir silah geliştirdiğine" yönelik 2004'teki açıklaması göz önünde bulundurulursa, Rusya'nın artık uluslararası sistemle daha yakından ilgileneceği söylenilebilir.⁴ Bu anlamda Putin döneminde, özellikle enerji merkezli ve ABD'nin Avrasya'daki etkinliğini engelleyici politikalar izlenmesi manidardır. Rusya'nın yeniden direnç göstermesi, uluslararası sistem içinde yeniden bir mücadelenin başlamasına yol açmıştır.

Rus stratejist Aleksandr Dugin'e göre, felsefi olarak bir mekânın jeopolitigi, modernitenin tarihselciligine karşı postmodern çağın geliştirdiği en önemli enstrümanlardan biridir. İnsanlığın mekân faktörüyle karşılıklı ilişkisi olarak tanımladığı jeopolitik çerçevesinde Dugin, Rusya'nın küresel ve medeniyetler arası konumunu anlamlandırmaya çalışmıştır. Rusya, jeostratejik konumunun, tarihi ve kültürel birikiminin sonucunda bir imparatorluk olarak dünya sahnesinde yerini almıştır. Dugin'e göre, Asya ve Avrupa gücü olarak medeniyetler arası bir kavşakta yer alan Rusya'nın bu imparatorluk iddiasını sürdürebilmesinin tek yolu, Avrasyacı jeopolitigin diriltilmesinden geçmekteydi. Avrasyacılık sadece Rusya'nın değil, Atlantik eksenli Batı ittifakına karşı Avrasya güçlerinin yükselisinin vazgeçilmez tek stratejisi olarak değerlendirilmiştir.⁵

Soguk Savaş sonrasında oluşan yeni jeopolitik ortamda Rusya'nın Avrasya politikasını ele alıp değerlendirmeyi hedefleyen bu tez çalışması, dört bölümden oluşmaktadır:

- 1- Rus Dis Politikasına Teorik Bakış,
- 2- Rusya'nın Dis Politika Sorunları,
- 3- Rusya'nın Bağımsız Devletler Topluluğu'yla İlişkileri,
- 4- Rusya'nın Bölgesel Politikaları.

---

⁴ Mehmet Anık, "Çanlar Kimin İçin Çalıyor ya da ABD Nereye Doğru Gidiyor?", İstanbul, Stratejik Öngörü, sayı: 4, 2005, s. 70.

⁵ Aleksandr Dugin, **Rus Jeopolitigi**, çev: Vügar İmarov, İstanbul, Küre Yayınları, Temmuz 2003.

“Rus Dis Politikasına Teorik Bakis” baslikli birinci bölümde, SSCB’nin dagilmasindan sonra, onun yerini alan Rusya’nin yeni jeopolitikasinin ele alinmasi ve bu çerçevede de Rus dis politikasinda etkili olan akimlarin ve bu akimlarin Rus ulusal çıkarlarına yaklasimlarinin ele alinmasi amaçlanmistir. “Rusya’nin Dis Politika Sorunlari” baslikli ikinci bölümde, NATO’nun Dogu’ya dogru açiliminin, bu bölgenin önceki lideri konumundaki Rusya’da olusturdugu rahatsızlık ve Rusya’nin dis politikada yeni açilim arayislari çerçevesinde yapilan siyasi tartismalar ele alinip degerlendirilecektir. “Rusya’nin Bagimsiz Devletler Toplulugu’yla Iliskileri” baslikli üçüncü bölümde, SSCB’den ayrilip bagimsizliklerini ilan eden Cumhuriyetler üzerinde etkinligini yitirmek istemeyen Rusya’nin BDT çerçevesinde yürüttüğü entegrasyon politikolari ele alinip degerlendirilecektir. “Rusya’nin Bölgesel Politikolari” baslikli son bölümde ise, Rusya’nin Uzakdogu ülkeleri (Çin, Japonya, Kuzey ve Güney Kore) ile iliskileri, Iran ve Kafkaslara yönelik Rus dis politikasi ve Rusya’nin bu konudaki beklentileri ve nihayetinde Türkiye-Rusya iliskileri genel olarak ele alinip degerlendirilecektir.

1. BÖLÜM RUS DIS POLİTİKASINA TEORİK BİR BAKIŞ

Son yıllarda Rus dış politikası incelendiğinde Batı ile Doğu, ya da Avrupa ile Asya arasında bir gidis-gelisin varlığı dikkati çekmektedir. Bu ilişki biçimini bir bakıma Rusya'nın tarihten bugüne taşıdığı daha genel bir siyasal kültürün, bir siyasal kimlik sorununun tezahürü olarak değerlendirmek de mümkündür. Gerek Çarlık dönemindeki Rusya'da gerekse de Bolşevik Rusya'da Rus kültürünün Asyalı veya Avrupalı kökenlerinin vurgulanması entelektüel yaşamda iki ayrı gelenek olarak hep varlığını sürdürmüştür.¹ Baticilik ve Slavcilik akımlarında ifadesini bulan bu kültürel gerilim, Avrasyacılık ideolojisine de kaynaklık etmiştir. Bu düşünsel arka plan, Rus kültürünün ayrılmaz bir unsuru olarak, Rus politik elitinin dünya görüşünü derinlemesine etkilemiştir. Bu kimlik sorunu dış politikaya tercüme edildiğinde, Avrupa'dan Asya'ya uzanan geniş bir coğrafya üzerinde Rusların hâkim olduğu devletlerin doğudan ve batıdan sürekli bir tehdit unsuru hissetmelerine neden olmuş ve coğrafyanın dayattığı bu sorunların ancak doğuya ve batıya doğru sürekli genişleyen bir nüfuz alanı yaratarak asılabileceği düşüncesinin hâkim olduğu bir politik refleks yaratmıştır. Bu politik refleksin izlerine bugün de rastlamak mümkündür.

Doğu ile Batı arasındaki bu bölünmüşlük hissini etkileri 1991 sonrasındaki Rus dış politikasının evriminde görülebilir. Batı ile ilişkilerin en sıcak olduğu dönemlerde bile Rusya'nın eski süper güç olduğu günleri çağrıştıran yaklaşımların, Batı'ya karşı bir denge oluşturmak üzere resmi düzeyde zaman zaman ifade edildiği görülmüştür. Eski Dışişleri Bakanı Kozirev'in, 14 Aralık 1992 tarihinde Stockholm'de AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) oturumunda yaptığı bir konuşmada, Rus dış politikasındaki bazı değişikliklerden bahsetmesi bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Kozirev bu konuşmasında, Rusya'nın ABD ve Avrupa'yla ilişkilerinde daha mesafeli davranacağını; Ortadoğu'da, büyük güç olmanın gereklerini yerine getireceğini ve doğal nüfuz alanı olarak görülen eski

---

¹ Rus siyasal kültüründe Asyalılık ve Avrupalılık bilinçlerinin tarihsel evrimi için bkz.: Milan Hauner, **What is Asia to US - Russia's Asian Heartland Yesterday and Today**, Routledge, London & New York 1992; Iver B. Neumann, **Russia and the Idea of Europe**, Routledge, London & New York 1996.

cumhuriyetleri ekonomik ve askeri olarak daha fazla bütünleşmiş bir federasyon veya konfederasyon altında birleştirmeye çalışacağını açıkça ifade etmişti.²

1992 yılındaki (Kozirev'in konuşmasında bahsettiği) erken isaretlere rağmen, Rus dış politikasının 1993 yılına kadar olan evresini, Batı ile uyumlu ilişkilerin ağırlıkta olduğu bir dönem olarak nitelendirmek gerekmektedir.³ 1993 yılına kadar uzatılabilecek iki yıllık bu ilk evrede Yeltsin yönetiminin, Gorbaçov döneminde şekillenen Batı'yla yakın işbirliği politikasını daha büyük bir istekle sürdürdüğü görülmüştür. Rusya'nın istikrarlı bir şekilde piyasa reformunu gerçekleştirmesi, büyük ölçüde Batı yardımına bağlı olarak yapılabilmektedir. Bu ilk evrede dış politika kararlarını tamamen tekeli altına alan Yeltsin, Rusya'nın güvenlik sorunlarının da Batı ile uyum içinde çözülmesini hedeflemiştir. Buna karşılık milliyetçi unsurların 1993 parlamento seçimlerinde başarılı sonuçlar almaları, dış politika önceliklerinde önemli değişiklikler yaşanacağını habercisi olmuştur.

Bu iç gelişmelerin yanı sıra, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, Batı'yla daha fazla bütünleşmek ve güvenlik sorunlarını çözmek amacıyla NATO'ya (North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Pakti Organizasyonu) girme arzuları ve ABD, İngiltere ve Almanya'nın belli bir takvim doğrultusunda Kuzey Atlantik İttifakını, eski Varsova Pakti ülkelerini kapsayacak şekilde doguya, Rusya sınırlarına doğru genişletme istekleri Rusya için ciddi sorunlar yaratmıştır.⁴ Bu genişleme Rusya'da, bir yandan ABD'nin zayıflayan iktisadi gücüne rağmen Avrupa üzerindeki hegemonyasını sürekli kılmak istemesinin, diğer yandan da Almanya'nın Avrupa Birliği (AB) içinde konumunu güçlendirme çabasının bir ifadesi olarak değerlendirilmiştir.⁵ Batı Avrupa ülkeleri ve ABD'den beklenen mali yardımların da yeterli ölçüde olamaması Rusya'yi, NATO'nun genişleme tehdidine karşılık daha

---

² Kozirev'in konuşması için bkz.: Volodymyr Zviglyanich, "Primakov and the Ambitions of a Great Power", Prism: **A Bi-Weekly on the Post-Soviet States**, v.2, No.2, 26 Ocak 1996.

³ Rus dış politikasının 1994 sonu 1995 başı itibarıyla genel bir değerlendirmesi için bkz.: Alexander Rahr, "Russia: New Focus on Old Priorities", **Transition** (The Year in Review: 1994), ss. 9-11.

⁴ NATO'nun genişleme planlarına Rusya'nın gösterdiği tepki ile ilgili bkz.: Scott Parrish, "Russia Contemplates the Risks of Expansion", **Transition**, 15 Aralık 1995. Ayrıca Transition'in aynı nüshasındaki "NATO Expansion" başlıklı dosyanın diğer yazılarına da bu çerçevede bakılabilir.

⁵ Stanislav Lunev, "Future Changes in Russian Military Policy", **Prism: A Bi-Weekly on the Post-Soviet States**, v.2, No 3, 9 Şubat 1996.

sert önlemler almaya, bir bakıma Batı yanlısı dış politika önceliklerini yeniden gözden geçirmeye yöneltmiştir. Aralık 1995'teki parlamento seçimlerinde milliyetçi söylemlerin daha da güç kazandığının ortaya çıkması, aynı yılın Haziran ayında yapılacak olan başkanlık seçimlerinin öncesinde Yeltsin yönetimini dış politikadaki yeni yönelimlerini pekiştirmeye sevk etmiştir. Yeltsin yönetiminin Batı ve Avrupa öncelikli bir dış politikadan Doğu ve Asya öncelikli yeni bir dış politika eksenine yönelmesinin ne ölçüde bir söylemden ibaret olduğu ya da iç politikada milliyetçi yükselişe karşı pragmatik bir politika oyunu olup olmadığı tartışmaya açık bir konu olmakla birlikte, Rus politika elitini oluşturan en geniş çevreler nezdinde NATO genişlemesinin Rusya için gerçek bir tehdit unsuru olduğu düşüncesi genel kabul görmektedir.⁶

Ortadoğu ve Çin işlerinden sorumlu eski istihbarat şefi Yevgeni Primakov'un 1996 Ocak ayında, Duma tarafından Batı yanlısı ve yumuşak bir dış politika yürütmekle eleştirilen Kozirev'in yerine Disisleri Bakanlığı'na atanması Rus dış politikasındaki dönüşümün önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.⁷ Primakov göreve başladığı günün ertesinde yaptığı basın açıklaması ile bu yorumların doğruluğu konusunda hiç bir şüpheye yer bırakmamıştır.⁸ Primakov, söz konusu basın toplantısında NATO'nun genişlemesinin, Rusya için yeni bir jeopolitik durum yaratacağını ifade etmiştir. Primakov'un bu toplantıda, S.S.C.B.'nin yeniden canlandırılması taraftarı olduğu şeklindeki basında çıkan söylentileri yalanlamaması da dikkat çekicidir. Primakov, Rusya'nın politikasının eski Sovyet Cumhuriyetleri ile ilişkilerin güçlendirilmesini, Çin ve Japonya ile ve Ortadoğu ülkeleri ile siki bağların kurulmasını gerektirdiğini açıkça ifade etmiştir. Yeni Disisleri Bakanı böylece, Rusya'nın Asya'da, Batı'nın doğu ve güneydoğuya doğru genişlemesini dengeleyecek siyasi ve askeri ittifak arayışı içinde olacağını işaretlerini vermiştir.

---

⁶ Rusya'da gazetecilerin, yüksek düzeyde bürokratların ve siyasi parti temsilcilerinin katılımıyla oluşturulan Dis Politika Konseyi'nin bu konuda 21 Haziran tarihli bir raporu'nun özeti için bkz.: "No Role for Russia in a Security Order That Includes an Expanded NATO", **Transition**, 15 Aralık 1995. Bu rapor Rus politik elitinin genelde paylaştığı görüşleri yansıtmaktadır.

⁷ Jan de Weydenthal, "Russian Movement for National Consensus on Foreign Policy", **RFE/RL (Radio Free Europe/Radio Liberty) Report**, 15 Feb, 1996.

⁸ Primakov'un basın toplantısında ifade ettiği görüşler için bkz.: Stanislav Lunev, 1996, a.g.e.

Orta Asya cumhuriyetlerinin geleceğini ve dolayısıyla Türkiye'nin bu cumhuriyetlerle ilişkilerini derinden etkileyecek bu yeni dış politika yaklaşımının Doğu'da üç hedefi bulunmaktadır. Birincisi, BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) içi bütünleşmeyi geliştirmek ve bu yapılanmayı federatif veya konfederatif özelliklere sahip yeni bir yapıya dönüştürmek; ikincisi, Çin ile siyasi ve askeri ilişkileri geliştirmek; üçüncüsü ise, İran ve Irak ve hatta Libya gibi Batı bloğu için su veya bu ölçüde sorun oluşturan ülkelerle yakınlaşmaktır.

1.1. Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Yeni Jeopolitikası

Rusya'nın ortaya çıkması, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gerçekleşmiştir. Bu yeni durum hem siyasetçilerde hem de bilim çevrelerinde ulusal ve uluslararası güvenlikle ilgili sorun algılamasını köklü bir değişime uğratmıştır. Sovyet Birliği'nin yıkılmasından sonra, ilk olarak Rusya'nın (güvenlik de dâhil olmak üzere) kendi politikasını yeniden şekillendirmesi gerekmektedir. Yaşanan gelişmelere mukabil Rusya Federasyonu'nun ulusal çıkarlarını ve düşmanlarını doğru saptaması ve bundan hareketle de ülke güvenliği ile ilgili meseleleri doğru belirlemesi oldukça önem arz etmekteydi. İkinci olarak, Moskova'nın, uluslararası ilişkilerdeki yerini ve rolünü yeniden değerlendirmesi gerekiyordu. Rusya'nın yeni dış politikasını belirleyebilmesi için, hem içinde bulunduğu yeni durumu tam olarak anlaması, hem de sahip olduğu doğal kaynakları saptaması açısından zamana gereksinimi vardı. Üçüncü olarak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, eski sosyalistler ve komünistler arasında askeri ve politik gizli savaşın bitmesinin bir sonucu olarak, askeri ve askeri olmayan ulusal ve uluslararası ilişkiler aniden değişti. Yaşanan gelişmelerle birlikte çift kutuplu bir dünyadan tek kutuplu bir dünyaya doğru bir değişim yaşandı. Rusya için askeri olmayan yumuşak güvenlik faktörleri ön plana çıktı. Çünkü gerçek askeri tehdit ülke dışından Rusya için yoktu. Dolayısıyla sert askeri güvenlik faktörleri asli önemini kaybetti.

Bütün bu gelişmelerin üzerinden çok geçmeden Rusya hükümeti bir takım yeni problemlerle karşılaşmaya başladı. Rusya Federasyonu'nun korunmayan yeni sınırları, yasal olmayan göç, terörizm, uyusturucu ticareti, korsancılık, kaçakçılık, dini, milli ve politik radikalizm, ayrılıkçılık ve ayrıca Eski Sovyet

cumhuriyetlerindeki Rus azinligin dislanmasi ve ayrimciliga ugramasi bu yeni sorunlar arasinda idi. Bu durum karsisinda Moskova hükümeti güvenlik sorununu ele aldı ve geleneksel yaklasimdan vazgeçmek zorunda kaldı. Böylece ert güvenlign degil de, yumusak güvenlign birincil öneme sahip olduğu açıklanmıştır. Sorun, Rusya'nın dış tehditleri değil, iç tehditleri olarak görülmüştür. Rusya Federasyonu'nun 1993 yılındaki askeri doktrininde, dış kaynaklı tehditlere hala yer verildiği görülmektedir. 1993 yılındaki doktrinde, Rusya sınırlarına yakın olan lokal çatışmalar, yabancı devletlerin Rusya'dan toprak elde edebilme arzularının bir sonucu olarak, askeri ittifakları Rusya'ya doğru genişletmeleri olarak görülmüş ve bu çerçevede bunlara değinilmiştir.⁹ Bununla birlikte 1997 yılındaki ulusal güvenlik doktrininde net olarak, ülkenin en ciddi güvenlik tehditlerinin ülke dışından değil, ülke içinden kaynakladığı üzerinde duruldu ve bu bağlamda da, Rusya'nın iç güvenlik sorununun nedenleri, özellikle içte yaşanan sistematik ekonomik kriz, sosyo-politik gerginlik, milliyetçilik, dini radikalizm, ayrılıkçılık, terörizm gibi faktörlere bağlandı.¹⁰

Rusya'nın ulusal güvenlik mekanizmasını tamamen yeniden yaratması başka bir açıdan daha gereklidi. Rusya'nın Sovyet'lerden miras aldığı kurumlar yeni yapılanmaya uymuyordu ve bunların yeni yapılanmaya uygun olarak düzenlenmeleri ya da değiştirilmeleri gerekiyordu. Bu açıdan Rusya'nın silah gücünü, istihbarat ve diğer askerî güçlerini radikal olarak yeniden organize etmesi gerekti. Bu çalışma bugün de tamamlanamamıştır ve hala sürmektedir. Besinci olarak, Rusya'nın Soguk Savas sonrasında oluşan jeopolitik durum ile yüzleşmesi gerekti. Avrupa kıtasının entegrasyon prosedürü hızlandı ve Avrupa Birliği (AB) nezdinde yalnız ekonomik açıdan değil, askeri politik boyutları ile yeni bir kutup gücü ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda NATO da yeni üyeleri içine alarak hem genişledi hem kendi pozisyonunu güçlendirdi. Dahası NATO, diğer uluslararası örgütleri (Birleşmiş Milletler (BM) gibi) bir tarafa iterek, Avrupa'da ve Transatlantik sahasında güvenlik sağlama rolünü üstlenmiştir. NATO'nun geliştiği yeni ortamda Rusya'nın kendisine bir yer bulması

---

⁹“Osnovnie polojeniya voenoi doktrini Rusya Federasyonun”, **Izvestiya**, 18 Kasım 1993, s. 8. Ayrıca bkz.: **Krasnaya zvezda** (Rus askeri gazetesi), 19 Kasım 1993, s. 4.

¹⁰“Konsensiya nasionalnoi bezopasnosti Rosiskaya Federasii” **Rossiyskaya gazeta**, 26 Aralık 1997, ss. 4-5.

ve bu çerçevede çıkarlarını savunması kolay olmamış, Rusya'daki askeri ve politik eliti oluşturan kesimler de ilk etapta NATO'nun bu genişlemesini, Rusya açısından temel bir ulusal tehdit olarak algılamışlardır. Rusya, bu gelişmeler yaşanırken Kafkasya, Tacikistan ve Afganistan coğrafyalarından daha ciddi tehdit ile karşı karşıya geldi. Uzak Doğu'da ise, Rusya bu bölgede nüfuz sahibi olan Çin, Japonya ve ABD karşısında bir denge oluşturmak zorundaydı.

Son olarak burada bahsedilmesi gereken, Sovyetler'in çökmesinin ve yeni Rusya Devleti'nin kurulmasının globalleşme sürecine denk gelmesinden dolayı, bu sürecin ortaya çıkardığı gelişmelerin Rusya'nın ulusal güvenlik yaklaşımı üzerinde yakından bir etki bıraktığıdır. Globalleşme süreci, olumlu değişimlerle (her an çatışmaya hazır iki kutuplu dünyanın son bulması, silahlanmanın ve silah üretme masraflarının azalması gibi) birlikte olumsuz değişimleri de beraberinde getirmiştir. Ekonomik ve mali alanlardaki sorunlar (global parasal-ekonomik kriz 1997-1998), ekolojik sorunlar, uluslararası terörizm, uyusturucu ticareti, yasak (uluslararası) göç, kitlesel hastalıklar, enformasyon güvenliği ve benzeri sorunlar globalleşme süreciyle birlikte yaşanan başlıca sorunlardı. Rusya'nın diğer ülkeler gibi globalleşmenin yarattığı özellikle bu olumsuz gelişmelere karşı hazır olması gerekmektedir.

1.2. Rus Dis Politikasında Etkili Olan Akımlar

Çoğu araştırmacılara ya da bölge uzmanlarına göre Rusya'da üç temel akım bulunmaktadır: Reformcular, Muhafazakârlar ve Komünistler.¹¹ Bu sınıflandırmadan farklı olarak grupları reformcular, radikaller ve merkezçiler olmak üzere üç gruba ve bunları da daha alt gruplara ayırmak mümkündür.¹² Bu sınıflandırmaları yaparken kullanılan Batı kaynaklı bu kavramların (reformcu, muhafazakâr ve merkezçi) Rusya gerçeklerine tam olarak uymadığı söylenilebilir. Nitekim Eski Başbakan E. Gaydar'ın liberal reformcular ve muhafazakârlar ile adının anılması bu durumun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

---

¹¹ Suzanna Crow, **The Making of Foreign Policy in Russia under Yeltsin**, Munich, Washington, DC: Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, 1993, p. 2.

¹² Dmitri Simes, "Reform Reaffirmed", **Foreign Policy**, No. 90 (Spring 1993), pp. 48-53.

Reformcu akima mensup olanlardan bazılarının, ideolojik kriterleri dış politika ile bağdaştırarak dört temel grubu öne çıkardıkları görülmektedir: Batı yanlısı çevreler, ilimli liberaller, merkezçiler ve ilimli muhafazakârlar, komünistler ve milliyetçiler.¹³ Bunun yanı sıra az farklı tipoloji versiyonları da bulunmaktadır: liberal baticılar, milliyetçi fundamentalistler ve milliyetçi pragmatistler.¹⁴ Rus siyasasının gerçekliği göz önüne alındığında bahsedilen bu sınıflamaların pek uygun olduğu söylenilemez. Bu noktada en verimli tipolojinin TMO (Teoriya Mejdunarodnih Otnosheni –Uluslararası İlişkiler Teorisi) çerçevesinde ortaya atılan sınıflama olduğu söylenilebilir. Bu teori çerçevesinde ortaya atılan sınıflama şöyledir: realizm ve buna yakın olan jeo-politikacılar okulu, idealizm-liberalizm, globalizm ve post-pozitivizm.¹⁵ Dikkatle incelendiğinde bu paradigmanın bugünkü Rusya’da varlığını sürdürmekte olduğu anlaşılabilmektedir.¹⁶ Bu sınıflamada yer alan liberaller, bağımsız bir okul olarak 1990’ların başlarında ortaya çıkmış; Jeo-politikacılar, “Evrazisti”¹⁷ akimına mensup olanlar içerisinde çıkmışlardır. Komünistler aslında globalizme karşı olmalarına rağmen, pratikte realistler ve jeopolitikacılarla pek çok ortak görüşü paylaştıkları söylenilebilir. Post-pozitivistler, marjinal gruplar olup uluslararası hayattan hemen hemen hiç bahsetmemektedirler.¹⁸

Yukarıdaki tipoloji birtakim eksiklikler içermekle birlikte, Rusya’nın entelektüel elitinin durumunu en iyi yansıtan açıklamanın, bu tipoloji çerçevesinde yapılan açıklamalar olduğu söylenilebilir. Bu tipolojiye dayanarak geçmiş yıllardaki görüşleri incelemek mümkündür. İlk yıllarda, Sovyetler’in dağılmasından sonra, Rusya’nın dış politik fikrinin genel çerçevesi liberal bir paradigmadan oluşmaktaydı. İlk Rus liberal nesil Batı yanlısı özelliğini koruyarak, süper güç olma niyetlerinden

---

¹³ Aleksei Arbatov, “Russia’s Foreign Policy Alternatives”, **International Security**, Vol, 18, No. 2, Fall 1993, pp. 9-14.

¹⁴ Neil Malcolm, Pravda A., Allison R., Light M., “Internal Factors in Russian Foreign Policy”, New York: **Oxford University Press** 1996, p. 34.

¹⁵ James N. Rosenau, “Order and disorder in the study of world politics”, **Globalism versus realism: international relations’ third debate**. Ed. by Maghroori R., Ramberg B. Boulder, Co.: Westview Press 1982, pp. 1-7

¹⁶ Aleksand Sergounin, **Theories and approaches to international relations**, New Delhi: Anmol Publications 1998, pp. 329-420.

¹⁷ Avrasyacılar

¹⁸ Aleksand Sergounin, **Rossiskaya vneshneya politicheskaya misl i voyna Balkanah**, Nijniy Novgorod, NNGU Yay. 2000, ss.159-173.

vazgeçmiştir. Bu durumun önemli göstergelerinden biri liberallerin politik anlayışında, Rusya'nın güvenliğinin NATO ve diğer transatlantik yapılara doğru kayması gerektiği şeklinde bir düşünce yapısının egemen olmasıydı. Rus dış politikasında eğilimler ilk olarak 28 Mart 1992'de dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in danışmanı makalesinde Atlantikçilik ve Avrasyacılık olarak tasnif edilmiştir.¹⁹

Liberal politikacılar arasında, lider olarak bilinen Rusya Disisler Bakanı Andrey Kozirev'in yanı sıra, Basbakan Yegor Gaidar, Devlet Sekreter Gennadiy Burbulis, Ulaştırma Bakanı Mihail Poltoronin, Disisler Bakan Yardımcıları Georgy Kunadze, Vitali Churkin ve Fedor Shelov-Kovediaev bulunmaktadır.²⁰ Rusya'da sayıları az olmasına rağmen, neo liberaller güvenlik sorunları ile ilgili tartışmalara ağırlıklarını koymuşlardır. Liberaller 1990'larda, realistler ve jeopolitikacılardan farklı olarak, ulusal çıkarların ve coğrafî özelliklerin dünya politikasının belirlenmesinde rol oynaması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, uluslararası ilişkilerde uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler kilit rol oynamalıydı. Rus liberaller, Batı yanlısı olduklarını gizlemiyerek, Batı'nın demokrasi tecrübesinin ve efektif ekonomik anlayışının Rusya için faydalı olacağını savunmaktaydılar. Liberaller için Batı, dünya arenasında Moskova'nın istenilen ve tek ortağıdır. Bu açıdan liberaller, Rusya'nın Batı'nın ekonomik askeri ve politik kurumlarıyla entegrasyonu için mücadele etmektedirler. Bu noktada liberallerin, realistlerin "çok kutuplu dünya" anlayışına karşı olmaları yadırganacak bir durum değildir. Çünkü çok kutuplu bir dünya anlayışını benimsemek Rusya'nın Batı'dan kopması demektir. Liberaller için asıl ittifak içinde olunması gereken Batı'dan kopup, Çin, Hindistan, İran, Irak, Libya gibi ülkelerle ittifak kurulması demek, Rusya açısından bir sonuç temsil etmekteydi. Liberaller göre, Moskova dünya gerçekleriyle yüzleşmek yerine hala bir süper güç olduğuna inanmaktadır. Liberal kanadın temsilcilerinden

---

¹⁹ Stankeviç'in bu görüşlerinin yer aldığı ve The National Interest dergisinde Yaz 1992 sayısında yer alan makalesinin çevirisi için bkz. Sergei Stankeviç, "Rusya Kendisini Ariyor", **Avrasya Dosyası** İlkbahar 1994, Cilt1,Sayı1, ss.39-43.

²⁰ Aleksei Arbatov, "Russia's Foreign Policy Alternatives", **International Security**, Sonbahar 1993,Cilt 18, Sayı 2, s.10.

A.Kozirev'e göre Rusya normal güç olmalıdır,²¹ yani emperyalist arzular pesinde kosmaksizin dis politikasini yürütmelidir. Bu anlamda liberallerin ABD Eski Devlet Sekreteri John Foster Dulles'nin Rusya'nin içinde bulunduğu durumla ilgili su tanımlamasini benimsemeleri anlamlidir: "İmparatorlugunu yitirdi ama yeni rolünü hala bulamadi."²² Liberallere göre Rusya için asil tehdit Bati degil, Güneyinde ve dogusunda yer alan saldirgan rejimlerin ta kendisidir. Bu açıdan liberaller Moskova'nin Bati'dan çekinmesinin ve ondan uzak durmasının son derece yersiz oldugunu, buna karsilik asil yapilmasi gerekenin Bati ile birlikte ortak düşmana karsi mücadele olmasi gerektigini savunmaktadırlar.²³

1.3. Rus Liberallerin NATO'ya Bakisi

Rusya'daki liberaller, eski Sovyet Cumhuriyetlerinin NATO'ya katilmalarına ve böylece bu ittifakin genislenmesine katkıda bulunmalarına karsi çıkmamaktadırlar. Liberaller böyle bir karsi çıkisin aksine, zamanında Rusya'nin da bu ittifaka katilmis olması gerektigini savunurlar. Liberaller için NATO, her seyden önce demokrat ülkelerin katimiyla olusturulan bir birliktir ve Rusya'nin da bu kurumdan öğrenecegi çok sey bulunmaktadır. Liberallere göre genislemis NATO, uluslararası güvenlik konusunda baslica rolü oynamalıdır. Onlara göre NATO disındaki (Birlesmis Milletler, Avrupa Güvenlik ve Isbirligi Teskilati (AGIT), Avrupa Konseyi (Council of Europe), Baltik Cumhuriyeti Konseyi gibi) diger uluslararası örgütler, NATO'nun biraktigi bosluklari doldurmalıdır.²⁴

Rus liberaller, Rusya'nin NATO'ya yakinlasmasını savunurken, yakin zamanda Rusya'da Atlantikçilere karsi çıkanların sayısında artis olduğu gözlenmektedir. Atlantikçilerin Rusya'da özellikle akademik çevrede etkilerinin

---

²¹"A Transformed Russia in a New World", **International Affairs**, Moscow, Vol, 38, No 4-5, April-May, p. 86.

²² Dmitri Trenin, "Realpolitik i realnaya politika" **Nezavisemaay gazeta**, 30 Eylül 1999, ? 38, ss. 1-4.

²³ Dmitri Makarov. "Rashirenje NATO podtolknet Rossiu k reformam", **Argumenti i fakti**, 1997, ? 22, s. 9.

²⁴ Vladimer Kozin, "New Dimensions of NATO", **International Affairs**, Moscow, March 1993, p. 57; A Kortunov, "NATO Enlargement and Russia: In Search of an Adequate Response", David G. Haglund (ed.) "Will NATO Go East? The Debate over Enlarging the Atlantic Alliance", Kingstone, Ont.: Queen's University 1996, pp. 74-75.

azalması, ülkenin iç ve dış dinamiklerine bağlı olarak açıklanabilir. Yeltsin dönemindeki reformların ülke içinde yarattığı sosyal ekonomik sorunlardan dolayı, Rusya dünya siyasetinde etkin bir rol oynayamadı ve Batı'ya karşı oldukça fazla taviz vermek zorunda kaldı. Sovyetlerin dağılmasından sonra, bu birlik (SSCB) altındaki ülkelerin uzun bir süre geçmeden Rus bayrağı altında tekrar bir araya gelmeleri göz önünde bulundurulduğunda, liberal akımın dış politik anlayışının başarısız olduğu söylenilebilir. Bu gelişmeye karşılık, Bağımsız Devletler Topluluğu şeklindeki bu yapılanmanın da Rusya'nın beklentilerine tam olarak cevap verdiği söylenilemez. Sovyetlerin dağılmasından sonra, SSCB'ye eskiden üye olan pek çok ülkede Rus azınlıklarla ilgili sorunlar ortaya çıktı. Örneğin Letonya ve Estonya, Moskova'nın bütün itirazlarına rağmen, kendi ülkelerindeki Rus azınlıklara vatandaşlık hakkı vermeyi kabul etmediler. Baltık Cumhuriyetleri Rusya'ya bir Sovyet mirasçisi olarak görüyorlardı ve Rusya'nın emperyalist tutumlarından kurtulmak için de bir an önce Rus askerlerinin Baltık'tan çekilmesini istemekteydiler. Bunun yanı sıra Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri de Moskova'dan yüzlerini çevirip, Batı'ya doğru yönelme eğilimine girdiler.

Atlantikçilerin bütün ümitlerine rağmen Batı, Rusya'ya seçkinler kulübüne kabul etme konusunda aceleci davranmayarak, Rusya'nın kendisinin beklediği sosyal, ekonomik ve demokratik standartlardan uzak olduğunu ifade etmiştir. Bundan öte Rusya'nın zayıflamasını fırsat bilen Batı, önemli pek çok uluslararası konuda Rusya'nın görüşünü almaya dahi gerek görmedi. Örneğin Bosna Savaşı sırasında ve Orta Doğu krizinde ya da Kuzey Kore'nin nükleer silahlanmasına karşı sürdürülen çalışmalarda Batı'nın, Moskova'ya pek dikkate aldığı söylenilemez. Körfez krizinde de Rusya'nın bütün karşı çıkışlarına rağmen, İngiliz ve Amerikan hava kuvvetleri düzenli olarak Irak'ı havadan vurdular. Batı'nın Rusya'ya karşı tavrının önemli göstergelerinden biri de, Rusya'nın Hindistan'a füze motorları satması söz konusu olduğunda, Washington'un buna karşı çıkıp, Moskova'nın bu kararını engellemeye çalışmasıdır. Nihayet NATO'nun da Rusya'nın muhalefetine karşılık, Doğu'ya doğru bir açılım sergileyerek, genişleme yoluna gitmesi de bu anlamda değerlendirilebilir.

ABD'deki seçimler sonrasında Demokrat Parti'li Bill Clinton'nun iktidara gelmesine rağmen, uluslararası güvenlikte pek olumlu gelişmeler yaşanmadı. Bundan öte ABD'nin nükleer denemelere tekrar başlaması gerektiği şeklinde görüşlerin bu dönemde ortaya atılması oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca bu dönemde Rusya ve Amerika arasında stratejik silahlar üzerindeki kontrol konusunda da anlaşmazlık çıkmaya başladı. Nihayet Washington, Rusya'nın ekonomik güvenliği konusunda bir sürü problem yarattı. Bütün bu gelişmelere bağlı olarak İberallerin politikasında kriz olması, başka alternatif akımların ortaya çıkıp gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu gelişme sonrasında liberallerin akademik çevrelerde dış politikayla ilgili karar alma mekanizmaları üzerindeki etkileri azalmıştır. Bütün bunlara bağlı olarak Avrasyacılar, Atlantikçilere karşı çıkıp onları eleştirirken, neo-Avrasyacılar da Avrasyacıları yoğun bir elestiriye tabi tutmuşlardır.²⁵

1.4. Avrasyacılık ve Atlantikçilik Arasında Rusya

Avrasyacıların 1990'li yıllarda uluslararası güvenlik ile ilgili algılamaları, akademik çevrelerden çok politik çevrelerde yoğunlaşmaktaydı. Avrasyacılar her ne kadar kendi aralarında pek çok konuda anlaşmazlıklar yarasalar da, Rusya'nın tarihi bir misyona sahip olacağı yönündeki görüşü hepsi paylaşmaktadır. Avrasyacılar, Rusya'nın sahip olduğu konumun kendisine böyle bir misyonu kazandırdığına inanmaktadırlar. Rusya, sahip olduğu jeopolitik durum ve özel tarihi nedeniyle Doğu ve Batı medeniyetleri arasında bir köprü rolünü benimsemistir.²⁶ Rusya, kendisini her iki medeniyete de bağlı olarak gördüğünden dolayı, iki medeniyet arasında aracı olma misyonunu kendisinde görmekte ve iki medeniyet için de kendi varlığının bir istikrar garantisi tasıdığını düşünmektedir.²⁷ Avrasyacılar, Rusya'ya biçilen bu rolden hareketle, Atlantikçiler zamanında Rusya'nın tamamen Batı'ya yönelmesini hata olarak değerlendirmekte ve Moskova'nın dış politikasının, jeopolitik konumunu göz önünde tutarak, her iki tarafa göre ayarlanması gerektiğini düşünmektedirler.

---

²⁵ A. Sergounin, "Russian Post-Communist foreign policy thinking at the cross-roads: changing paradigms", **Journal of International Relations and Development**, September 2000, pp. 218-222.

²⁶ Sergei Stankevich. "Derjava v poiskah seba", **Nezavisimaya gazeta**, 28 Mart 1992, s. 4.; S. Stankevich, "Russia in Search of Itself", **The National Interest**, Summer 1992, pp. 47-51.

²⁷ Bazı Avrasyacılar şöyle düşünüyorlardı: Rusya sadece Doğu ile Batı arasında bir köprü olmadığını aynı zamanda bir Avrasya'nın bir merkezi olduğunu düşünüyorlardı.

Avrasyacılar, Dogudan Rusya'ya tehdit geldiği ve bundan dolayı da Rusya'nın ulusal güvenliğini sağlamak açısından en büyük dikkatini bu bölgeye vermesi gerektiği yönündeki liberal görüşe katılmamaktadırlar. Atlantikçilerden farklı olarak Avrasyacılar, Dogu'yu bir tehdit unsuru olarak görmekten öte, bu bölgenin Rusya'nın dünyada kendi rolünü oynamasını sağlaması açısından ve ekonomik, askeri, politik, kültürel ve başka alanlarda da kendi çıkarlarını elde etmesi açısından oldukça önemli bir bölge olduğunu düşünmektedirler. Avrasyacılar, yeni oluşan bağımsız Kafkasya ve Orta Asya devletlerinin eskiden Rusya'ya bağlı olduklarını özellikle vurgulamaktadırlar. Avrasyacılara göre gelişmiş Batılı ülkeler, Rusya'yi kendi içlerine kabul etme noktasında aceleci davranmadıklarına göre, Doguyla Sovyetler zamanında kurulan geleneksel bağların koparılmasının Rusya açısından hiçbir şekilde rasyonel bir adım olmayacağını savunmaktadırlar. Avrasyacılara göre Asya ve Afrika ile ilişkilerde bu durum göz önünde tutulmalıdır. Avrasyacılar, Batının gelişmiş olarak görülüp, Dogu'nun ise gelişmemiş ülkelerin olduğu bir bölge olarak görülmesinden ve böyle bir gerekçeden hareketle de Rusya'nın Batı'ya doğru yönelmesi gerektiği fikrine karşı çıkmaktadırlar. Avrasyacılar özellikle Çin ve Japonya'yi örnek göstererek, Dogu'nun sadece az gelişmiş ülkelerden oluşmadığını ispatlamaya çalışırlar.

Avrasyacılar, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Rusya'nın jeopolitik ortak olduğunu iddia etmektedirler.²⁸ Bu açıdan Avrasyacılar, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulmasını memnuniyetle karşılamış ve askeri-politik anlaşmalarla da bu stratejik ortaklığı kurumsallaştırmaya çalışmışlardır. 1992'de "kollektif güvenlik" ile ilgili yapılan Taskent Anlaşması bu durumun bir göstergesidir. Avrasyacılar, Yeltsin döneminin Kozirev ekibini, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu ihmal edip bu birliğe gerekli önemi vermeyişi ve birlikle ilişkilerin devamını sağlayan askerî teknige dayalı işbirliği gibi konularda gerekeni tam olarak yapmayıp, ağır davranma gibi gerekçelerle sert eleştirilere tabi tutmuşlardır. Avrasyacılar, post-Sovyet coğrafyasında yaşayan Rus azınlıkların durumuna politikacıların ve toplumun dikkatini çekmeye çalışarak, Rus hükümetinden yurt dışındaki yurttaşların

---

²⁸ Nikolai Travkin, "Russia, Ukraine, and Eastern Europe", Rethinking Russia's National Interests, Ed. S. Sestanovich, Washington, DC: **Center for Strategic and International Studies**, 1994, pp. 34-35.

korunmasını talep etmişlerdir.²⁹ Avrasyacılar, “ulusal çıkar” ve “ulusal güvenlik” kavramları üzerinde özellikle durmuşlardır. Onlara göre ne Gorbaçov zamanında ne de Atlantikçiler zamanında gereken önemin verilmediği bu kavramların yeniden tanımı yapılmalıydı.

Neo-Avrasyacıların başlıca kurucularından biri olan S. Stankeviç,³⁰ Rusya'nın ulusal çıkarlarının sahip olduğu coğrafi konumla, ülkenin tarihiyle, kültürüyle, etnik yapısıyla ve politik geleneğiyle yakından alakalı olduğunu düşünmekteydi. Stankeviç'e göre tüm bu olguları göz önünde bulundurarak, Rusya için hem geçici hem de ebedî çıkarlar sağlamak mümkündü. Geleneksel uluslararası ilişkiler teorisi (TMO) çerçevesinde tanımlanan ulusal çıkar kavramını Stankeviç, ulusal fikirle birleştirmek istemistir. Nitekim bir çalışmada bu konuda şu açıklamayı yapmıştır: “Değişmez temel ve değişen çıkarlar arasında “ulusal fikir” denilen bir takım çıkarlar bulunmaktadır. Ulusal fikir, çok duygusal bir konudur...”³¹ Stankeviç'in “ulusal kimlik” çerçevesinde yaptığı açıklamalarda, gerçekte iç içe olan ulusal aidiyet ve ulusal değerler arasında ayırım yapması eleştiri konusudur. Ayrıca Stankeviç'e göre, “ulusal fikir” demokratik federalizmi ve vatanseverliği kendi içinde tasımaktadır. Bu açıklama karşısında da insanın aklına şu soru gelmektedir: “Bu durumda Rusya'nın Avrasya'ya özel ilgisi acaba neye bağlanmaktadır?” Aslında Rus ulusal kimliğinin özelliği muğlaklıktır. Bundan dolayı başarılı medeniyetler arasında köprü rolü üstlenmekte ve böylece ABD, Almanya, Kanada, Hindistan ve diğer demokratik ve federatif yapıya sahip olan ülkelere model olabilmektedir.

1.5. Farklı Akımların Rus Ulusal Çıkarlarına Bakışı

Avrasyacılar, Rusya'nın kendisine seçmesi gereken ulusal çıkarları şöyle tespit etmişlerdir: Her şeyden önce Rusya'nın kendisini koruması, gelecekte dağılma sürecini yaşamaması, demokratik ve federatif sistem oluşturmaları; yani emperyalist yayılmacılığına ve ayrılıkçılığına karşı garanti olması, yurt dışındaki Rus azınlıkların haklarının korunması ve Rusya'nın istikrarlı bir dış politika ile güçlü devlete

---

²⁹ Kanstantin Pleshakov, “Russia's Mission: the Third Epoch”, **International Affairs**, Moscow, January 1993, pp. 22-23.

³⁰ S.Stankeviç, Yeltsin'in önemli siyasi danışmanlarından biriydi.

³¹ S. Stankevich, “Russia in Search of Itself”, **The National Interest**, Summer 1992, p. 24.

dönüştürülmesi.³² Avrasyacılar, iç ve dış ilişkileri birbirine bağlamış ve bunların başarılı bir şekilde yürütülebilme imkânlarını her şeyden önce Rusya içindeki durumla yakından ilişkili olduğunu düşünmüşlerdir. Bu anlamda, Stankeviç'in ileri sürdüğü gibi, Rusya için en önemli olan şey, iç istikrarın sağlanmış olmasıdır. Stankeviç'e göre, iç istikrar sorunu ortadan kaldırılmadığı sürece, bu sorun tarihi bir gerginlik olarak varlığını devam ettireceğinden dolayı herhangi bir zamanda patlama riskini de taşıyacaktır.³³

Daha önce de belirtildiği gibi, Avrasyacılar arasında bazı konularla ilgili ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu çerçevede iki büyük akimin varlığından bahsedilebilir: "Demokratlar" ve "Milliyetçiler" (vieradikal). Bu iki akim arasında yer yer fikrîsel çatışmaların yaşandığı görülmektedir. Demokrat Avrasyacılar, hükümette önemli bakanlıklarda yer almalarına rağmen, Yeltsin idaresinden yakınmışlardır. Yukarıda bahsedilen Stankeviç haricinde, bu görüşte yer alanlar arasında şu isimler sayılabilir: RSFS (Uluslararası İlişkiler Yüksek Konsey Komisyonu) Başkanı Yevgeni Ambarsunov, Vladimir Lukin,³⁴ Demokrat Parti başkanı Nikolai Trafkin, Özgür Rusya Halk Partisi Başkanı Vasili Lepitski... Akademik çevrelerde ise Avrasyacıların görüşlerini paylaşanlar arasında, ABD ve Kanada enstitüsü, Doğu Bilimleri Enstitüsü ve Güney Asya Enstitüsündeki görevliler sayılabilir.

Rus milliyetçilerinin aksine, Avrasyacı demokratlar Batı ile iş birliği yapılmasına karşı çıkmamaktadırlar. Avrasyacılar göre, Batı ile eşit koşullarda yürütülecek bir işbirliğinin, Rusya'nın doğudaki çıkarlarına bir zararı olmayacaktır. Bu anlamda Avrasyacıardan birinin söylediği şu söz manidardır: "Rusya'nın Batı ile ortaklığı aynı zamanda Rusya'nın Doğu ve Batı ile olan ilişkilerini pekiştirecektir. Doğu ve güney ile olan ortaklığı, Rusya'nın Batı ile olan ilişkilerinde bağımsızlığını güçlendirecektir."³⁵ Stankeviç'e göre, Rusya dış politikasındaki tarihsel Doğu-Batı ilişkilerini açmak gerekir. Rusya'nın her iki yönü göz önünde bulundurarak,

---

³² A.g.m., p. 31-32.

³³ A.g.m., p. 28.

³⁴ Rusya Federasyonu ABD Büyükelçisi olarak görev yapmış olan V. Lukin, daha sonrasında ise Duma'nın "Uluslararası Komite Başkanlığı" görevini yürütmüştür.

³⁵ N. Malcolm, "New Thinking and After: Debate in Moscow about Europe", "Russia and Europe: An End to Confrontation?", Ed. N. Malcolm, London and New York: **Pinter Publishers for The Royal Institute of International Affairs**, 1994, p. 167.

isbirliğini geliştirmesi gerekmektedir. Bugün ne Avrasyacı ne de Atlantikçi yaklaşımların Rus dış politikası için, tek başına iyi bir reçete olduğu savunulamaz. Stankeviç, Rusya'nın ilişkilerinde bir denge kurup, Batı'ya entegrasyon olmak üzerinde değil, yapısal faaliyetleri üzerinde yoğunlaşması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre Rusya, diğer ülkelerle birleşme fikrini kesinlikle reddetmemektedir. Bu noktadaki esas soru, "Rusya'nın o gruba ne zaman katılabileceği ve onun adaylarına ne verebileceği" sorusudur.³⁶

"Avrasyacı demokratlar", 1990'ların ortasında sadece toplumsal tartışma seyrini etkilemekle kalmamış, aynı zamanda Rus dış politikasının temel doktrinleri üzerinde de önemli bir etki bırakmışlardır. Rusya Federasyonu'nun 1993'teki dış politik doktrininde, Avrasyacı demokratlar tarafından önemli gelişmelere imza atılmıştır. Bu durum özellikle Rusya'nın jeopolitik üstünlüğüyle ilgili bölümlerde göze çarpmaktadır. Bu konuda Birleşmiş Milletler Topluluğu'yla ilişkiler, ilk sırada gelmektedir. Asya, Pasifik okyanusu ve Orta Doğu bölgeleriyle ilişkiler de geliştirilmeye çalışılmıştır.³⁷

"Demokratik" versiyondan farklı olarak, Rus milliyetçiliğine dayanan Avrasyacı versiyon, Rusya'nın iki medeniyet arasındaki konumuna oldukça özel bir önem vermiştir. Bu akimin lideri olan E. A. Poznekov'a göre, Rusya'nın sahip olduğu jeopolitik konumun büyük bir önemi vardır. Ona göre, hem Rusya için hem dünya için önemli olan şey şu ki; Rusya'nın iki medeniyet arasında bulunması, her zaman için medeni bir denge oluşturmuş ve dünya güçler bîlânçosunun da gerçek koruyucusu olmuştur.³⁸ Pozdnyakov, Rusya'nın kendi tarihsel misyonunu gerçekleştirebilmesi için, güçlü bir devlet yapısına ve sağlam bir dış politik anlayışa sahip olması gerektiğini savunmaktadır.

Rus milliyetçisi Avrasyacılar, Rusya'nın hiçbir şekilde ne Doğu ne de Batı medeniyeti ile entegrasyona girmemesi gerektiğini düşünmektedirler. Onlara göre, Rusya'nın her şeyden önce gerçekleştirmesi gereken tarihsel bir misyonu vardır ve bu anlamda Rusya, kendi yolunda ilerlemelidir. Pozdnyakov'a göre de, Rusya

---

³⁶ S. Stankevich, a.g.m., pp. 25-26.

³⁷ Концепсия внешней политики Российской Федерации, **Дипломатический вестник**, Ocak 1993, ss. 3-23.

³⁸ E. Pozdnyakov, "Russia is a Great Power", **International Affairs**, Moscow, January 1993, p. 6.

gücünü korumak istiyorsa, Rusya olarak kalmalıdır. Rusya hiçbir şekilde Avrupalı olmak veya Avrupa'ya girmek gibi hedefleri önüne koymamalıdır. Poznekov'a göre böylesi hedefler o kadar saçma ve irrasyoneldir ki, Rusya'nın Çin, Hindistan ya da Japonya altındaki bir birliğe girmesine benzemektedir.³⁹ Rus milliyetçileri, Rusya'nın iç ve dış politikasında kendi gücüne dayanması gerektiğini düşünmektedirler. Batıdan gelen yardımlara ve Batılı uluslararası örgütlere Rusya'nın yaklaşmasına karşı çıkan Rus milliyetçilerine göre, böyle bir yaklaşma her şeyden önce Rusya'nın ulusal egemenliğinin sınırlandırılmasına yol açacaktır. Avrasyacılığın demokratik versiyonunun haricinde Rus milliyetçileri, dış politika üzerinde görülür bir etki bırakmamışlardır.

1.6. Uluslararası İlişkilerde Din ve Ekonominin Rolü

1990'ların ortasında Avrasyacılığın her iki versiyonunda da kriz ortaya çıkmaya başladı. Bu krizin çeşitli nedenleri vardı. Her şeyden önce, Avrasyacıların ülkelerin aidiyetlerine yönelik açıklamaları elestiriye açıktır. Bu açıklamalarda, bir ülkenin hangi medeniyete ait olduğunu belirten kriterler net değildir. Sözgelimi Avrasyacıların üzerinde önemle durdukları coğrafya kriteri alınacak olursa, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi Anglosakson ülkelerin hangi medeniyete dahil edileceği tartışma konusudur. Bu ülkeler coğrafi açıdan doğuda yer almalarına rağmen, doğu medeniyetine mensup ya da ait oldukları, hiç kimsenin aklına gelmez. Buna benzer olarak, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın da hangi kategoride ele alınacağı tartışmalıdır: ABD ve Kanada coğrafi açıdan Avrupa'nın batısında yer aldıklarına göre, medeniyet açısından bu ülkeleri daha da Batıcı olarak mı değerlendirmek gerekmektedir?

Coğrafi kriterin bir tarafa bırakılıp, dinin bir kriter olarak kabul edilmesi de bu konudaki karmaşayı ortadan kaldırmayacaktır. Hatta böyle bir değerlendirmede karmaşanın bütünlükle artacağı söylenilebilir. Her şeyden önce hangi dinlerin Batı'ya ya da Doğu'ya ait olarak görüleceği, böyle bir karmaşanın ortaya çıkmasını sağlayacak baslıca sorundur. Medeniyetlerin kendi içlerinde bile bu anlamda pek çok

---

³⁹ E. Pozdnyakov, **Filosofiya politiki**, 2 Baskı, Poley Yay, Moskova., 1994, s. 102.

farkliliga sahip olmaları, böyle bir kriterden hareketle bir ayrimlastırmanın yapılabilmesini güçleştirmektedir. Bugün Batı medeniyeti içinde bulunan ülkeler, dinsel açıdan farklılık arz etmektedir. Batı, Katolik Fransa'yi, İtalya'yi ve İspanya'yi kapsamının yanı sıra çoğunluğu Protestanlardan oluşan Amerika ile İngiltere'yi ve Katolik ve Protestanların karışık olarak yaşadığı Almanya'yi de kapsamaktadır. Bunun yanı sıra geleneksel Batı'nın kaynağı olarak kabul edilen Yunanistan'ın Ortodoks olması dikkat çekicidir. Batı medeniyetinin doğudaki "adasi" sayılan İsrail'in Yahudiliği benimseyen bir devlet olması, dinsel bir kriterden hareketle değerlendirmede bulunmanın zorluğuna işaret etmektedir. Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra ortaya çıkan Bosna-Hersek'in Müslüman bir ülke olması bir diğer göstergedir. Bunların yanı sıra NATO üyesi olup, Avrupa birliğine girmek isteyen ve nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Türkiye'nin de her fırsatta kendisini Batı yanlısı ve Batı'nın parçası olan bir ülke olarak göstermeye çalışması bu konuda kayda değer bir diğer durumdur. Rusya dikkate alındığında, bu ülkede tarihsel açıdan Ortodoksluk etkin olmakla birlikte Müslümanların ve Yahudilerin de azımsanmayacak bir orana sahip oldukları söylenebilir. Bunun yanı sıra bugün Rusya'da hiçbir inanca sahip olmayan ya da ateist olanların oranı da oldukça yüksektir. Batı'ya yönelik bu durum tespitinin aynısı Doğu için de geçerlidir. Doğu'da İslam, Yahudilik, Budizm ve Sin Taoizm gibi farklı dinler varlığını sürdürmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, dinin medeniyetleri birbirinden ayırtırmada temel ölçüt olarak ele alınmasının çeşitli problemleri beraberinde getirdiğini göstermektedir.

Cografî veya dinsel kriterlerden öte ekonomik gelişmenin, medeniyetleri ayırtırmada temel kriter olarak kabul edilmesinin de çeşitli sakıncaları bulunmaktadır. Böyle bir değerlendirme yönteminin uygulanması durumunda, Japonya, Türkiye ve Güney Kore'nin de dâhil olduğu ülkelerin, (Batılılaşma yönünde) başarılı bir medenileşme ya da modernleşme sürecinden geçtikleri söylenilebilir. Bununla birlikte bahsedilen uluslar bu süreçte, ulusal değerlerini ve geleneklerini de yitirmemişlerdir.

Liberal elestirmenler, Avrasyacilarin Bati ve Dogu medeniyetleriyle ilgili degerlendirme yöntemlerine elestirel yaklasmislardir. Onlara göre Avrasyacilar, böyle degerlendirmelerle çok farkli ülke ve halklari ayni kategori içersinde birlestirme çabasina girmislerdir. Diger elestirmenlere göre eger Bati ve Dogu medeniyetleri gerçekte tanimlanmak isteniyorsa, her seyden önce bunun için saglam bir kriterin belirlenmesi gerekmektedir. Andrei Zagorski bu durumu şöyle açıklamaktadır: “ Bati medeniyeti denince aklimize yalnızca Avrupa ve Kuzey Amerika’nin gelmesi dogru bir yaklasim degildir. Çağdas gelismis Bati ülkeleri, Avrupa degerlerini paylasanlari genel olarak birlige almaktadirlar. Avrupa degerleri ile kastedilmek istenen; pazar ekonomisi, özgürlük ve demokrasi gibi kavramlardir. Bahsettigimiz iki bölge disinda Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya, Güney Kore, Tayvan ve diger yeni sanayilesmis ülkeler Bati medeniyetine girmektedirler.⁴⁰

Avrasyacilarin cevap veremedikleri ikinci soru, Rus ulusal fikrinin özelliginin ya da Rus ulusal çıkarlarinin neye bagli oldugudur. Daha önce de belirtildiği gibi, Avrasyaciligin demokrat versiyonu, bu kategoriye çok soyut düzeyde tanımlamaktadır. Buna karsilik Slovenofiller (milliyetçiler) de bu konuda basariya ulasamamislardir. Bunlari kriterleri de, çağdas iç ve dis reel-politik’e göre çok soyut bir düzeyde kalmaktadır.

1.7. 11 Eylül Sonrasi Uluslararası Sistem ve Rusya

Avrasyacilarin politik anlamda basarili olduklari söylenilemez. Bu durumun en belirgin göstergesi, Rus politik yapisini etkileyebilecek bir politik parti veya toplumsal bir hareket kuramamis olmalaridir. Rus dis politikasinda Avrasyacilik, Atlantikçilikten daha az basarisiz olmadı. Eski Sovyet Cumhuriyetlerinden Avrasyaciligi destekleyen, yalnızca Kazakistan Cumhurbaskani Nursultan Nazarbayev oldu. Diger eski Sovyet ülkeleri ise Avrasyaciligi çok soguk algiladilar. Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova gibi ülkeler Avrasyaciligi, Rus emperyalizminin gizli sekli olarak degerlendirdiler. Bunun yani sıra Moskova’nin kendisi de Bagimsiz Devletler Toplulugu’na pek önem vermemis,

---

⁴⁰ Andrei Zagorski, “Russia and Europe”, **International Affairs**, Moscow, January 1993, p. 49.

toplulukta yer alan ülkelerden daha çok AB, ABD, Çin ve Japonya gibi güç merkezleriyle olan diyaloga önem vermiştir. Çogu ülke, Sovyetlerin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun üstlendiği rolden (güvenlik garantörlüğü ve Baris Gücü'nü eski Sovyet coğrafyasında bulundurma) memnun olmamışlardır. Moskova, bölgede güvenlik sistemi üzerinde çalışırken, Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye ülkelerle arasına çatışmaya girmiştir. Rusya, Prednastovya, Krim, Abhazya, Güney Osetya, Yukarı Karadag, Tacikistan ve tabii ki Çeçenistan'a ilişkin politikası yüzünden çok elestiri aldı. Özellikle Çeçenistan'da uyguladığı sert politikalar, Rusya'nın uluslararası arenada zor durumda kalmasına neden olmuştur. Rusya, özellikle 11 Eylül'ün yarattığı siyasi atmosferden yararlanarak, Çeçenistan'a olan baskısını artırmıştır. 11 Eylül'den sonra Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri, bölgede yaşanan kıyım ve insan hakları ihlallerini görmezden gelmişlerdir. Çeçen-Rus savaşı sırasında binlerce Çeçen sivil hayatını kaybetmiştir. Bugün Çeçenlerin büyük bir bölümü mülteci olarak dünyanın değişik ülkelerinde yaşamaya zorlanmışlardır. 11 Eylül sonrasında Rusya, bölgede uyguladığı şiddeti mesrulaştırma zemini kazanmıştır. Rusya'nın sert politikaları, uzun vadede Avrasyacılık politikasını dinamitlemektedir.

Doğu ve Batı arasında "köprü" rolü oynamak isteyen başka ülkelerin ortaya çıkması, Moskova için kötü bir sürpriz olmuştur. Bazı istisnai durumlar dışında tüm Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri, Baltik ülkeleri, Doğu Avrupa ülkeleri bu fikir ile ilgili hakları olduklarını söylemişlerdir. Örneğin Finlandiya, Sovyetlere karşı baris içinde yaşamış olmanın verdiği tecrübeden hareketle, Avrupa Birliği ve Rusya arasındaki diyalogta aracı rolünü üstlenmeyi arzu etmekteydi. Finlandiya, 1997'de güvenlikle ilgili ortak dış politika belirleyebilmek için inisiyatif ortaya koyarak, AB ve Rusya arasındaki işbirliğini sağlamayı hedeflemiştir.

Yaşanan gelişmeler Avrasyacılığı, yok olusuna doğru götüreceği bir krizin içine sokmuştur. Bunun sonucunda çoğu Avrasyacı saf değiştirerek, politik realistlerin kampına geçmiştir. Slavyanofiller (milliyetçiler) ise kendilerini jeopolitik okulunun ortasında buldular. 1990'ların ortasında, jeopolitik ve realizmin temsil ettiği iki akraba ekol, Rus dış politikasında etkili olmaya başladı. Teorik planda

jeopolitikacılar ve realistlerin ilkeleri aynı olabilmekle birlikte zıt da olabilmektedir. Komünist ve “ruhani miras” hareketinde⁴¹ liberal yandaşları⁴² ve “Yabloko”dan⁴³ gelen bu ekoller popüler oldu. Bu politik güçler arasındaki anlaşmazlıklar uluslararası sistemin doğasından kaynaklanmaktadır.

Yirminci yüzyıl boyunca Avrasya'nın (özellikle Avrupa) büyük güçlerin yoğunlaştığı dünyanın politik bir merkezi olması, bu bölgenin gelecekte de stratejik öneminin bu denli büyük olacağını garanti değildir. Nikolos Spykman (Amerika Makinerinin öğrencisi) İkinci Dünya Savaşı sırasında jeopolitik “dağılım” sınırının Hardent üzerinde değil, Rimplent üzerinde olacağını düşünmekteydi.⁴⁴ Onun yurttası Robert Straus Hüpe ise, anahtar jeostratejik bölgenin Kuzey Amerika olduğunu ısrarla vurgulayarak, bu bölgenin güçler arasında denge ve istikrar sağlayan bir rolünün olduğunu söylemiştir.⁴⁵ Başka bir Amerikalı siyaset bilimci Saula Cohen ise, bir ya da iki değil, birkaç stratejik öneme sahip bölgenin olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁶ Ona göre, Soğuk Savaşın bitmesinden sonra, dünya politikasının jeopolitik üstünlüğü bir defa değişmiştir: Bugün dünya güçleri gittikçe Rusya ve Hartlerd'e olan ilgilerini kaybetmektedirler. Cohen'e göre yeni ilgi odakları ise Doğu Asya, Asya Pasifik, Orta Doğu, Orta ve Güney Asya gibi bölgeler olmuştur.⁴⁷

Jeopolitikada, dünyanın deniz ve kara devletleri şeklinde ayrılması tamamen suni bir ayırmadır. Sadece böyle bir coğrafi ayırmadan hareketle bu devletlerin birbirlerine karşı düşman bir tutum içerisinde olacaklarını ileri sürmek de doğru değildir. Nitekim uluslararası ilişkilerde deniz ve kara ülkelerinin ittifak içinde faaliyetlerde buldukları da görülmüştür/görülmektedir. Atlanta koalisyonu, Hitler'e karşı kurulan koalisyon, ya da NATO ve AB gibi yapılanmalar bu durumun bir

---

⁴¹ Aleksei Podberezkin, “Washington i Moskova menayut orientiri”, **Nezavisemaya gazeta**, 11 Ocak 2000, s. 3.

⁴² “Predvibarnaya Platforma LDPR” **Nezavisemaya gazeta**, ? 6, 1999, s. 4.

⁴³ Aleksei Arbatov, “NATO – glavnyaya problema dlia evropeiskoi bezapasnosti”, **Nezavisemaya gazeta**, 16 Nisan 1999, s. 8.

⁴⁴ Nikolos J. Spykman, **The Geography of the Peace**. New York: Harcourt, Brace, 1944, p. 43.

⁴⁵ Robert Strausz Hupe, **Geopolitics. The Struggle for Space and Power**. New York 1942, p. 195.

⁴⁶ S. B. Cohen, “Geopolitics in the New World Era: A New Perspective on an Old Discipline”, “Reordering the World: Geopolitical Perspectives on the 21st Century”, Eds. George J. Demko and William B. Wood. Boulder: **Westview Press**, yy, 1994, p. 28.

⁴⁷ A. Sergunin, “V poiskah novoi amerikanskoi strategii v Azii”, **East Asia policy**, ? 6, 1996, pp. 16-27.

göstergesidir. Tarih her medeniyet içinde düşmanlıklara şahit olmuştur. Örneğin deniz devletleri olan İngiltere ve ABD ilişkisinin başlangıcında iki ülke arasında savaş olduğu görülmektedir. Söz konusu iki ülke bugün ise, birbirlerine büyük destek veren ve uluslararası hemen her konuda ortak hareket eden iki müttefik konumundadırlar. Tarih içerisinde deniz ve kara devletlerinin birbirlerine karşı savastıkları görüldüğü gibi, kendi içlerinde de savastıkları görülmüştür. Çağdas dünyada deniz ve kara boyutları geçmekteki anlamlarını yitirmişlerdir. Eğer güçler arasında yarışmadan bahsedilecekse, bugünkü dünya coğrafi alanda kontrol anlamında değil, yüksek kapasiteli teknolojik gelişmeler manasındadır. Bugün, deniz ya da kara devleti olsun, hangi ülkenin teknolojik alanda daha ileride olduğu önemlidir.

Genelde jeopolitikacılar teorik yapıları uygulayacak ciddi simalardan yoksundular. Bu yüzden net değerlendirme gerektiği durumda çok hatalar çıkmaktadır. E. A. Poznyakov'a göre, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, sosyalist sistemin çökmesi ve SSCB'nin dağılmasından sonra, Avrupa entegrasyonu öldü ve bunun yerine disintegrasyon başladı.⁴⁸ Ancak bu söyleme karşılık, Avrupa'da entegrasyon çalışmaları hızlandı ve AB yeni ülkeleri de içine alarak genişlemeye başladı. Ekonomi, politika, hukuk, ekoloji ve kültür alanında ortaya çıkan pek çok enstitü, değişik toplumsal ve ekonomik gelişme aşamalarında yaşayan ülkeler arasında işbirliğinin yapılmasına yardımcı oldular.

Bugün Pax-Amerika şeklinde tek kutuplu bir dünyanın varlığından bahsetmek de doğru değildir. Çin, Rusya, Japonya ve Fransa ile Almanya gibi bazı Avrupa ülkeleri dikkate alındığında, dünyadaki Amerikan hegemonyasına karşı koyabilecek birçok ülkenin mevcut olduğu görülmektedir. SSCB'nin dağılmasından sonra artık ABD önderliğinde tek kutuplu bir dünyaya girildiği sıklıkla vurgulanan bir durum olmuştur.⁴⁹ 11 Eylül 2001'de, ABD'deki ikiz kulelere (Twin Towers) yapılan terör saldırısının sonrasında ise, bu konuda (tek kutuplu dünya söylemine yönelik

---

⁴⁸E. Poznyakov, **Filosofiya politikı**, 2 Baskı, Poley Yay, Moskova 1994, s. 279.

⁴⁹ Bu konudaki tartışmalara kaynaklık eden başlıca eser ise, Japon asilli ABD'li Siyaset Bilimci Francis Fukuyama'ya ait "Tarihin Sonu" başlıklı tez olmuştur. Fukuyama'nın bu konudaki makalesinin ve bu makaleye yönelik eleştirilerin yer aldığı bir eser için bkz.: Francis Fukuyama, "Tarihin Sonu mu?", Vadi Yay., Ankara 1999.

elestiriler içeren) yeni tartışmalar yaşanmıştır. Kendince, sosyalist tehlikenin bitmesine karşılık, yeni dönemde uluslararası terörün başlıca tehdit olduğunu vurgulayan ABD, geniş çaplı ittifak arayışına girmiştir. Yeni dönemde Rusya, Çin, Fransa ve Almanya gibi ülkeler ABD'nin takip ettiği dış siyaset anlayışını çoğunlukla eleştirmişlerdir. Nitekim Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden, Irak'a askeri operasyon yapmak için karar almaya çalışan George Bush yönetimindeki ABD, bunun için oldukça zorlu bir uğraş vermek zorunda kalmıştır. Bu çabalarının sonucunda istediğini elde edemeyen Washington, başta Londra'nın verdiği destekle Irak'a müdahalesini tek taraflı bir müdahale olmaktan çıkarıp, uluslararası koalisyonun müdahalesi şekline çevirerek, bu duruma yasalik kazandırmaya çalışmıştır.

Rus realizmciler, çağdas uluslararası durumu analiz ederken, ulusal çıkarların sonuna kadar savunulmasını ve gerekirse Batı ile bu konuda çatışmaya girmenin göze alınmasını savunmaktadırlar. Realistler, nükleer silah yarışmasının yeniden başlamasına neden olabileceği için PRO'nun⁵⁰ (füze savunma sistemi) çökmesinde ısrar etmişlerdir. Onlara göre, Batı'nın eski Sovyet coğrafyasında Rus liderliğini ve özel çıkarlarını tanıması oldukça önemlidir. Rusya'nın uluslararası arenada işbirliğine giderken, ortaklarını seçme konusunda Washington'un diktasına izin verilmemesi de önemlidir.⁵¹ Rusya'nın Batı'nın ekonomik yardımlarına büyük bir ümitle sarılmak yerine, daha çok kendi iç rezervlerine güvenmesi ve uluslararası yatırımcılara uygun bir ortam hazırlaması gerekmektedir. Moskova daha dengeleyici bir dış politika kurmalı ve işbirliğini yalnız Batıya odaklı değil, Hindistan, Çin, Japonya, Güney Asya devletleri gibi doğu ülkelerini kapsayacak şekilde genişletmelidir.⁵² Realistlere göre bu kurallara uyulduğunda, istikrarlı ve eşit ilişkiler ABD ve hatta tüm Batı ile sağlanabilir.

---

⁵⁰ PRO – Protivovozdushnaya raketnaya oborona (füze savunma sistemi)

⁵¹ Aleksei Podberezkin, "Washington i Moskova menayut orientiri", **Nezavisemaya gazeta**, 11 Ocak 2000, s. 3.

⁵² Anatoli Adamishin, "Nash otvet Amerike", **Nezavisemaya gazeta**, 19 Kasım 1999, s. 8. E. Dejin, "Protivoves svazam s NATO", **Nezavisimaya voennoe obozrenie**, ? 13, 915 Nisan 1999, s. 4. Ayrıca bkz.; bkz Sergei Rogov, "Rossiya mejdu Evropoi i Azii: poisk strategii", **Nezavisemaya gazeta**, 7 Aralık 2000, ss. 12–13.

2. BÖLÜM RUSYA'NIN DIS POLITIKA SORUNLARI

Sovyetlerin çöküşü, doğal olarak sosyalist bloğun sonunu da getirmiş oldu. Bu gelişme, Doğu Avrupa'daki uluslararası ilişkilerin güç dengelerini değiştirmekle kalmadı, Sovyet coğrafyasında büyük boyutlu değişimlere paralel olarak, eski iki kutuplu uluslararası sistemin yapısında da kırılmalar meydana getirdi. İlerleyen yıllarda Rusya'nın uluslararası sistem içindeki durumunda aniden değişim gözlemlendi. Bu noktada Aralık 1991'deki Belovej Darbesi sırasında imzalanan sözleşme önem arz etmektedir. Bu sözleşme, Rusya'nın dış politikasının başlangıcı sayılabilir. Bir başka ifadeyle, Rus Dış politikasının mihenk taşı, Belovej Darbesi sırasında imzalanan sözleşmedir.

Nikolai Kosolamov'a göre Belovej Sözleşmesi, parti çıkarları karşısında sırf devlet çıkarlarını yansıtıyordu. Seçkinlerin bir kısmı, eski birlik merkezinden olanlar, komünist partisinin korumasını istemeyenler, 'Perestroika' zamanında komünist partisinde yaşayan reformcular ve radikaller arasındaki mücadeleden bıkanlar, Komünist Partisi ve onun liderini ikinci plana atarak Sovyet hükümetini güçlendirmeyi denediler.¹ Belovej sözleşmesi için pek de adil olmayan, fakat Sovyet Cumhuriyetlerin merkeze karşı politik zaferi olduğu şeklinde tanımlamalar yapılmıştır.² Belovej zirve sonuçlarından biri sözleşmelerle bağımsız, bütün ve eşit uluslararası ilişkiler ve dış politik subjeksi olarak Rusya'nın, kendisini Sovyet Birliği'nin devami olarak idealize etmesi; uluslararası arenada Rusya'nın hâlâ ağır olacağını ve BM Güvenlik Konseyi'ne üye olup, mevcut uluslararası düzeni kabul edeceğinin somut göstergesi oldu.

Rus Federasyonu'nun yeni iktidarı, M. Gorbaçov'un zamanında aldığı gibi, ağır bir miras almıştır. M. Gorbaçov zamanında Rusya, akıllı devrimi (yenileme: perestroika) yasadı. Bu devrimle birlikte Rusya'da eski komünist döneme dönüş imkânsizdir. 1989 sonrasında ortaya çıkan kilit dört problemden hiç biri su ana kadar çözümlenmiş değildir. Bu problemlerden birincisi, politik çoğulculukla ilgili

---

¹ Nikolai Kosolamov, "Vneshnee politika Rossii: problemi stanovlenia i politikoformiruyushie faktori." *Miravaya ekonomika i mejdunarodnie otnosheniya*, ? 2, 1993, s. 5.

² A.g.m

problemdir. İkincisi, normal piyasa ekonomisi oluşturma problemidir. Üçüncüsü, federal bir yapı oluşturma problemidir ki, bu ikincisiyle bağlantılıdır. Son olarak dördüncü problem ise, uluslararası ilişkilerde bas aktör olarak dünya toplumuna girme problemidir. Son Sovyet hükümetinin Batı yönünde entegrasyonu güçlenmesine rağmen, Sovyetler Birliği ve pesinden de yeni Rusya ne gelmiş yedi ülke arasına (G-7) ne Avrupa Birliğine ve ne de NATO'ya alınmıştır. Rusya'nın dış politikada en önemli zayıf noktası, ülkenin iç politik durumuna bağlıdır. 1992'ye doğru Rusya Federasyonu dış politik faaliyetlerini analiz ederken, tüm değişimlere uyum sağlaması gerekmektedir. Bunların basında, Rusya'nın sosyal ekonomik gelişmesini sağlamaya çalışmasından ve gelecekteki dış politika için yaşanan mücadelede dahilinde birbiriyle çatışan elit fraksiyonlar ile yönetimin mücadelesinden bahsedilebilir.³

2.1. Rus Dış Politikasının Açılım Arayışı

Dünyada jeopolitik durumun hızla değişmesiyle birlikte, Rusya için hem Avrupa'yla hem de Asya'yla, bu grupları birbirleriyle karşı karşıya getirmeden bir strateji takip etme gereksinimi ortaya çıktı. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya'nın dış politikadaki istikameti, Avrupa'daki demokratik devletlerin ailesine girme yolunda olmuştur. Rusya'nın bu yöndeki çabaları Rus halkı tarafından da genelde kabul görmüş ve desteklenmiştir.

Bu gelişmelerle birlikte Rusya'nın aidiyetini araştırırken, Avrasyacılıkla ilgili sorun da ortaya çıkmış oldu. Bu soru fikir tartışmalarına yol açtı ve "Rusya'nın yeni uluslararası ilişkiler sisteminin biçimi nasıl olmalı? Rusya'nın gerçek çıkarları neye bağlıdır? Hangi fikirler Rusya'nın politik hayatını belirlemede etkili olacaktır?" türünden sorular gündeme gelmeye başladı. 26-27 Şubat 1992'de MGIMO'daki Rus Disisleri'nin düzenlediği konferansta bu tartışma başlamıştır. Bu konferansta Disisleri Bakanı A. Kozirev ve Rusya Federasyonu Devlet Danismanı S. Stankeviç Rus dış politikasının istikametini tek tek ortaya koymuşlardır.

---

³ a.g.m., s. 6.

Bakan, A. Kozirev, Rusya'nın modern devlet olması için Batılı bir çizgide ilerlemesi gerektiğini ısrarla vurgulamaktaydı. A. Kozirev, Rusya için şu anda tehlike kaynağının, potansiyel rakiplerin ve askeri tehditlerin olmadığını ve Rusya'nın modernleşmesi için objektif engellerin de olmadığını ısrar etmekteydi. Kozirev, Rusya'nın temkinli ortaklıktan, dost ilişkilere yönelerek ve önem vererek tüm medeni dünyanın birimleriyle işbirliği yapmasını tavsiye etmiştir.⁴ Kozirev'e göre, Rusya'nın Avrupa Güvenlik Sistemi'ne girmesi gerekmekteydi. Rusya'nın Avrupa Güvenlik Sistemi'ne girmesinin, ülke için faydalı olacağı ve Rus devletinin çıkarlarıyla bağdasacağı düşünülmekteydi. Daha da önemlisi, Rusya'nın ABD ile olan ilişkilerini geliştirmesinin çok gerekli olduğu düşünülmekteydi. Konferans'ta A. Kozirev, Rusya ve ABD ilişkilerin gelişmemesi engellerine izin verilmeyeceğini söyledi.⁵

Cumhurbaşkanının politik sorunlarla ilgili danışmanı S. Stankeviç'di. Stankeviç, Rusya dış politikasında "Atlantizm" ve "Avrasyacılık" denilen pratikteki ana hatlardan bahsetmiştir.⁶ O'na göre Atlantizm, belirli birtakim fikir ve sembollere ulaşmak istemektedir. Bu durum Avrupa'nın bir parçası olma niyetinin, yani "Büyük Yedi"nin (G-7) sekizi olmaya çalışmak niyetinin tezahürüyle ilgilidir. S. Stankeviç bu istikameti rasyonalist olarak görmekte ve bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır: "Orada krediler var, orada yardım var, orada gelişmiş teknoloji var, nihayet olarak orada Rusya'nın yeni dış politikası için gerekli stil var." Stankeviç, yaptığı bu açıklamaya karşılık, bu fikrin hiçbir şekilde asiri uçlara kadar götürülmemesi gerektiğini de belirtmiştir.

Stankeviç'in görüşüne göre, Batı tarafından gelebilecek tehdit gerçek manada azalmıştır, ama Doğu Avrupa ülkelerinin etnik sorunları ve sınırlarla ilgili anlaşmazlık sorunları, Rusya ve Batı Avrupa yakınlaşmasını engellemektedir. Eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden (Doğu Avrupa'da olduğu gibi) gelebilecek tehdit gittikçe artmaktadır. Çünkü Sovyetler dağıldıktan sonra güvenlik açısından bir boşluk oluşmuş, bundan dolayı da Rusya kendi çıkarlarını koruyabilmek için bu

---

⁴ *Mejdunarodnaya jizn*, ? 3-4, 1992, ss. 92-94.

⁵ *Izvesti*, 2 Ocak 1992, s. 4.

⁶ Aleksand Panarin, "Atlantizm i evraziystvo: Dva senaria dla Rosii", Moskova, 1994, ss. 113-217.

ülkelerde diplomatik politikasını geliştirme yoluna gitmiştir. Baska bazı politikacılara göre bu bölgelerde istikrarsızlığın olmaması için Rusya sorumluluk yüklenmeli ve bu çerçevede çatışmaların çözülmesi için gerektiğinde aktif bir politika uygulamalıdır.⁷

Rusya'da Sovyet Sosyalist Yüce Konsey'inde yer alan komünistler ve Putin'in partisi "Edinstvo Rossii" (Rusya Birliği) Rus dış siyasetiyle ilgili pozisyonlarını korumaya çalışmışlardır. Bu pozisyonlar da sından ibarettir: Rusya, ordu gücünü stratejik bir faktör olarak, bölgesel çatışmaları engelleyebilmek için muhafaza etmelidir. Meclis muhalefeti ise Rusya'nın söz konusu sınır ülkelerle toprak çatışmaları yaşayabileceğini, bu yüzden de ordunun muhafaza edilmesi gerektiğini ileri sürmekteydi. Komünistlere göre, nükleer silah sahibi olmak, bölgesel çatışmaları caydurmaz, bundan dolayı normal silahlar da hayatî degere sahiptir ve Rusya, çıkarlarını korumak istiyorsa bu silahlara önem vermelidir.⁸

Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulurken zorluklar çıkabileceği uyarısında bulunmuştu. Bu zorlukların önemli bir kısmı sınır anlaşmazlıklarından kaynaklanmaktaydı. ABD tarafından Rusya'ya yönelik açıklamalarda her ne kadar iyimser bir tablo gözlemlense de, ABD yine de Rusya tarafından uluslararası arenada rakip bir güç ya da çıkarlarını tehdit eden bir güç olarak görülmekteydi.

2.2. Rus Dış Siyasetinin Genel Seyri

Rus Dış siyasetinin oluşmasına doğru giden zemin, 1992 yılının sonuna doğru şekillenmeye başlamıştır. Rusya Federasyonu'nun dış politika konsepti Disisleri Bakanlığı'nca hazırlandı ve 'Diplomasi Haberleri'⁹ adlı derginin özel sayısında yayınlandı. Söz konusu evrakta, ülkenin dış siyasetinden sorumlu olan kişilerin resmi açıklamaları ile ters düşen bilgiler bulunmaktaydı. İlk olarak bu durum, Rusya'nın dış siyasette kendi basına hareket etme teorisi ile yakından bağlıdır. Bu durumun

---

⁷ *Nezavisimaya gazeta*, 19 Ağustos 1992, s. 7.

⁸ *Soveskaya Rossiya*, 2 Nisan 1992, s. 1.

⁹ "Konsepsia vnesheii politiki Rossiskoi Federasii", *Diplomaticheski vestnik*, Spesalni vipusk. Ocak 1993, s. 9.

öncesinde ise, Batı ile daha sıkı işbirliği öngörülmekteydi. Adı geçen evrakta, dünyada soğuk savaşın bitmesine rağmen, ABD'nin halen dünya liderliğine yöneldiği, SSCB ile askeri yarış hedefinin ise ikinci plana itildiği belirtilmektedir. Rusya'nın prensip olarak, siyasi ve ekonomik hedeflerinin basında, çevresinde kalan ülkelerin siyasi ve ekonomik istikrarının sağlanması ve bunun yanı sıra da Batı ile yakınlaşmak yatmaktaydı. Bunun bir sonucu olarak, Rusya'nın baş hedefleri arasında; komşu ülkelerde istikrarın korunması, ihtilafların çözümlenmesi ve bu problemlerin Rusya'ya sıçramasının engellenmesi, bu ülkelerde yaşayan ve Rus dilini konuşan insanların etnik haklarının tam olarak korunması gibi konular yer almaktaydı. Bir bütün olarak bakıldığında, Rusya'nın dış siyasetindeki başlıca belirleyici faktörlerden birinin, soğuk savaşın bitmiş olmasına karşılık Rusya'nın halen 'büyük devlet' olabileceği ve bölgesel bir askeri-güç olarak önemli rol oynayabileceği düşüncesinin varlığıdır.

Bütün bunlara karşılık, sanayileri çok gelişmiş ve son bilimsel-teknolojik buluşlara dayanarak hem iktisadî, hem siyasi güçlerini büsbütün arttıran I. Dünya ülkeleri (gelişmiş ülkeler) ile işbirliği, Rusya için hala önemli bir önceliktir. Bu, ülkede siyasi reformları bitirmek ve vatandaşlarına uygun hayat koşulları oluşturmak, tarım ve diğer sektörleri canlandırmak açısından da atılması gereken bir adımdır. O günlerin ekonomik durumu göz önünde bulundurulduğunda, Rusya'nın dış siyasetinde "Batı" eğiliminin birinci derecede önemli bir etken olduğunu anlamak güç olmayacaktır. Rusya Bilimler Akademisi Rusya-Çin ilişkileri sorumlularından S. Gonçarov da, Batılı ülkelerin Rusya için yönlendirici olduklarını ve başlıca ekonomik gelişme modelini oluşturduklarını belirtmiştir. Bu açıdan Gonçarov'a göre, Rusya açısından Batı'nın model alınması son derece mantıklıdır.¹⁰ Rusya'nın jeopolitik durumu ve ekonomik çıkarları bunun tabii göstergeleridir. Bu açıdan Rusya'nın dış siyasetteki asil etkinliğini Avrupa arenasında canlandırmaya çalışması normal bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Buna karşılık, dış siyasete yön vermeye çalışan Rus liderler, kendilerine yöneltilen birtakim eleştirilere de maruz kalmışlardır. Rusya'nın aynı zamanda hem Avrupa hem Asya ülkesi olması, bazı güvenlik sorunlarının varlığı ve buna bağlı olarak Bağımsız Devletler Topluluğu'nda

---

¹⁰ **Izvestia** , 25 Subat 1992, s. 6.

yer alan ülkelerin güvenliğinin sağlanması sorunu, bu eleştirilerin başlıca kaynağını oluşturmaktadır.

Rus dış politikasındaki yeni yönelimler daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların ilki, Rusya'nın güvenliğinin komşu ülkelerin güvenliğine doğrudan bağlı olduğu anlayışının güç kazanmaya başlamasıdır. Bu durumla ilgili olarak Rusya, AGIT, BM gibi uluslararası kuruluşlarla birlikte, eski sosyalist blok ülkelerindeki ihtilafları çözümlenmeye çalışmıştır. Buna karşılık bu tip uluslararası kurumların Bosna ve çeşitli ihtilafların yaşandığı diğer bölgelerde etkisiz kaldığı görüldü. Bu durum göz önünde bulundurularak, Rusya'nın ulusal güvenliğini sağlayabilmesi için kendi araçlarına sahip olması gerektiği fikri ortaya çıkmaya başladı. Bununla birlikte, ABD'nin Irak'a saldırmasından sonra Rus toplumunda ülkenin dış politikası ile ilgili eleştiriler yoğunluk kazanmış, muhalif güçler de mevcut dış politikayı değiştirmesi yönündeki taleplerini arttırmışlardır. Toplumdaki muhalif sesler, ulusal güvenliğin sağlanması konusunda, iktidarın kısa ve uzun vadeli programlarının olmamasını eleştirmişlerdir. Hükümetten evrak biçiminde, dış politikasının nasıl olacağı ile ilgili kesin ve tam bir program sunulması istendi. 1992 yılının Ekim ayında Rusya Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin, ülkenin dış politikasındaki en önemli amaçların; Rusların haklarının korunmasının, Rus dilini konuşan yabancı ülkelerdeki vatandaşların haklarının savunulmasının ve yakın-uzak ülkelerle, Afrika, Avrupa ve Asya ülkeleri ile işbirliği ve ilişkilerin geliştirilmesinin olduğunu kaydetmiştir. Yeltsin'in açıklamasından sonra, 1992 yılının Aralık ayında, 'Rusya Federasyonunun Dış Politikası' adı altında bir evrak yayınlandı.

Bu evrakin yayınlanmasından sonra, bir bütün olarak Rusya Federasyonu'nun dış politikası bu evraka göre düzenlenmeye başladı. Bu evrakin normlarına uygun davranış, 14 Aralık 1992 yılında AGIT ülkelerine ait Dışişleri Bakanlarının Stockholm'deki toplantısında, Rusya Dışişleri Bakanı A. Kozirev'in, Bosna'ya uygulanan BM yaptırımlarının iptal edilmesini istemesinde kendisini bulmuştur. Kozirev aynı zamanda, eski SSCB'de topraklarındaki çıkarlarını korumak için, Rusya'nın gerektiğinde askeri gücüne de başvurabileceğini söyledi.¹¹ Yine de buna

---

¹¹ **Izvestia**, 15 Aralık 1992, s. 5.

ragmen, diplomatik etkinliklerin baslica çabaları oldukları gibi kaldılar. Finans yardımı elde edebilmek için Batı ile iyi ilişkiler içerisinde bulunmak ve iyi bir imaja sahip olmak şart idi.

Yöneten elit tabakanın düşüncesine göre, Batı ve özellikle ABD, dünyada devletlerarası ilişkilerin sistemini oluşturan uluslararası hukuka dayanarak, demokrasi kurallarına göre hareket eden ülkeler ve tabii müttefiklerdi. Özellikle, ABD ve Rusya arasında stratejik işbirliği istenilen bir olay idi. Çünkü her ikisinin eşit haklı durumu ve birbirlerinin çıkarlarına hak vermesi doğal bir durum sayılmaktaydı. Bu mantıktan yola çıkan Rusya, ABD'nin Irak ve Libya gibi ülkelere karşı hareketlerini destekledi ve BM bayrağı altında Haiti adasındaki ABD'li askerlerin hareketini de desteklemiştir. Bunların yanı sıra Rusya, 1992 yılında Sırbileri destekleyen Yugoslavya'ya uygulanacak yaptırımlar için BM Güvenlik Konseyi'nde ABD'nin beklediği yönde oy verdi. Boris Yeltsin ve George Bush'un, iki ülkenin de nükleer potansiyellerini azaltmak için imzaladıkları SNV-2 anlaşması, güven eylemi olarak değerlendirildi. Batı ile ittifak çerçevesinde, Boris Yeltsin'in 1993 yılının Ağustos ayındaki Polonya ziyareti sırasında, Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya girmeleri için izni de, bu müttefik ilişkilerinin bir yansıması idi.

Bütün bu gelişmeler karşısında Rusya'nın hedefinin ne olduğu sorusu akla gelmektedir. Rusya Bilimler Akademisi Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Başkanı Profesör B. Smelev'in düşüncesine göre, Rusya bunun karşılığında, kendisi ve Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki ülkeler için "Marshall Planı" benzeri geniş çaplı bir yardım istiyordu. Aynı zamanda Moskova, SSCB'nin dağılmasından sonra geriye kalan topraklarda Rusya bağımsızlığının kabul edileceği ve Rusya'nın 'çıkarcı bölgelerinde' kalacağı, çok sayıda etnik ihtilaflar için istediği gibi hareket etmesine göz yumulacağı ve Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki devletlerin yeni Rusya Federasyonu'na entegre sürecine karışılmayacağını ummaktaydı.¹² Buna karşılık Batı, Rusya önünde bu türden bir söz vermek istememiş ve gerilemesi hızla ilerleyen Rus ekonomisine yardım etmek hususunda aceleci davranmamıştır. Kaldı ki, SSCB'den kalan topraklarda Rusya'nın jeopolitik çıkarlarına da pek iyi gözle bakılmadı. Tam

---

¹² Boris Shmelev, "Rossiya v menaushemsa mire", *Vlast*, ? 4, 1996, s. 53.

tersine, ‘birleştirci eğilimler’ ABD’yi rahatsız etti ve bu tür hareketlerin ‘imparatorlugun’ yeniden dogmasına neden olacağı dile getirildi.¹³ Bu gelişmeler göz önünde bulundurularak, dış siyasette bazı değişikliklerin yapılması gerekiyordu. Ama bu, Rusya ile Batı arasında ihtilafın çıkmayacağı anlamına da gelmiyordu. Tüm bunlar, Rusya’nın dış siyasetinin ileriki yıllarda nasıl oluşturulacağını ciddi ölçüde etkiledi.

1994 yılında belirmeye başlayan Rusya ile Batı arasındaki ilişkilerdeki kriz asıl olarak, 1993 yılında yapılan parlamento seçimlerinde sol partilerin kazanması ve ABD ile ve diğer Batı ülkeleri ile ilişkilerin yeniden gözden geçirilip, Rusya’nın çıkarlarının korunması gerektiği ile ilgili açıklanmaların yapıldığı günlerde ortaya çıkacağı haberini verdi. Rusya’da toplumun isteklerine uyum gösteren bu açıklamalarda, ülkenin ne siyasi ne de ekonomik gücünün olmadığı söyleniyordu.¹⁴ Rusya ile Batı arasındaki krizin belirtileri ve farklı siyasi yaklaşımlar, Doğu Avrupa ülkelerinin NATO üyelikleri ile Yugoslavya sorunun çözülmesinde farklı yolların izlenmesinin istenmesinde ilk olarak belirdi ve bu durum sadece bilim adamları ile siyasetçiler için değil, toplumun birçok kesimi için de ilgi odağı olmuştur.

1993 yılında Duma seçimlerinden sonra Rusya Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin, halktan duyduklarının yansıması olarak konuşmaya başladı ve ilk o zaman “soğuk savaş”tan sonra “soğuk barış”ın da olabileceğinin sinyallerini verdi.¹⁵ Aynı zamanda radikal demokratlar da, Avrupalı dostları ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye başladılar. Stratejik işbirliği tezi, pragmatik işbirliği tezi ile değiştirildi. Rusya, SNV-2 anlaşmasının tasdik edilmesinde uzatma yolunu seçerek, Rusya için tamamen kârlı SNV-3 anlaşmasının imzalanmasını istedi.

Baris Smelev, Rus dış siyasetinin sert bir şekilde dönüşmesinin sebeplerini, Rusya’yi yöneten radikal-demokratların Rusya’nın uluslararası arenadaki rolünü, Batıyı yöneten elit tabakanın yaptığı gibi, yanlış anlamalarına bağlamaktadır. Rusya’nın radikal-demokratları, ülkenin Batı toplumunun bir parçası olarak saygı ve

---

¹³ “**Rossia na poroge XXI veka**”, Obzrevatel Yay., Moskova, 1996, s. 257.

¹⁴ Boris SHmelev . a.g.m,s. 54.

¹⁵ a.g.m.

ayrıcılıkları hak ettiğini düşündüler. Ayrıca demokratik sistemi ve ekonomik reformları gerçekleştirmek için, komünist geçmişi unutmak ve ‘kızıl’ elbiseleri çıkarmanın yetersiz olduğunu anlamadılar. Sırası gelince Batı da, Rusya’yi eşit haklara sahip olan bir partner seviyesinde kabul etmeye hazır değildi. Batı, daha fazla yakınlık göstererek, Rusya siyasetini değiştirmek zorunda idi. Bunun yerine 1993 tarihli Duma seçimlerinden sonra Batı’da, Rusya’da milliyetçi retorik yeniden canlandığı, ‘neo-emperyalist eğilimlerin’ ortaya çıktığı ve NATO’nun Doğu’ya genişlemesinin yeni Rusya tehdidine karşı gerçekten etkili savunma metodu olduğu konuşulmaya başlandı.¹⁶

2.3. NATO’nun Yayılması ve Rus Dis Politikasında Yaşanan Değişim

Böylece, Rusya’nın güvenlik politikası sadece nicelik bakımından değil, yönü bakımından da, Rusya’nın potansiyel düşmana¹⁷ sahip olmadığı ve ancak güney ülkelerde¹⁸ başlayan radikal hareketlere tedbir ile yaklaşması gerektiği düşüncesinin hâkim olduğu 1992 yılına göre değişmeye başladı. Rusya, kendi güvenliği için birinci dereceden önemli olan Rusya ile Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri’nin bazıları ile Avrupa’nın doğusundaki ülkeler sayesinde genişlemeye devam eden NATO’yu bir düşman olarak görmeye başladı. Boris Yeltsin bu durumla ilgili olarak 1996 yılının Şubat ayında yaptığı açıklamada, Rusya’nın birçok dış siyaset problemi olduğunu kaydetti. Rusya için elverişsiz şartların oluşması ve NATO’nun Rusya sınırlarına dayanma tehlikesi ise ortadan kalkmadı. Yeltsin, Rus dış siyasetinin Batılı partnerleri tarafından tanınmamasına sistem etti ve bazı ülkelerde, Rusya’nın Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerindeki hareketlerini görmezden gelme ve hatta doğrudan engelleme çabalarının olduğunu ve Yugoslavya sorununda da, Rusya için

---

¹⁶ Boris Shmelev, “Rossiya v menaushemsa mire”, **Vlast**, ? 4, 1996, s. 53–54.

¹⁷ Boris Yeltsin kendisine ait kitapta, XXI. yy.’da Rusya için hiçbir askeri tehditin olmadığını açıklamıştır. Bu konuyla ilgili olarak bkz.: B.N Yeltsin, “**Rossia, za kotoruyu mi ne otvete**”. Moskova 1996, s.31.

¹⁸ Valeri Timorenko, “Islamizm i interesi Rossii”, **Mirovaya ekonomika i mejdunarodnie otnoshenia**, ? 1, 1995, s. 34.

istenilmeyen gelişmelerin mevcut olduğunu söyleyerek, PRO anlaşmasının geçerliliği hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir.¹⁹

Gelişmelerin mantığına bağlı olarak, Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin, '1996–2000 Yılları Hareket Programı' hakkındaki bildiri ve 'Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının Duma'ya Bildirisi' adı altındaki beyanını bosa yapmamıştır.²⁰ Bu bildiri de Yeltsin'in, Rusya'nın dış siyasetteki yönelimleri ve Rusya'nın içinde bulunduğu stratejik durumu ile büyük devlet statüsünün nasıl geri getirileceği hakkındaki düşünceleri vardı. Programa göre Avrupa ile işbirliği devam edecekti ama ortak bir güvenlik seması kurulacak ve bloklarla, ayırt edici niteliklere sahip çizgiler olmayacaktı. Boris Yeltsin, aynı zamanda Rusya'nın dış siyasetinde en önemli rolün, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin entegrasyon süreci ve Doğu ile Orta Avrupa ülkeleri ile ilişkiler üzerine olacağını ifade etmiştir.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Rus Cumhurbaşkanının bildirisinin dikkat çekici olduğu görülmektedir. Rusya Federasyonu Anayasası'ndaki 80. Kanunun 3. Maddesine göre, Rusya Cumhurbaşkanı ülkenin güvenlik durumu ile ilgili her yıl bir konuşma yapmak zorundadır. Bununla birlikte bildiri de uluslararası güvenlik üzerinde özellikle durulması ve bununla alakalı Rusya'nın pozisyonuna değinilmesi dikkat çekicidir. Bu bildiri de, ülkenin iç durumu ve uluslararası ilişkileri göz önünde bulundurularak, Rusya'nın önündeki hedefler değerlendirilmiştir. Bildiri de öncelikle Rusya'nın istikrar yapıcı rolüne vurgu yapılmıştır. Bunun nedeni, Rusya'nın jeopolitik durumu ve tarihinin karakteristik özellikleridir. Bununla ilgili olarak, askeri-teknolojik, siyasi ve ekonomik gücü ile dünyada işlerin yürütülmesindeki önemli rolü ve BM Güvenlik Konseyi'ndeki devamlı üyeliği göz önünde bulundurularak, Rusya'nın büyük bir devlet olduğu söylenebilir. Stratejik nükleer silahlara ve bilim potansiyeli yüksek teknolojilerin varlığı da bunu ispat etmektedir. Rusya'nın uzun vadeli planları, dünya toplumunda kendine has özellikleri korumak, siyasi egemenliği koruma altına almak, siyasi ve ekonomik gelişmeyi ileri düzeyde tutmaktır. Bununla birlikte 1996–2000 yılı için Rusya'nın öncelikli dış siyasi hedefleri, global seviyede; Rusya'nın tarihini ve politik,

¹⁹ *Diplomatičeski vestnik*, ? 3, Mart 1996, s. 3.

²⁰ *Diplomatičeski vestnik*, ? 7, Haziran 1996, ss. 3–5:a.g.m, ss. 24–35.

ekonomik, entelektüel önemini ön plana çıkartacak bir uluslararası sistem oluşturmak ve bu sistemde yerini almak, askeri ve siyasi gereksinimlerine cevap verebilecek bir model oluşturmak; bölgesel seviyede ise, Rusya'nın komşuları ile ilişkilerinde bölgesel işbirliği mekanizmalarını ön plana çıkarmak ve askeri-siyasi, ekonomik çıkarlarını savunmak; bölgesel alt seviyede ise, yeni oluşmuş bağımsız devletlerle her türlü ilişkileri güçlendirmek ve ikili istek temelinde entegre sürecini hızlandırmak olarak göze çarpmaktadır.

Bildiride ayrıca; bölgesel bölücülük ve milliyetçilik, anayasal demokrasi prensipleri ile yürütülen siyaset arasındaki fark, ekonomik reformların yetersizliği gibi konular üzerinde de durulmuştur. Bu hususlar ülkenin ulusal güvenliğini yakından ilgilendiren unsurlar olarak görülmüşlerdir. Bildiride; eski Sovyet devletleri olan yeni bağımsız cumhuriyetlerde ayrılıkçılık hareketlerinin büyümesi, bazı eski cumhuriyetlerde istikrarsızlığın ortaya çıkması ve bağımsız devletler arasında olası ihtilafların ortaya çıkması, cumhuriyetlerin içerisinde uzun iç siyaset krizlerinin meydana gelmesi, silahlı kuvvetlerinin üzerinde gerektiği gibi sert kontrol yokken, çok kötü ve negatif sonuçlara yer verebilir denilmektedir. Bildiride baslıca siyasi-askeri tehlikeler olarak sunulara yer verilmiştir: Başka devletlerin oluşturdukları birliklerin Rusya Federasyonu'nun egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı saldırıya geçmesi, Rusya'nın siyasi bakımdan izole edilmesi ve dünyanın anahtar sorunlarının çözülmesinde rolünün en aza indirgenmesine yönelik hareketlerin ortaya çıkması, eski SSCB devletlerinin yani sıra Doğu ve Orta Avrupa ile geleneksel işbirliği alanında kalan diğer ülkelerle Rusya'nın ilişkilerini azaltması ve bunun sonucunda da, milli güvenlik gücünün azalması... Bunun yanı sıra Rusya'ya iletilebilecek muhtemel bölgesel şikâyetler içerisinde, ülkenin milli güvenliği ve çıkarları için aykırı olan ihtilaflara böylece Rusya'nın karıştırılmak istenmesi de baslıca tehlikeler arasında sayılmıştır.

Siyasi-askeri düzeyde yukarıda bahsedilen tehlikelerden bahsedilmesinin yanı sıra ekonomik açıdan da bazı tehlikeler üzerinde durulmuştur. Ülkenin büyük dış borçları, bazı yabancı piyasalarda Rusya'nın olmaması, yabancıların Rusya'dan beyin gücünün göç etmesine yönelik organizasyonlarda bulunmaları, stratejik önemi

büyük madenlerin ve ham maddelerin Rusya'dan çıkartılması ve buradan elde edilecek gelirin kayıt dışı kullanılması baslıca ekonomik tehlikeler olarak sayılmıstır.

Bahsedilen bildiride, soguk savas dönemindeki gibi büyük çaplı savasların olma ihtimalinin azalması nedeniyle, Rusya'nın askeri açıdan gücünün düşme eğilimine geçtiğinin belirtilmesi dikkat çekicidir. Buna karşılık tehlikenin gerçekte her zaman için var olmaya devam ettiği, hatta bölgesel düzeyde bu tehlikenin arttığı da ifade edilmistir. Cumhurbaskani Boris Yeltsin'in bu bildiriği yayınladığı tarihte Rusya'nın karşı karşıya bulunduğru tehlikeler olarak sunlardan bahsedilebilir: Komsu Cumhuriyetlerde etnik ve bölgesel ihtilafların ortaya çıkma ihtimali, uluslararası terörizm ve Rusya'daki suç örgütleri ile ilişkisinin büyüme ihtimali, bazı grup ve ülkelerin nükleer silahlar elde ederek, askeri ve siyasi amaçlarına ulaşmaya çalışmaları, bazı ülkelerin küresel ve bölgesel düzeyde daha etkin rol oynamaya yönelik faaliyetleri çerçevesinde güç kullanma çabaları ve bununla birlikte nükleer silahlar da dâhil çeşitli kitle imha silahları kullanma olasılıkları, Rus sınırlarına yakın bölgelerde güçlü askeri grupların oluşturulma ihtimali ve Rusya'nın yabancı devletlerdeki askeri üslerine saldırma ihtimali.

Bildiride belirtilen bu olasılıklar temelinde, Rusya'nın milli güvenliğini sağlayabilmesi için alması gereken önlemler ve bu çerçevede dış siyasetine nasıl yön vermesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu noktada ilk olarak Bağımsız Devlet Topluluğu'na üye ülkeler ile iyi komsuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ve iki taraf için de kârlı olacak çalışmaların gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra Batılı ülkelerle gerçekçi ve istikrarlı bir işbirliğinin sağlanması, Çin ile stratejik işbirliği çalışmalarının yapılması, Japonya ile barış anlaşmasının imzalanması, Orta Doğu ve Uzak Doğu'da barışçıl çalışmaların yapılması ve ABD ile ilişkilerin esit düzeyde düzenlenmesi ve yürütülmesi üzerinde de durulmuştur.

Boris Yeltsin'in Devlet Başkanlığı zamanında yayınlanan bu bildiri analiz edildiğinde, Rus dış politikasının; büyük devlet statüsü ve Batı ile esit düzeyde ilişkiler temelinde oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Nitekim Cumhurbaskani Boris Yeltsin'in 16 Şubat 1995 tarihinde, Rusya'nın büyük devlet olmamasını arzulayan uluslar arası güçlere rağmen, ekonomik alanda yapacağı reformlarla bunu

gerçeklestireceğini ifade etmesi, Rusya'ya büyük devlet rolü biçme çabalarının ifadesi olarak değerlendirilebilir.²¹ Bu açıklamaların ışığında A. Kozirev'in niçin istifa ettiği ya da ettirildiği de daha iyi anlaşılabilir. 1993 yılındaki Duma seçimlerinden sonra Yeltsin, Kozirev'den daha vatansever bir politika takip etmesini istemiştir.²² Kozirev, Disisleri Bakanlığı görevini yürüttüğü sürece medya tarafından sık sık sert bir şekilde eleştirilmiş, özellikle Bağımsız Devletler Topluluğu dünyasına yönelik siyaseti büyük eleştiriler almış ve medyada bu alandaki siyaset hatalar zinciri olarak değerlendirilmiştir. Nihayetinde Boris Yeltsin 10 Ocak 1996 tarihinde Kozirev'in yerine E. Primakov'u atamıştır. Rus "İzvestiya" gazetesinde Kozirev'in istifasıyla ilgili olarak yazılan bir makalede geçen şu cümleler dikkat çekicidir: 'O (Kozirev), ne eski ne de yeni Duma'da kabul görmemekte ve dış ilişkiler çevresinde de sevilmemekteydi. Rusya'daki otoritesini kaybettiginden dolayı, Batılı partnerleri için de artık gereksiz bir insan olarak görülmekteydi...'²³

Kozirev'e yönelik Rus toplumundaki memnuniyetsizliğin en büyük nedeninin, Batı'nın Rusya'ya artık büyük bir devlet olarak görmemesi olduğu söylenilebilir. Nitekim Primakov'un göreve gelmesi dolayısıyla yaptığı basın toplantısında, Rusya'nın milli çıkarlarını korumak için çok taraflı bir diplomasi izleyeceğini söylemesinin ardından, Rusya'nın dış siyasetinin çok güçlü bir ülkenin dış siyaseti gibi olacağını söylemesi, bu yöndeki beklentilere cevap verme çabası olarak değerlendirilebilir. Primakov, göreve başlamasından yaklaşık iki ay sonra, "İzvestiya" gazetesine verdiği röportajda Rusya'nın dış siyasetindeki hedefleri şöyle özetlemiştir: "İstikrarsızlığa neden olan faktörlerle mücadele etmek, ihtilafli durumların çözümlenmesinde aktif rol oynamak, uluslararası terörizme karşı mücadele etmek, ülkenin iç ekonomisini canlandırmak için en elverişli şartları oluşturmak." Primakov, baslıca hedefin ise, Rusya'nın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik olacağını söylemiştir. Primakov'a göre Rusya'nın önündeki tüm sorunlar ancak büyük bir devlet siyasetiyle çözümlenebilirdi: "Bunun için Rusya'nın çıkarlarının söz konusu olduğu her yerde, her yönde büyük bir devlet

---

²¹ *Diplomaticheski vestnik*, ? 3, Mart 1995, ss. 3-7.

²² *Izvestia*, 10 Ocak 1996, s. 8.

²³ A.g.e.,s.1.

anlayisinin gerektirdigi gibi bir politika izlemek lazim. Rusya, dünyada yeni yerini aramaktadır.”²⁴

Rusya bu konsepte dayanarak, 1996’dan itibaren milli güvenliğini ve çıkarlarını korumak için, değişik Avrupa örgütlerine üye olmaya çalıştı. Rusya Başbakanı Viktor Çernomirdin, 27–29 Haziran 1996 yılında Fransa’nın Lyon kentindeki G-7 toplantısında konuşurken, G-7’nin Rusya’nın dâhil olmasıyla birlikte G-8’e dönüşeceğini umut ettiğini ve Rusya’nın Dünya Ticaret Örgütü’ne ve Pasifik–Asya Ekonomik İşbirliği Örgütü’ne katılacağını bildirmişti. Viktor Çernomirdin, Davos’ta 30–31 Ocak 1997 tarihleri arasında yapılan Dünya Ekonomi Forumunda da bu yöndekini sözlerini tekrarlamıştır.²⁵

Rusya’nın “çok yönlü” ya da “her yönlü” politikasının dayanak noktası, NATO’nun rolünün yeniden gözden geçirilmesinden doğmuştur. NATO tehlikeli bir düşman olarak görülüyordu; zira daha önce Varsova Pakti’nin üye olan devletler tek tek NATO’ya girerek, bu örgütün sınırlarını genişletmişlerdir. NATO’nun genişlemesine karşı gelen siyaset, Rusya’da bugün de aktüeldir. Daha önce Rusya, yeni ülkelerin NATO’ya üyeliği esnasında “veto” hakkına sahip olmak istiyordu ve bu istek, NATO ile Rusya arasında işbirliğinin genişlememesinde büyük rol oynamıştır. Boris Yeltsin’in 16 Şubat 1995 tarihli bildirisinde, Rusya’nın “veto” hakkında ısrar etmemekle birlikte, bu birliğin Doğu Avrupa ülkeleri sayesinde genişlemesine karşı çıkabileceklerini, belirtmektedir. 1996 yılının Şubat ayında Çek Cumhuriyeti’ni ziyaret eden E. Primakov, oraya bulunan Slovak arkadaşlarına, Rusya’nın bu ülkelerin NATO’ya girmelerine karşı olmadığını, ama çıkarlarını da korumaya niyetli olduğunu söylemiştir.²⁶ Boris Yeltsin, Mayıs 1996’da yayınlanan bildirisinde Rusya’nın NATO ile işbirliği yapmak istediğini ve bir Avrupa ortak güvenlik mekanizmasının oluşturulması gerektiğini söylemiştir. Bu konuda Rusya Milli Güvenlik Sekreteri Aleksand Lebed’in, aynı yılın Ekim ayında NATO’yu ziyareti esnasında, “Bir şeyin doğasını anlamak için onun dışında kalmamalı. Akıma atlayıp, hızlanmak ve neler olduğunu anlamak lazımdır” demesi de dikkat

---

²⁴ **Izvestia**, 6 Mart 1996, s.7.

²⁵ **Diplomaticheski vestnik**, ? 3, Mart 1997, ss. 9–12.

²⁶ **Izvestia**, 6 Mart 1996, s. 4.

çekmiştir.²⁷ Pesi sıra gelen bu açıklamaların nihayetinde, Rusya Milli Savunma Bakanı, ‘NATO, Rusya için bir tehdit değildir’ açıklamasını yapmıştır.²⁸ Bu sözler, İngiltere Milli Savunma Bakanı M. Portillo ve Ordu Komutanı General Igor Rodionov arasındaki görüşmenin hemen sonrasında sarf edilmiştir. Rusya Savunma Bakanı, NATO’nun askeri gücünü değerlendirdiği sözlerinde, Rusya’nın Batı’dan kendisine yönelik bir tehlike beklemediğini belirtmiştir.

NATO olgusuna yönelik Rus yönetimindeki bu zihinsel dönüşümün benzeri toplumsal bakışta da kendisini bulmuştur. Rus toplumundaki bazı elitler NATO’nun Doguya genişlemesi hakkındaki düşünceleri, değişime uğramaya başlamıştır. 1993 yılının sonbaharında NATO’nun genişleme haberinden sonra Rusların çoğu, NATO’yu potansiyel tehlike olarak görmeye başladı. Tabii ki, bu soruya Rus yaklaşımında psikolojik unsurlar da var. On yıllar içerisinde Rusyalılar, NATO’nun varlığını Rusya için bir tehlike olarak gördüler. Daha önce ortak güvenlik sistemi içerisinde Rusya’nın dostu olan ülkelerin NATO’ya girmeleri, endişelenmek için basit bir nedendi. Bunun haricinde, Doguya genişleme kararı alan NATO’nun, kendi kurallarına göre oynamayı seçtiğini ve Rusya’nın büyük devlet statüsünü zedelediği açıklık kazandı. Batının Rusya’ya bu yaklaşımı, Rusların olumsuz tepkilerine neden olmuştur. Toplumun bir bölümü, NATO’nun Rusya’ya saldırabileceğini düşünüyordu. Bu toplumsal düşüncenin yansıması olan siyasiler, Rusya’nın uluslararası arenada daha önemsiz rol oynamaya başladığını ve bu durumun askeri güç ile doğrudan alakalı olduğunu söylemeye başladılar. Bu düşüncedeki siyasetçiler, Rusya’nın milli çıkarlarının, askeri gücünün büyümesi ile savunulabileceğini ileri sürmüşlerdir. Batının gelişme modelini ret eden bu siyasiler, Rusya’nın yeniden genişlemesini ve güçlenmesini hedeflemişlerdir.²⁹ NATO’nun Dogu’ya genişlemesini o kadar da tehlikeli görmeyenler, Rusya’ya saldırının olanaksız olduğunu ve bu soruya daha siyasal bir biçimde yaklaşılması gerektiğini söylemekteydiler. Rus Bilimler Akademisi Uluslararası İlişkiler Enstitüsü’nde çalışan Profesör Dmitri M. Chervanov bu konudaki şu sözleri dikkat çekicidir:

---

²⁷ **Segodna**, 9 Kasım 1996, s. 2.

²⁸ **Novaya vremya**, ? 48. Kasım 1996, s. 5.

²⁹ Tatyana Parhalina, “Stoit li borotsa rashirenje NATO?” **Segodna**, 28 Ağustos 1996, s. 6

“...NATO, saldırı ile tehdit etmiyor... NATO’nun yavaşça Doğu’ya ilerlemesi bir gerçektir... Ancak NATO bize saldırmayacaktır”³⁰

2.4. NATO’nun Yayılmasının Rus İç Politikasına Etkisi

NATO’nun “düşman” sembolü haline gelmesi ya da getirilmesi, bazı siyasiler tarafından iç siyasette bir kart olarak kullanılmıştır.³¹ Bazı Rus siyasetçiler Batılı meslektaşları ile tartışmalarında, NATO’nun Doğu’ya doğru genişlemesinin, Rusya’da milliyetçilerin ve komünistlerin güçlenmesine neden olabileceğini defalarca dile getirmişlerdir.³² NATO’ya yönelik “düşman” algılamasının devam etmesi, siyasette ve ekonomide ve başarısız olan siyasetçiler için bir koz unsuru olarak görülmüştür. Doğu Bloku’nun çökmesinden sonra, NATO’nun genişlemesi, kaçınılmaz bir gelişmeydi. Dolayısıyla, NATO’nun bu genişlemesine yönelik, Rusya’nın tehdit algılamasının büyütülmemesi gerekmektedir. Bundan yola çıkılarak, NATO’nun Doğu’ya doğru genişleme problemi, NATO ile olabilecek işbirliğinin faydaları bakımından değerlendirilmeye başlandı. Zira bu faydalar sayesinde Rusya’nın milli güvenliği daha kolay sağlanabilirdi. Sürecin böyle devam etmesini isteyen siyasiler, Batı ile güçlendirilecek ilişkilerin doğrudan liberal reformlarla alakalı olduğunu savunuyorlardı. Bu düşüncede olanlar, Rusya’nın Batı’daki siyasi ve ekonomik (G-7, AB ve NATO gibi) örgütlere üye olması gerektiğini savunarak, Rusya’nın, tüm uluslararası ilişkiler sistemini değiştirmekten başka bir çaresi olmadığını da ileri sürmekteydiler. Bu konseptte uygun olarak, NATO ile işbirliği, Avrupa ile entegrasyon sürecinin bir parçası olarak görülmekteydi.

Rusya ve NATO’nun birbirini düşman olarak görmedikleri ve Avrupa için yeni güvenlik sistemi oluşturmada işbirliğine hazır oldukları tezi, Rusya ile NATO’nun 1997 yılının Mayıs ayında imzaladıkları “Ortak İlişkiler, İşbirliği ve Güvenlik Anlaşması”nda yansımaları buldu. Bu anlaşmayı esas alarak kurulan

---

³⁰ “Vneshnee politika SSSR i Rossii”, K desateletii perestroiki, Materiali konferensii, Moskova, 20 Nisan 1995, s. 42.

³¹ Irina Kabrinskaya, “Rasshirenie NATO i vnutripoliticheskaya borba v Rossii”, **Segodnya**, 12 Ağustos 1995, s. 5.

³² V. Gorski, “Rasshirenie NATO i interesi Rossii”, 1 Baskı. Moskova. 1998, s. 95

Devamli Dayanisma Meclisi, Avrupa'daki güvenlik sorunlarini tartismak ve gündemi kontrol altında tutmak için kurulmustu. Ittifak üyeleri nükleer silahları ve büyük sayıda ordu üslerini NATO'ya yeni üye olan ülkelere konuslandirmama sözü verdiler. Bu anlasmaya göre Rusya ve NATO, Avrupa'da ortak degerler yönünde hareket edecek ve tüm devletlerin güvenliğini sağlayacak bir sistemin olusturulması için çalışma baslatmis oldu.³³

Yasanan bu gelişmelere karsin dikkat edilmesi bir husus daha var: Rusya, NATO'nun kendi sınırlarına doğru genişlemesini çok büyük endiselerle izliyordu. Bunun için Rusya, NATO liderleri ile görüşmeler sırasında, bu genişlemeyi yavaslatma çabaları göstermistir. Rusya, geçmiste Dogu Bloku'nda yer alan ülkelerin NATO'ya girmesine karsi çıkmakla birlikte, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nin NATO'ya üye olmalarini engelleyememistir. 1997 yılında İspanya'nin Baskenti Madrid'de yapılan NATO zirvesinde, Rusya'nin bütün muhalefetine ragmen, söz konusu üç ülkenin NATO'ya davet edilme kararı alınmistir. Bunun yani sıra Romanya ve Slovenya Cumhuriyeti için, 2004 yılına doğru üyeliği öngören bir davet gönderilmesi kararlaştırilmistir.

Rusya ile NATO arasındaki ilişkilere, Rusya Federasyonu'nun çıkarları ile ilgili olan NATO genişlemesinin dışında da göz atmakta fayda vardır. Yukarıda sözü edilen anlaşmanın imzalanmasından bir yıl sonra (1998 yılının Haziran ayında), NATO'ya üye ülkelerin Savunma Bakanlarının Brüksel'deki toplantısında William Cohen, "Baris için işbirliği programının, esit haklara sahip olarak NATO'ya üye olmak isteyen ülkeler için sadece bir geçiş dönemi olmadığını, aynı zamanda da kendi basına bir araç ve uzun vadeli program olduğunu" ifade etmistir. Bu sözlere göre "ortaklık", herhangi amaç için bir araç olarak değil, hedefin ta kendisi olarak gösterilmistir. NATO önünde yeni hedeflerin belirlenmesi ile birlikte, NATO'nun yeni üyeler edinme ve aynı zamanda "Çok Uluslu Operatif Birlesik Güçler"nin olusturulması yönünde ihtiyacı ortaya çıkmistir. Carter döneminin ABD'sinde çeşitli devlet görevlerinde bulunan Zbigniew Brzezinski, Ukrayna'ya yaptığı ziyarette Disisleri bakanı Boris Tarasyuk ve Cumhurbaskanı Leonid Kuçma ile olan

---

³³ "Osnovopolagaushi akt o vzaimnim otnosheniyah, sotrudnichestve i bezopasnosti mejdu RF i NATO", **Kommersant Daily**, ? 78,28 Mayıs 1997, ss. 4-8

görüşmesinde, Ukrayna'nın NATO üyesi olabileceğini söylemesi bu anlamda önemlidir. Bu konudaki önemli bir diğer gelişme de, Zbigniew Brzezinski ile görüşmesinden önce, Lüksemburg'da düzenlenen "NATO-Ukrayna Komisyonu"nun toplantısında bulunan Boris Tarasyuk'un, Ukrayna ile NATO arasındaki ilişkilerde gelişmelerin kaydedildiğini ve bu doğrultuda askeri ve sivil reformların gerçekleştirilmesine yardımcı olmak üzere, bir çalışma grubunun oluşturulduğunu söylemesi olmuştur.³⁴ Aynı yılın Haziran ayında NATO Genel Sekreteri Haveria Solana, Litvanya ziyaretinde yaptığı bir açıklamada, "NATO'nun genişleme sürecinin devam ettiğini" ifade etmiştir. Solana, Baltık ülkelerinin NATO'ya girip girmeyecekleri sorusunu ise cevapsiz bırakmıştır.³⁵ Baltık ülkelerinin NATO'ya üye olmalarının Rusya için kabul edilmez olduğu biliniyordu. E. Primakov, bu konuyla ilgili olarak yaptığı bir açıklamada, böyle bir şeyin Rusya'nın jeopolitik çıkarlarına darbe vuracağını ve güvenliğine tehlike teşkil edeceğini belirtmiştir.³⁶ Denilebilir ki, Rusya için "Büyük Avrupa Güvenlik Sistemi"ne dahil olmaması bir yana, askeri bakımından izole edilme korkuları belirmeye başlamıştır. Rusya bunun için, Doğu ve Batı Avrupa'da stratejik müttefiklere ihtiyacı olduğunu farkındaydı.

"Soğuk Savaş" sonrasında Doğu Avrupa Bölgesi, Rusya'nın dış siyaset önceliklerinde ikinci plana itilmiştir. Dikkatini Batı ülkeleri ile yakın komsuları üzerinde yoğunlaştıran Rusya, daha önce kendisi için en önemli bölge olarak gördüğü Doğu Avrupa ülkelerindeki inisiyatifini kaybetmiştir. Rusya'nın dış siyasetinde Doğu Avrupa ülkeleri için düzenli bir sistem olmadığı için, bu ülkeler çok hızlı bir dönüşüm yaparak, Doğu'dan Batı'ya yöneldiler. Batı ise, Rusya'nın pasifliğinden yararlanarak, Doğu Avrupa ülkelerini bir bütün ve birleşik Avrupa'ya dahil etmeye başladı. Bu ülkeler artık AB "Barış İçin İşbirliği" programının partnerleri olarak, yavaşça Avrupa'ya entegre olmaya başladılar. Bunun yanında Rusya hükümeti, 1995 yılında Yugoslavya krizinde olduğu gibi, NATO'nun bölgesel ihtilafları çözümlemede başarılı olduğunu kabul ediyordu.³⁷ Rusya'nın NATO kararlarına negatif yaklaşmasına rağmen zaman, Avrupa'da güvenliği sağlamak için

---

³⁴ **Nezavisemaya gazeta**, 4 Haziran 1998, s. 5.

³⁵ **Segodna**, 19 Haziran 1998, s. 7

³⁶ A.y.

³⁷ "Bezopasnost, sokrashenie voorujenni i razorujenie problemno", **Tematicheski S.S.C.B vestnik**, Moskova, 1998, s. 16.

NATO'nun en iyi ve uygun organizasyon oldugunu ortaya çikarmisti. En sonunda Rusya'nin, eski müttefiklerini Avrupa'da önemsiz ülkeler gibi algiladigi izlenimi olusmustu.

Rusya 1996 yilinda, özellikle NATO'nun güç kullanarak Bosna Hersek ihtilafini çözümlemesine oy verdigi için siyasi hatalarini kabul etti ve Dogu Avrupa siyasetini, özellikle de Yugoslavya ile alakali olanini, yeniden gözden geçirmeye karar verdi. Bu andan itibaren Rusya, Yugoslavya'nin toprak bütünlüğü korumaya çalisarak, bu ülkeye herhangi bir askeri müdahalenin yapılmasına karsi çikti. Yugoslavya'da siyasi çözüm için ısrar eden Rusya, söz konusu lokal problemde kendi otoritesini yükseltme haricinde, Avrupa ve dünyanın tümünde rolünü büyötmeyi hedeflemiştir.

NATO, Mart 1999 tarihinde 19 devletin birliği oldu. Bundan sonra Kuzey Atlantik Ittifaki, NATO'nun küresel strateji konsepti'nin tamamen degiseceğini ve bunun, Avrupa ülkelerini de kapsayacağını bildirdi. Bu stratejinin Avrupa dahilinde nasıl degiseceği ve Dogu'ya genişlemekle birlikte ne tür sonuçları doguracağı sorusu, Yugoslavya'ya karsi yapılan askeri müdahalede cevabini bulmustur denilebilir. Blogun yetkisi disina çıkan bu eylemin sonucu, NATO'nun genişlemesinin altında ne tür tehlikelerin olabileceğine dikkat çekilmiştir. Bu gelisme, NATO'nun dünyadaki gelişmelere sessiz kalmayacağını ve yeni müdahalelerde de bulunabileceğinin göstergesi olmuştur. BM kararı olmadan Yugoslavya'ya karsi açılan savaş, sadece uluslararası hukuku değil, oturmuş dünya pratigi disina çıkan ve saldırı niteliği taşıyan bir eylemdir. Daha da fazlası bu savaş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olusan dünya düzenine ve Avrupalı halkların on milyonlarca hayat verdigi baris ve güvenlik sistemine açık bir tehdit olusturmıştır.

Böylece Rusya ve diğer modern devletler önünde, dünya toplumuna dahil olan ülkeler ile ilişkilerin düzenini, seviyesini ve dis siyasetin olusturulmasını; onun sosyal-ekonomik ve devlet-siyaset bileşenlerini derinden değerlendirmek ve hatta, yeniden değerlendirmek amacı belirlenmektedir. Rusya açısından böyle faktörler arasında ilk olarak, Rus toplumunun sosyal bilincini olusturma yolları ve metotları, dis siyaset alanında ulusal-devlet çıkarlarının anlaşılması ve değerlendirilmesi,

ülkenin dünya siyasetinde etkin olabilmesi için ekonomik ve askeri imkânların genişletilmesi, toplumun iç ihtiyaçlarının deforme olmaması için çaba sarf edilmesi, ülkenin dıştaki ve içteki güçlerinin dengesini oluşturan imkânların araştırılması ve bu araştırmaya yardımcı olabilecek doğal müttefiklerin ortaya çıkartılması, modern Rusya'nın dış siyasetinde gerçek önceliklerin aranması ve üzerinde çalışılması vardır.

NATO ile olan ilişkilerinde Rusya için en önemli sorunun, “Avrupa Ortak Güvenliği” ile ilgili olduğu söylenilebilir. E. Primakov'un dediği gibi, NATO, Rusya için bir savunma enstitüsü değildi ve bu durum, Rusya'nın menfaatine de değildi. Bunun için Rusya, SSCB'nin varisi olarak Avrupa ve dünyada yerini alırken, ilk önce AGIT'e dikkatini vermiştir. Bu örgüt, Rusya'nın Avrupa'da tam hakları ile temsil edildiği tek örgüttü. AGIT'in baslıca amaçları şöyle sıralanabilir: Ülkeler arasında ilişkilerin iyileştirilme sürecine yardımcı olmak, uzun süreli barışın olabilmesi için şartlar ve koşullar sağlamak, gerginliğin azaltılması için çalışmalarda bulunmak, Avrupa güvenliğinin bölünmezliğini kabul etmek ve AGIT üyeleri ile Avrupa ülkeleri arasında ilişkilerin gelişmesini sağlamak, Avrupa ve dünyada barışın birbiriyle siki bağlantı içerisinde olduğunu anlamak ve kabul etmek, insan haklarının korunmasına yardımcı olmak ve halkların sosyal açıdan gelişmesi için refah düzeylerinin yükselmesini sağlamak.

2.5. 1993 Sonrası Rus Dış Politikası ve AGIT

1993 yılından beri Rusya, tüm diplomatik eylemlerinde, Avrupa halklarının birleşik Avrupa çatısı altında AGIT'in rolünü güçlendirmeleri için adımlar atmıştır. Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın bu konudaki tekliflerinden biri; “üye devletlerden oluşacak bir komitenin kurulması ve merkezinin de Prag'dan, üst düzey yöneticilerin devamlı görüştükları ve ‘Viyana grubu’ dedikleri oluşumu ile çoğu forumların bulunduğu Viyana'ya tasimak” şeklinde olmuştur. Rusya'nın bu ve benzeri bazı teklifleri AGIT'in 1993 yılındaki Roma oturumunda 30 Kasım ile 1 Aralık tarihleri arasında yapılan toplantı sonrasında karara bağlandı. Bu kararın bir sonucu olarak, Viyana'da “Devamlı Komite” kuruldu. AGIT Sekreterliği bünyesindeki yetkiler yeniden paylaşıldı ve “İhtilafları Çözümleme Merkezi” sekreterliğin bölümü haline getirildi. İhtilafları Çözümleme Merkezi'nin siyasi yetkilerinin verildiği Viyana

Forumu da, Güvenlik Sorunlari Komitesi oldu.³⁸ Bu gelismeler somrasinda Boris Yeltsin yayinladigi bir bildiride, ‘Rusya’nin AGIT bünyesindeki rolünü büyütme hedefi’nin Rus dis siyasetinin en önemli amaçlarından biri oldugunu ifade etmistir.³⁹

Bütün bu çalismalara karsilik, AGIT’i Avrupa’nin güvenlik sisteminde anahtar kurum haline getirme çabalarinin su ana kadar bir etkili bir sonuç verdigi söylenilemez. AGIT’in elinde kararlarini etkili bir sekilde yürütme mekanizmalari olmadigi için, bugün hala NATO, Avrupa’da güvenligi saglama açısından en önemli rolü oynamaktadır.⁴⁰ Iste bunun için Rusya, 54 ülkenin üye oldugu AGIT’i sadece devletlerarasi ekonomik iliskilerde degil, askeri bakimdan da güçlü kilmak için dis siyaset açısından gerekli her adimi atmaya çalismistir. Rusya bu siyasi anlayisi çerçevesinde, AGIT’i güçlendirerek, bu kurumun NATO karsisinda balans rolü oynamasini hedefledi. Rusya AGIT’in Avrupa devletleri üzerinde siyasi ve ekonomik alanlardaki etkisinin yayilmasi ile birlikte, ortak güvenlik sistemi olusturarak, Bagimsiz Devletler Toplulugu’na üye devletlerin de katilimi ile birbirlerini tamamlayan güvenlik enstitülerinin kurulmasini öngörmüştür.

Burada isaret edilmesi gereken nokta, 1996 yilindan beri Rusya’nin önünde sadece Avrupa devletlerinin güvenlik sorunlarinin degil, kendi güvenlik sorununun da bir ikilem olarak görüldüğüdür. Cumhurbaskani Boris Yeltsin’in yayinladigi bildiriye karsilik, A. Lebed, Mayıs 1996 yilinda Ordu Evinde yaptigi açıklamada, ‘‘Rusya’nin güvenlik sistemi yoktur’’ ifadesini kullanmistir. Rusya’nin silahsizlanma sorununa gelince A. Lebed bu konuda, ‘‘Dünyada hiç kimse, Rusya hariç, silahsizlanmayi düşünmüyor bile’’ ifadesini kullanarak ilginç bir açıklamada bulunmustur.⁴¹ Bu açıklamalari yaptigi tarihte Milli Güvenlik Sekreteri olan Lebed’in bu konudaki yaklasimi, Rusya’nin güvenligi ile ilgili toplumda yaygin olan düşünceyi yansitmistir.

---

³⁸ Aleksei Arbatov, ‘‘Rossii i nasianalnaya bezapasnost v 90-e godi’’, **Miravaya ekonomika i mejdunarodnaya otnoshenia**, ? 7, 1994, s. 5.

³⁹ Poslanie Prezidenta RF Sobranie ‘‘O destvennosti gosudarstvennoi vlasti v Rosii’’. Moskova 1995, s. 49.

⁴⁰ AGIK’in tarihsel gelismisiyle ilgili özet bir çalisma için bkz.: Emmanuel Decaux, **AGIK**, Çev.:Gökçen Tunali Alpkaya, 2. Baski, Istanbul, Iletisim Yay., 1995. Ayrica bkz.. Oral Sander, **Siyasi Tarih: 1918-1994**, 8. Baski, Istambul, Imge Yay., 2000, ss. 408–413.

⁴¹ **Nezavisemaya gazeta**, 11 Elül 1996, s. 4.

2.6. Rus Ordusunun Yeniden Yapılanma Dönemi

Dönemin kosullari göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nin askeri gücüyle ilgili belirli gerçekler ön plana çıkmaya başlamıştır: Her şeyden önce Rus ordusunun hali içler acisi idi – birliklerin ve tugayların ekipmanları tam değil, askerlerin eğitimi yetersiz, gıda ve konut sorunları çözümlenmiş değil, donanımları kötü halde idi⁴². Tüm bu faktörler Rusya Federasyonu'nun askeri gücünü son derece zayıflatmış ve bu durum Çeçenistan'da süren askeri hareketler sırasında da kendini göstermiştir. Bütün bu gelişmeler karşısında Rus yetkililer ordunun askeri operasyonları yürütemeyecek kadar zayıf olduğunu görmüşlerdi. Çeçenistan'daki savaş eskimis silahlarla yapılıyordu. Özellikle Amerikan ordusu Irak'ta profesyonel davranırken ve NATO ordusu Bosna'da son teknoloji ürünü silahları kullanırken yaşanan bu durum, halkı soka sokmuş ve bir asagilik duygusu oluşturmıştır. Tüm bunlar Rus toplumunun, Rusya'nin silahsızlandırma eylemini negatif karşılmasına neden oldu. İki taraflı olarak süren silahsızlandırılma sürecine rağmen (Rusya–Bati, NATO ve ABD) ABD ve NATO ülkeleri silahları azaltarak, yüksek teknoloji sayesinde onları daha iyi duruma getirirken Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra içinde olduğu kriz sonucunda bunu yapamadı. Bunun için Rusya'nin silahsızlandırılma sorununa daha dikkatli bir şekilde yaklaşması gerektiği gerçeği ortaya çıkmıştır. Rus liderler, 1993'ün Ekim ayında⁴³ kabul edilen anlaşmaya uyarak silahsızlandırılmanın yanlıs olduğunu biliyorlardı. Rusya'nin askeri potansiyelinin çok hızlı bir şekilde azalmakta olması bu durumun belirgin bir göstergesiydi.

Bu gelişmeler karşısında Rusya Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin, 1996 yılının Mayıs ayında Rusya'nin askeri doktrini kesinleştirdi ve ordu reformları bakımından bazı değişiklikler yaptı. Buna göre, Rus ordusunun hızlı bir profesyonelleştirilme sürecine tabi tutulması, savaş metotlarının geliştirilmesi ve savaş sanatına gereken

---

⁴² Askeri mahkeme kayıtlarına göre 1995 yılında 5400 askeri dava açılmıştır, **Segodnya gazeta**, 4 Eylül 1996, s. 2.

⁴³ “Osnavnie polojenia voennoi doktrini”, **Krasnaya zvezda**, 19 Kasım 1993, s. 7.

önemin verilmesi öngörülmekteydi. Aslında bu doktrin, 1993 yılının Ekim ayında kabul görmüştü.

Rusya'nın ordusu bu kadar kötü halde iken, ayakta durması için finans kaynaklarına ihtiyacı vardı. Bununla birlikte, Rus ordusunun etkinliğinin yükseltilmesi gerektiğinin farkında olan Rus siyaset eliti, askeri reformların gerçekleştirilmesi için oluşturulan askeri bütçeyi genişletmek istemedi. Rusya Bilimler Akademisi Kanada ve ABD Enstitüsü Müdürü S. Rogov, 1992–1993 yılları arasında öngörülen askeri reformların yapılmasından vazgeçilmesinin, silahlı kuvvetlerde oluşan krizin nedeni olarak göstermektedir. Rogov, 24 Mayıs 1996 yılında başkanlık ettiği enstitünün gerçekleştirdiği 'Demokratik Toplumda Sosyo-Askeri İlişkiler' adlı seminerde sunuları dile getirmiştir: 'Ne siyasi elite ne de toplumsal çevrelerde askeri reformun, siyasi ya da ekonomik reformlar kadar önemli olduğuna dair anlayış yoktur. Daha da fazlası, bu alanda radikal reformlar olmadan, diğer alanlarda da başarılı adımlara imza atmak olanaksızdır.'⁴⁴ Duma Savunma Komitesi Başkan Yardımcısı A. Arbatov, Rogov'u destekleyerek, bu yaklaşımın altında toplumun yönetici, medya ve askeri-siyasi çevresinde uzlaşmaya varılamayan anlaşmazlıkların olduğunu ifade etmiştir. Bu anlaşmazlığın temelinde askeri reformların, soğuk savaş sonrası dış siyaset ve güvenlik konularında yeni moda uymak olarak görülmesi yatmaktadır.⁴⁵

Askeri reformların kaçınılmazlığı, ekonominin verileri ile doğrulanıyordu. 1995 yılında Rusya Federasyonu'nun milli geliri SSCB'nin 1990 yılındaki gelirinden yaklaşık olarak dört kat daha küçük çıktı.⁴⁶ Yeni dönemde askeri harcamalar 10 kat azalırken, askeri personelin sayısı sadece % 22 azaldı. Askeri bütçe bu denli kısıtlanmıyken, Rus ordusunda yer alan 1,7 milyon askeri ve diğer ordularda yer alanlarla birlikte 2 milyonu bulan askeri beslemek mümkün görünmemektedir.⁴⁷

---

⁴⁴ **Segodna gazeta**, 4 Eylül 1996, s. 2.

⁴⁵ Aleksei Arbatov, "Voennaya reforma: Doktrina, Voiska, Finansı", **Miravaya ekonomika i mejdunarodnie otnosheniya**, ? 4, 1997, s. 15.

⁴⁶ 2660 milyar dolardan 627 milyar dolara düştü.

⁴⁷ Efim Luboshis, "Kak preodolet krizis voorujennih sil Rosii", **Segodna**, 4 Eylül 1996, s. 5.

Savunma Bakanı Igor Rodionov 1996 yılının Nisan ayında yaptığı açıklamada, Boris Yeltsin'in 2000 yılına kadar Rus ordusunun hızlı bir şekilde profesyonelleştirmesine dair Mayıs tarihli emrinin yerine getirilemeyeceğini bildirdi.⁴⁸ Arbatov'a göre de Cumhurbaşkanı'nin savaş sanatı ve askeri politika ile ilgili bildirisi, "hangi imkânlarla sahip olmanın iyi olacağına" dair gerçeklerden uzak bir görüşü yansıtmaktaydı.⁴⁹ Rodionov da, ciddi finansal kaynaklar oluşturulmadan gerçekleştirilmesi hedeflenen askeri reformların, hayalden öteye geçemeyeceğini ifade etmektedir.⁵⁰ 1990'li yılların Rusya'sında bir tane bile yeni silah sistemi üretilmemiş, elektronik sistemler çökmüş, mühimmat ve balistik füze üretimi durdurulmuş, zırhlı tanklar da yeterince üretilmemiştir.⁵¹ Ülkenin ekonomik durumu çok kötü halde iken, tam bir borç batığına sürüklenmiş olması ekonomik çöküntüyü derinleştirdi. Rusya'nın borcu, 1998 yılının başlarına doğru, "1 trilyon 310 milyar ruble" gibi oldukça astronomik bir rakama ulaşmıştır.⁵² Bu borcu ödemek için yapılan harcamalar ise, 152 milyar rubleye ulaşmıştır.⁵³ 2003 yılına doğru yıllık bütçenin % 70'i mevcut borcu ödemek için harcanacaktır. Ülkenin finans ve ekonomik durumu bu kadar kötü iken, orduyu NATO ülkelerinin seviyesine çıkartmak için yeterince finans kaynağı bulmak ilk 10-15 yıl içerisinde olanaksız görülmektedir.

Devletin savunma gücünü yükseltmek için gerekli harcamaları ve toplumun milli güvenlik konusundaki endişeleri göz önünde bulundurulursa, bir ikilemin ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu bu ikilem, özellikle nükleer silah konusunda dış siyasette önemli değişikliklere neden olacaktır.

2.7. Stratejik Silahların Sınırlanması Anlaşması

Rusya, SSCB'nin varisi olduktan sonra, SSCB'nin nükleer ve diğer silahların miktarını kısıtlamak için imzaladığı tüm uluslararası anlaşmalardan otomatik olarak

---

⁴⁸ **Segodna**, 2 Eylül 1996, s. 3.

⁴⁹ A. Arbatov, a.g.m., s. 5.

⁵⁰ **Segodna**, 2 Eylül 1996, s. 4.

⁵¹ Yuri Deriguna, ?. Yanovski, **Armia Rosii- sostyanie i perspektiva**, Institut Yay, Moskova, 1999, s. 192.

⁵² Bu borç miktarı, ülkenin üç yıllık bütçesine denk gelmektedir.

⁵³ Bu miktar da bütçenin üçte birine denk gelmektedir.

sorumlu olmuştur. Bu konudaki önemli anlaşmalardan biri ABD, Rusya, Kazakistan, Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın 1991 yılında imzaladıkları "Stratejik Silahların Sınırlanması Anlaşması" (SSS-1); bir diğeri de Rusya ile ABD arasında imzalanan ama onay verilmeyen SSS-2 anlaşmasıdır. SSS-1 ve SSS-2 anlaşmaları, nükleer silahlar ve bu silahların taşıyıcılarının üretimi konusunda büyük kısıtlamaları içermekteydi. Bu iki anlaşmanın 2003 yılına kadar gereğinin yerine getirilmesi durumunda ABD ve Rusya'nın nükleer silah stokları üçte iki oranında azalmış olacaktı.⁵⁴

Rus Cumhurbaşkanlığınca BM Genel Sekreteri'ne 1992 yılının Ocak ayında gönderilen mektupta, Rusya'nın askeri-stratejik ve askeri-siyasi konularda sürdürmeyi düşündüğü siyasetin genel çerçevesi belirtilmiştir. Bu bildiriye, Rusya'nın milli güvenlik konseptinin etkili bölgesel ve küresel güvenlik esaslarına dayalı olacağı söyleniyordu. Bunun yanında tek küresel etkili güvenlik sisteminin oluşturulmasında anahtar rolü, silahsızlandırma eylemlerinin gerçekleştirilmesinde ve baslatılmasında öncü olma özelliği oynayacaktı. Böylece, Rusya resmi olarak silahları azaltma siyasetini açıklayınca, SSS-1 ve SSS-2 anlaşmaları 1994 yılının Aralık ayında onaylanacak ve Beyaz Rusya, Kazakistan ve Ukrayna, "Nükleer Silahların Yayılmaması Anlaşması"na katılacaktı.⁵⁵ Bu planlara göre SSS-2 Anlaşması, Rusya'nın sahip olduğu stratejik silahları kendi güvenliğine zarar vermeyecek şekilde, yeni siyasi ve ekonomi gerçekliklerine göre azaltılabileceğini öngörmekteydi.

SSS-2 Anlaşması'nın onaylanması ile birlikte, muhalefetin bu evraka karşı büyük bir taarruza geçmesi beklenmekteydi. Anlaşma, medyada, akademik çevrelerde, siyasi partiler ve askeri kesimler tarafından geniş bir şekilde tartışılmıştır. Disisleri ve Savunma Bakanlığı anlaşmayı net olarak onaylayan bir tutum sergilerken, akademik merkezler ve bağımsız uzmanlar ise söz konusu anlaşmaya yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır. Anlaşmaya yönelik eleştirilerin odakını, SSS-2 Anlaşması'nın Rusya'nın çıkarlarıyla uyusmadığına yöneliktir. Bu anlaşmaya göre,

---

⁵⁴ "Yadernie voorujeniya i bezopasnost Rosii", **Krasny zvezda**, Moskova, 1997, s. 13.

⁵⁵ Gasko ? eshislav, **Rossia v poiskah strategii bezopasnosti-problemi bezopasnosti, ogranichenie voorujenni i mirotvorchestva**, Moskova, 1996, ss. 15-18.

Rus nükleer silahlarının genel bileşenleri olan kitalararası balistik füzelerin bölünen başlık parçalarının yok edilmesi bekleniyordu ki, anlaşma şartları daha yumuşak olan ABD için bu durum, dünyada kayıtsız bir egemenlik anlamına gelebiliyordu.

Rusya’da SSS–2 anlaşmasına kesin onay verilmemesinin ana sebebi anlaşmayı hayata geçirmek için (Duma’nın Mayıs 1995 yılında istediği) gerekli finansal kaynağın olmamasıydı. Bazı verilere göre anlaşmaya uymak ve böylece gereklerini hayata geçirmeye çalışmak, 90-95 milyar rubleye (1992 yılının fiyatlarına göre) mal olacaktı. Söz konusu bu miktarın 75-80 milyar rublesi, SSS-1 anlaşması için harcanması gereken bir maliyet olarak değerlendirilmiştir.⁵⁶ Bunun dışında SSS-1 ve SSS-2 anlaşmalarının akibeti ne olursa olsun Rusya, 90’li yılların sonuna kadar hazır durumda olan “kitalararası balistik füzelerin” % 60’ini ve nükleer füzeleri taşıyan denizaltıların % 50’sini, eskimleri nedeniyle yok etmek zorundaydı.⁵⁷

Bütün bunlarla birlikte, SSS–2 anlaşmasının Rusya tarafından hayata geçirilememesinin en önemli nedenlerinin dış kaynaklı olduğu söylenilebilir. Bu konuda ilk olarak bahsedilebilecek şey, Yugoslavya meselesinde ABD ve Batı’nın Sırp’ları karşı kutba koyup, Hırvatları ve Bosnalı Müslümanları destekleyen bir tutum sergilemeleridir. 1995’in Temmuz ayında Bosnalı Sırp’ların bombalanmaları, Duma’nın büyük tepkisine neden olmuştur. Bunun yanı sıra NATO’nun genişlemeye yönelik faaliyetleri de bu konuda oldukça etkili olmuştur. Anlaşmanın Federal Konsey’e gitmesinin öncesinde başlayan tartışmalarda, birçok milletvekili bu anlaşmayı, NATO’nun genişlemeye yönelik politikasının bir uzantısı olarak değerlendirmiştir. Bahsedilebilecek bir diğer durum da, ABD’nin (1972 anlaşmasına ters düşerek) füzelere karşı savunma sistemlerini geliştirmesidir. Rus milletvekillerinin bu konudaki negatif izlenimlerinin nedeni, balistik füzelerin sayısında ciddi azalmalar görünürken, Amerika’nın füzelere karşı savunma sistemleri geliştirmesinin caydırıcılık balansini bozacağı ve bu durumun da Rusya’nın milli güvenliğini sarsacağı ile ilgiliydi.⁵⁸

---

⁵⁶ 1997 yılına kadar harcanması beklenen 35–40 milyar ruble dâhil.

⁵⁷ ? . Gasko, a.g.e., s. 19.

⁵⁸ Aleksei Podbereskin, **Ruski put**, Moskova, 1996, s. 60.

Bahsedilen bütün bu gelişmelerin karşısında, Boris Yeltsin ve hükümeti, SSS-1 ve SSS-2 anlaşmalarına onay verilmesiyle birlikte stratejik silahların pozisyonunun yeniden belirlenmesinin, Rusya'nın uluslararası topluma entegre edilmesini kolaylaştıracağını savunmuşlardır. Bunun yanı sıra bazı uzmanlar da, SSS-2 anlaşmasının onaylanmasının Rusya'nın ekonomik yükünü azaltacağını ileri sürmüşlerdir. Rusya'nın sahip olduğu büyük silah depolarını finanse edebilmek için büyük kaynaklar gerekmektedir. Bu durumun farkında olan Duma, ABD Savunma Bakanı W. Perrey SSS-2 anlaşmasını onaylamaya ikna etmek için Rusya'ya ziyaret ettiğinde, yeni füzelerin icat edilmesi için harcanacak finansman kaynaklarından tasarruf etmek ve ABD ile sahip olunan füze sayılarında esitlik sağlamak amacıyla ilginç bir atılımda bulunarak, SSS-3 görüşmelerinin hemen baslatılmasını istemistir.⁵⁹

Rus hükümeti, toplumda oluşan negatif baskıların yanı sıra ülkenin ekonomik durumunu da göz önünde bulundurarak, ikilemden kaçmak için SSS-2 anlaşmasının hemen imzalanmasını istiyordu. Özellikle ekonomik açıdan, Rusya için bu anlaşma tek kaçış yolu gibi gözükmekteydi, çünkü SSS-3 anlaşması, SSS-2'ye göre stratejik nükleer silahların limitlerini iki kat azaltmayı öngörmekteydi. Bunun içindir ki, SSS-2 anlaşmasının birçok karşiti, SSS-3'ün Rusya için ekonomik açıdan çok uygun bir anlaşma olacağını kabul etmek zorunda kalmıştır.⁶⁰ Bütün bu gelişmelere karşılık, ABD'nin "Füze Karşiti Savunma" (FKS) sistemlerini geliştirmesi, Rusya'nın SSS-2 anlaşmasına onay vermemesine neden olmuştur. Bu gelişme, ABD kongresine de Moskova ile anlaşma yerine, ülkenin milli güvenliğini sağlama adına FKS sistemlerinin geliştirilmesi için onay vermesini sağlamıştır. FKS sistemlerinin geliştirilmesi SSS-2'nin temelini yok edecekti. Tabii böyle bir gelişme de Rusya'nın çıkarları için istenilen bir durum değildi. Bunun içindir ki, Boris Yeltsin 1998 yılının Kasım ayında Duma'ya başvurarak, SSS-2 anlaşmasının onaylanma sürecinin yeniden baslatılmasını istemistir. Rus parlamentosu da bu talebe pozitif yönde bir karşılık verilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶¹

---

⁵⁹ The Washington Post, 16 Ekim, 1996, s. 5.

⁶⁰ Aleksei Arbatov, "Razorujenie i bezapasnost.- Rossia i mejdunarodnaya sistema kontrola nad voorujeniami: razvitia ili raspad", Moskova, 1997, s. 39.

⁶¹ **Nezavisemaya gazeta**, 13 Kasım 1998, s. 5.

Rus Duma'sinin SSS-2'yi onaylamaya yönelik bir niyetinin, IMF önünde Amerikalilerin Rusya'yi savunmalarini saglayip saglamayacagi belli degildi. Agustos 1998 yilinda Rusya'da patlak veren finansal kriz sonrasinda IMF'den kredi alinmasi, Rus dis siyasetinde en önemli konu haline gelmistir. IMF ile görüşmelerin olumlu gelismesi için de, Amerikalilerin destegi oldukça önemliydi. Bilindigi gibi IMF'nin kararlarini, ABD hükümetinin tavrından büyük ölçüde etkilenmektedir. Basbakan Birinci Yardımcisi Yuri Maslukov, ABD'nin SSS-2 anlaşmasına onay vermek için (Agustos krizinden sonra) IMF'i Rusya'ya karşı kendi siyaseti yönünde aktif bir şekilde kullanmaya başladığını belirtmektedir. Basbakan E. Primakov da 1999'da ABD'ye yapacağı ziyaret öncesinde bu sorunun Duma tarafından çözümleneceğini ummaktaydı. Bununla birlikte Duma SSS-2 anlaşmasına bir türlü onay vermedi. NATO'nun Mart sonunda Yugoslavya'ya müdahale etmesinden sonra ise, bu proje tamamen rafa kaldırılmış olup, yakın gelecekte de projeye dönülmesi ve onay verilmesi de beklenmemektedir.

3. BÖLÜM RUSYA'NIN BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUGU'YLA İLİSKİLERİ

Rusya'nın dış siyasetindeki en önemli sorunlarından birini, SSCB'ye bağlı eski cumhuriyetlerin Bağımsız Devlet Topluluğu çerçevesinde Rusya'ya entegrasyonunun nasıl sağlanacağı oluşturmaktadır. Ülkenin milli güvenliği ve ekonomik çıkarları açısından Ülkenin çözülme süreci sonrasında bir bütünleşme sağlamak son derece önemlidir. Rusya'nın problemi sadece reformların akıbeti ile ilgili değil,¹ güvenliği ile de ilgilidir.

Rusya'nın sınırlarına yakın cumhuriyetler ile ilişkilerinin genelinde yatan konseptin ana maddeleri şöyle özetlenebilir: Bağımsız Devlet Topluluğu ile işbirliğinin artırılması için optimal formların bulunması, bu cumhuriyetlerde Rus asıllı vatandaşların haklarının korunması, milletlerarası ihtilafların engellenmesi ve mevcut ihtilafların çözümlenmesi için de aktif katılımın sağlanması. Rusya, tek ekonomik ve askeri birliği oluşturma çabasında, silahlı kuvvetlerine birleşik kuvvetler statüsü vermeye çalışmış ve temel askeri güvenliği sağlamaya yönelik çabaları birleştirme çalışmalarında bulunmuştur.

SSCB'de ayrılık rüzgarları esmeye başladığında, özellikle 1991 yılının ağustos ayından sonra, eski SSCB nüfusunun birbirleriyle daha sıkı bağ içerisinde olmaları için entegrasyon çalışmaları düşünülmüş ve başlatılmıştır. 1 Ekim 1991 yılında Almata'da yapılan ve SSCB'den ayrılan 13 devlet liderinin katıldığı toplantıda, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun temelinde yatan ekonomik işbirliği anlaşması yapılmıştır. 21 Aralık 1991 yılında ise, Gürcistan ve üç Baltık Cumhuriyeti dışındaki 11 ülkenin devlet liderleri yine Almata'da toplandılar ve Bağımsız Devletler Topluluğunu kurdular. Toplantıya katılan devlet adamları anlaşmaya ekledikleri özel bir ekile, yönetim konusunda ortak harekete geçmek için Devlet Başkanları Meclisi ve Hükümetler Meclisi adında iki kurumun kurulmasına karar verdiler. 30 Aralık 1991 tarihinde Devlet Başkanları Meclisi ile Hükümetler Meclisi toplanarak, birçok anlaşmaya imza attı. Bu anlaşmalarla idari sorunlara, SSCB'nin

---

¹ *Diplomaticheskii vestnik*, Spetsialni vpusk, Ocak 1993, s. 6.

yurt disi mülkleri ile ilgili sorunlara, silahlı kuvvetler ve sınır birlikleriyle ilgili sorunlara ve stratejik güç sorunlarına çözüm üretilmesine yönelik kararlar alınmıştır.

Bagimsiz Devletler Topluluğu 22 Ocak 1993 tarihinde Minsk'te birtakim yeni kurumsal anlaşmalar imzaladı ve bu anlaşmalar 1994 yılından itibaren yürürlüğe girmeye başladı. Moldova, Ukrayna ve Türkmenistan gibi bazı devletler, evrakin onaylanma sürecinde parlamentolarında yasanan görüş farklılıkları yüzünden birliğin tüzük anlaşmasını imzalamadılar. Azerbaycan ve Gürcistan'ın 1993 yılının sonlarında Bagimsiz Devletler Topluluğu'na katılmasıyla birlikte, SSCB'den ayrılmış olan 12 cumhuriyet bu anlaşma çerçevesinde işbirliği içerisine girmişlerdir.

Anlaşmanın yürürlüğe girmesine karşılık, tüzüğün öngördüğü organların etkili olmaması ve BDT'ye bağlı bazı cumhuriyetler arasındaki ihtilaflar yüzünden, anlaşma çerçevesindeki işbirliği frenlenmeye başlamıştır. Böylece birliğe bağlı pek çok kurum defalarca değiştirilmiş, 1995 yılında ise birliğin sektörel birçok kurumu da Devletlerarası Ekonomi Komitesi'ne entegre edilmiştir. 21 Ekimde kurulan bu kurum, gittikçe Bagimsiz Devlet Topluluğu'na bağlı ülkelerin kurumlar arası yönetim organı haline gelmeye başladı. Bütün bu gelişmelere karşılık BDT organlarının düzenlenmesi sorunu ortadan kaldırılamamıştır. Disisleri Bakanlarının statülerinin yükseltilmesi, üye devletlerin devamlı temsilcilerinin başında Yürütme Komitesinin kurulması ve bu komiteye alınan kararların yaptırımının kontrol edilmesi gibi sorunlar hala çözüm beklemektedir.

Rus hükümeti, Bagimsiz Devletler Topluluğu'nun entegrasyon sürecinin kendi dış politikası açısından çok önemli olduğunu defalarca dile getirmiştir. Rusya, Bagimsiz Devletler Topluluğu'nun kuruluşundan itibaren tek bir birlik oluşturmaya çalışmış ve bu yönde önemli adımlar atmıştır. Rusya Disisleri Bakanlığı'nca 1992 yılının Aralık ayında "Rusya Federasyonu Dış Politikasının Genel Konsepti" başlığıyla yapılan yayında, Rusya'nın eski SSCB cumhuriyetleri ile ilişkilerin önemi özellikle vurgulanmıştır: "Bagimsiz Devlet Topluluğu ülkeleri arasında maksimum düzeyde bir işbirliğinin kurulması, devlet organlarının olabildiğince bu işbirliğine dahil edilmesi ve daha çok devletin Bagimsiz Devletler Topluluğu'na katılımının

saglanması Rusya'nın menfaatinidir... Tek bir askeri-stratejik alanın kurulması ertelenemez bir hedeftir.”²

Rus Disisleri Bakanlığınca belirtilen bu hedefler yönündeki ilk adım, 22 Ocak 1993 tarihinde Minsk'te Rusya'nın inisiyatifi ile imzalanan “Bağımsız Devletler Topluluğu Kurumsal Tüzüğü” adlı evrak olmuştur. Rusya, bu evrakin Bağımsız Devletler Topluluğu'nun gelişmesine yardımcı olacağını umuyordu. Buna karşılık Ukrayna, Moldova ve Türkmenistan bu evraki imzalamaktan çekinmişlerdir. Özellikle Ukrayna'nın geri çekilmesi önemli bir gelişmedir. Çünkü SSCB'nin dağılmasından sonra Kazakistan, Ukrayna ve Beyaz Rusya nükleer silahlara sahipken, Ukrayna'nın elinde ayrıca Karadeniz Filosu bulunmaktaydı. Rusya, komsularını nükleer silahlardan arındırarak, bu sorunun Bağımsız Devlet Topluluğu sınırları içerisinde çözümlenmesine gayret göstermiştir. 1993 yılının Nisan ayında Rus Milli Güvenlik Konseyi, “Rusya Federasyonu Dis Siyasetinin Genel Konsepti” adlı kararı kabul ederek, Rusya'nın öncelikli askeri ve stratejik hedeflerinin gerçekleştirilmesi için, Bağımsız Devlet Topluluğu ülkeleri ile ilişkilerin güçlendirilmesinin şart olduğunu belirtmiştir.

Ocak 1993'teki evraka imza atmayan Ukrayna, sadece Rusya için değil, Batı için de çok önemli bir mesele haline gelmiştir.³ Aynı yılın Kasım ayında NATO, nükleer silahsızlanma ve silahları yaymama politikasına muhalefeti devam ettiği sürece, “barış için işbirliği” programından Kiev'i çıkartacağını söyleyerek, Ukrayna'ya tehdit etmiştir. Yaşanan gelişmeler sonrasında Ukrayna, ABD ve Rusya ile üç taraflı bir anlaşma imzalayarak, Ukrayna'da bulunan nükleer silahları Rusya'ya teslim etme kararı almıştır.⁴

14 Eylül 1995 tarihinde Rusya Federasyonu Devlet Başkanlığınca alınan kararda, Rusya'nın takip edeceği dış siyasetin genel çerçevesi şöyle ifade edilmiştir: “Ülkenin milli güvenliğinin temelini sağlamak, Bağımsız Devlet Topluluğu'na bağlı ülkelerle işbirliğinin daha da artırılması, uluslararası toplum tarafından saygı

---

² **Diplomaticheskii vestnik**, Spesialni vpusk, Ocak, 1993, s. 7.

³ **Diplomaticheskii vestnik**, ? 1-2, Ocak 1994, s. 69.

⁴ Aleksei Arbatov, “Razorujenie i bezopasnost.- Rossia i mejdunarodnaya sistema kontrola nad voorujeniami: razvitiya ili raspad”, Moskova 1997, s. 39.

görebilecek ekonomik ve siyasi bir birliğin oluşturulması.”⁵ Bu karar doğrultusunda, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kirgizistan ve Rusya, 29 Mart 1996 tarihinde Moskova’da ekonomik entegrasyon sürecini derinleştirmek için bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmanın yaklaşık bir hafta sonrasında⁶ da Rusya ve Beyaz Rusya, iki ülkenin birliğini ifade eden bir anlaşma daha imzaladılar. Böylece ekonomik ve siyasi içerikli anlaşmalarla, dağılma sonrası süreçte tekrar bir bütünleşmenin sağlanması hedeflenmiştir.⁷

Bütün bu gelişmelere karşılık istenilen sonuçlara bir türlü ulaşılamamıştır. Gösterilen hedeflere ulaşılmasındaki en büyük engel, alınan kararların Bağımsız Devlet Topluluğu içerisinde hayata geçirilme zorunluluğunun olmaması idi.⁸ Rusya, 1997 yılında Bağımsız Devlet Topluluğu liderlerinin katılımıyla Moskova ve Kışinev’de yapılan toplantılarda bu durumdan çıkış yolları aradı. Fakat iki görüşme de Bağımsız Devlet Topluluğu için sonuç vermeyecek şekilde sonlandı. Buna karşılık, 1998 yılında Moskova’da yapılacak olan görüşmede, Bağımsız Devletler Topluluğu’yla ilgili reformların yapılması için görüşmelerin yapılması kararı verilmiştir.

Cumhurbaşkanı Yeltsin, Bağımsız Devlet Topluluğu’nun reform süreciyle birlikte yeniden oluşacak kurumlarda özel finans ve banka sermaye temsilcilerinin de olmasını teklif etti. Çünkü bunlar, Bağımsız Devlet Topluluğu ülkelerinde milli gelirin oluşmasında büyük rol oynamaya başlamışlardı.⁹ Belki de büyük girişimci B. Berezovsky’nin Boris Yeltsin tarafından, Bağımsız Devlet Topluluğu Yürütme Komitesi Başkanlığına getirilmesinin başlıca nedeni, Birliğin gelişmesine katkıda bulunacağı yönündeki ümitti. Daha sonrasında da, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı’nin “Rusya Federasyonu’nun Bağımsız Devlet Topluluğu ve Üye Devletlerine İlişkin Siyasetinin Gerçekleştirilmesine Dair Kararname”sine istinaden,

---

⁵ Rusya Federasyonu Devlet Başkanı’nin bu konudaki açıklamalarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz.:“Ob utverjdenie Strategičeskogo kursa RF a gasudarstennimi – učasnikami CNG”, **Diplomaticheski vestnik**, ? 10, Kasım 1995, s. 3.

⁶ 2 Nisan 1996

⁷ **Nezavisemaya gazeta**, 7 Mayıs 1998, s. 5.

⁸ Beyaz Rusya Cumhurbaşkanı A. Lukashenka görüşmedeki konuşma..,”Sodrujestvo nahoditsa na kritičeskom etape svoego razvitiya”.bkz., **Sodrujestvo Nezavisimih Gasudarstv**, ? 1, Aralık 1997.

⁹ **Nezavisemaya gazeta**, 14 Nisan 1998, s. 6.

Bagimsiz Devlet Toplulugu ülkeleri ile iliskileri koordine eden Dis Isleri Bakani Birinci Yardimcisinin, Rusya Federasyonu ve Bagimsiz Devlet Toplulugu devletlerinin uluslararası iliskiler alanında federal bakan statüsünü kazanmasına karar verildi. Yeltsin'in girişimleriyle 1998 yılının Mayıs ayında Rusya, Tacikistan ve Özbekistan'ın yer alacağı yeni bir "üçlünün" oluşturulması için karar verildi. Bagimsiz Devlet Toplulugu içerisinde oluşacak bu üçlüyle, ideolojik ve siyasi karakter taşıyan bir birlik kurulmasının yani sıra, ekonomik iliskilerin de güçlendirilmesine karar verildi.¹⁰

Belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi yönündeki ilk adım, 1998 yılının ilk yarısında Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kirgizistan ve Tacikistan'ın yer aldığı yeni bir "beslinin" oluşturulması olmuştur. Rusya, bu adımla en azından 1998 yılının sonuna doğru Bagimsiz Devlet Toplulugu ülkelerinde yürütme organlarının düzenleneceğini ve Birliğin finansal-ekonomik iliskilere dayalı daha güçlü bir birlik olacağını umuyordu.¹¹ Fakat yürütme organlarının etkisiz kalması ve üye devletler arasındaki ihtilaflar, Bagimsiz Devlet Toplulugu içerisindeki devletler arasında ortak menfaatlerin oluşmasını ve buna uygun hareket edilmesini engellemiştir.

3.1. 1998 Ekonomik Krizinin Dağılmaya Etkisi

1998 yılının Ağustos ayında Rusya'da yaşanan ekonomik kriz, siyasilerin Bagimsiz Devletler ile ilgili niyetlerini baltalamıştır. Yaşanan bu kriz, Bagimsiz Devlet Toplulugu'nun dağılmasında en büyük rolü oynamıştır. Özellikle, Rusya ile en önemli ekonomik partnerleri olan Kazakistan, Beyaz Rusya, Kirgizistan ve diğer cumhuriyetlerde bu dağılma zincirleme kaza gibi hızla yayıldı.

Krizden hemen sonra Rusya, Gümrük Birliğindeki diğer devletlerin onayını almadan kendi gümrük tarifelerini indirdi. Kirgizistan, 1998'in Ekim ayında, maddeleri GB'ye aykırı olan Dünya Ticaret Örgütüne girdi. Dünya Ticaret Örgütüne girmek için evrak hazırlayan Kirgizistan, yapması gereken ilaveleri yapmadı ve Kazakistan, Rusya ve Beyaz Rusya ile olan ticari anlaşmalarını bildirmede.

---

¹⁰ *Nezavisemaya gazeta*, 7 Mayıs 1998, s. 6.

¹¹ *Nezavisemaya gazeta*, 19 Haziran 1998, ss. 7-8.

Kazakistan da 1999 yılının Ocak-Subat aylarında bazı radikal kararlar aldı: Kazakistanlı üreticilerin çıkarlarını korumak için Rusya'dan temel gıda maddelerin ithal edilmesi yasaklandı ve ithal edilen mallar için normalden yüksek vergiler alınmaya başlandı. İşler bu durumda iken, süreçle birlikte yaşanan negatif gelişmeler, Birliğin içerisinde entegrasyon karşıtı hareketlerin yayılmasına neden oldu. Bunun üzerine 1999 yılının Mayıs ayında, Bağımsız Devlet Topluluğu'na üye devletlerin Disisleri Bakanlarının katıldığı toplantıda, BDT'de yapısal reformlarda bulunulması gündeme getirildi. Bu amaçla da, Bağımsız Devlet Topluluğu reform projelerinin hazırlanması için özel olarak kurulan Devletler Arası Forumu görev verilmesi teklif edildi. Toplananlar, üç maddeyi içeren semaya dayandılar. Birincisi, bloktaki ekonomik sorunların Bağımsız Devletler Topluluğu'nun yetkisine verilmesi istendi. İkincisi, oluşacak Birliğin etkili olması için, alınan kararları hayata geçirecek "Yürütme Komitesi"nin kurulması üzerineydi. Son olarak, Birliğin tüm organları kendi fonksiyonlarını korurken, merkezi bütçeden finanse edileceklerdi.¹²

Yukarıda sözü edilen dağılma eğilimi bir türlü asılmamıştır. Bu durumun bir uzantısı olarak Özbekistan, 15 Subat tarihinden itibaren, genel tüketicisi Kazakistan ve Kırgızistan'ın olduğu renkli metal ve demir hammaddelerinin ülke dışına çıkarılmasını yasakladı.¹³ Daha da fazlası, Özbekistan Devlet Başkanı 1999 yılının Subat ayında yaptığı açıklamada, Mayıs 1992'de Taskent'te imzalanan "Kolektif devam etmenin gereksiz olacağı görüşünü dile getirerek Rusya'yi endişelendirdi. Özbekistan haricinde, Azerbaycan ve Gürcistan da yapmaları beklenen anlaşmaları imzalamadı.¹⁴ Azerbaycan, ihtilaf içerisinde olduğu Ermenistan ile ortak hareket ediyormuş gibi "Kolektif Güvenlik Anlaşması"na imza koymak istemiyordu. Gürcistan da anlaşmayı imzalamak için Abhazya konusunda taviz istemekteydi. Bunun sonucunda Bağımsız Devlet Topluluğu Disisleri Bakanlarının Subat ayındaki toplantısında, kolektif güvenlik anlaşmasının beş yıl daha uzatılmasını sadece Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan imzaladı. Disisleri

---

¹² *Nezavisemaya gazeta*, 6 Subat 1999, s. 4

¹³ *Nezavisemaya gazeta*, 19 Ocak 1999, ss. 6-7

¹⁴ Moldova, Türkmenistan ve Ukrayna bu güvenlik anlaşmasına ilişki olamadı.

Bakanlarının Mart ayındaki Tiflis görüşmesinde ise, Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan ile ortak tatbikatlar yapılmasına dair anlaşma imzalanmıştır.¹⁵

Rusya, ekonomik krizden ve NATO'nun Yugoslavya'yi bombalamasından sonra, Bağımsız Devlet Topluluğu içerisinde (Gürcistan ve Azerbaycan gibi ülkelerin sergiledikleri tutum karşısında) çıkarların farklı yönleri gitmesinin ne kadar tehlikeli olduğunun farkına vararak, Bağımsız Devletler Topluluğunu yeniden yapılandırmak için aktif dış siyaset izlemiştir. Bu doğrultuda 1999 yılının Nisan ayında yapılan toplantıda, Yuri Yarov'un Bağımsız Devlet Topluluğu Yürütme Komitesinin basına getirilmesi kararlaştırılarak, temel kadro sorunlarından biri böylece çözülmeye çalışılmıştır. Kremlinin anlatımına göre görevinin yeni ismi, fonksiyonlarının sadece teknik değil, aynı zamanda organizasyonel ve Bağımsız Devletler Topluluğunu oluşturmada reformcu olacağını gösteriyordu.¹⁶ Söz konusu çaba, Rusya'nın mevcut yürütme organlarının etkisizliğini aşma ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye devletlerin girdikleri ihtilafları engelleme çabası olarak değerlendirilebilir. Moskova, entegrasyon çalışmalarına bastan itibaren büyük önem vermiştir. Bazı çabaların yanlış sonuçlara meydan vermesi haricinde: Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın oluşturduğu Gümrük Birliği'nin karşısında Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'nın yer aldığı Gümrük Birliği'nin kurulması ve bu devletlerin Bağımsız Devlet Topluluğu dâhilinde Rusya olmadan, kolektif güvenlik çerçevesinde, ortaklaşa askeri tatbikat düzenlemeleri bir karşı hareket oluşturmuştur. Bu duruma göre Bağımsız Devletler Topluluğu'nun dağılması devam etmektedir.¹⁷ Ama Moskova, kendisine daha sadık müttefikleri kendi etrafında toplamak için uğraşlarına da devam etmektedir.

3.2. Rusya'nın Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Entegrasyonuna Yaklaşımı

Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun entegre olmasına neden bu kadar önem verdiği üzerinde durulması gereken bir sorudur. Şüphesiz Rusya'nın bu

---

¹⁵ Bu tatbikati ilk defa Rusyasız oldu. **Nezavisemaya gazeta**, 16 Nisan 1999, s. 4.

¹⁶ **Gazeta Segodna**, 3 Nisan 1999, s. 4.

¹⁷ "Vlast dergisi", **Kamersant** ? 14 (315), 13 Nisan 1999, s. 26.

tutumunun altında yatan çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bu nedenlerin birincisi, Rusya'nın geleneksel "iyi niyet kusak" politikasıdır.¹⁸ Rus devleti, ister Çarlık zamanında ister Sovyet cumhuriyetleri zamanında, kendi sınırlarına yakın Rus yanlı ya da en azından Rusya'ya düşman olmayan devletlerin kurulması için dış siyasetinde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Yeni Rusya da jeopolitik değişiklikleri kabul etmek ve buna göre siyasetini yönlendirmek zorunda kalmıştır. Siyasi istikrarı sağlamak ve ülke içerisinde ekonomik refaha ulaşmak için Rusya, sınır ülkeleri ile iyi ilişkileri koruyarak, onlarla ihtilaflardan kaçınmak zorunda idi. Eski cumhuriyetlerin bölgelerinde meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmeler dikkate alındığında, Rusya'nın bu bölgelere jeopolitik ve siyasi bağımlılığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum Rusya'nın, yakın çevresindeki devletlerle ilişkisini büyük ölçüde etkilemiştir. Rusya bu devletlerde yaşayan Rus asilli vatandaşların güvenliğine büyük önem vermiştir. Rusya bu durumu kendisi için doğrudan bir görev olarak kabul etmiştir.¹⁹ Bu durumun bir göstergesi olarak, Rusya Cumhurbaşkanlığına yayınlanan bir bildiriye, eski SSCB cumhuriyetlerinin sınırları içerisinde kalan Rus asilli vatandaşlar hakkında koruyucu düşünceler ve beyanlara yer verilmiştir. Rus liderler de, Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye herhangi bir devleti ziyarete gittiklerinde, yaptıkları görüşmelerde Rus asilli vatandaşların sorunlarını mutlaka müzakere konusu yapmışlardır.

Entegrasyon çalışmaları üzerinde Rusya'nın önemle durmasının bir diğer nedeni olarak, devletler arasında çıkan ihtilaflarda Rusya'nın kabul edilmiş etkisi ve askeri gerilimi azaltmaya yönelik mutlak girişimleri ile böyle bir durumun genişlememesi için sorumluluğu sayılabilir. Bunun için Rusya, Bağımsız Devlet Topluluğu ülkelerinde diplomatik girişimlerini sürekli aktif tutmuş ve kendi çıkarlarını da böylece savunmaya çalışmıştır.

Dördüncü olarak belirtilmesi gereken, Bağımsız Devlet Topluluğu devletleri ile stratejik ve askeri ilişkilerin Rusya için büyük önem taşıdığıdır. Çünkü bu devletler arasında meydana gelen ihtilaflar, Rusya'nın milli güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Rusya dâhil tüm Bağımsız Devlet Topluluğu ülkeleri için en büyük

---

¹⁸Dmitri Danilov, **Spornie granisi na Kavkaze**, Moskova, Ves Mir Yan., Moskova, 1996, s. 105.

¹⁹Aleksei Podberezkin, **Rossiya na poroge XXI veka**, Moskova, 1996, s. 258.

sorun, SSCB'den kalma ve neredeyse her bölgede olan toprak sorunlarıdır. Rusya, yeni oluşan devletler arasındaki toprak sorunlarında tarafsız olduğunu defalarca dile getirmiştir. Yine de bu ihtilaflar reformların gerçekleştirilmesine ve bu ülkelerde ekonomik refaha ulaşılmasına engel olmuştur. Rusya, dünya toplumuna eski imparatorluğu yeniden kurma düşüncesinde olduğunu düşündürmeyecek, ama değişik sorunların hal edilmesinde yardımcı olacak bir enstrüman üretilmesine acilen ihtiyaç duyuyordu. Böyle bir alet olarak, kolektif güvenlik sistemi rol oynayabilirdi. Bunun aracılığı ile Rusya, her bölgenin özelliklerine göre aracı olarak görev üstlenebilirdi.

SSCB'nin hızlıca dağılması, Sovyet ordusunun bölgelere göre dağılmasını sağlamıştır. SSCB Savunma Bakanı Evgeni Sapozhnikov, SSCB silahlı Kuvvetlerinin Bağımsız Devlet Topluluğu silahlı kuvvetlerine dönüştürülmesini teklif etmiştir. Silahlı Kuvvetlerin böylesine dağılması, ülkenin güvenliğini doğrudan tehdit ediyordu. Bunun için Rusya'nın dış politikası, Bağımsız Devletler Topluluğu'nda tek merkezli savunma sisteminin oluşturulması ve SSCB'nin dağılmasından sonra ortadan kalkan güvenlik duvarının onarılması üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda kesin adım, Taskent'te Mayıs 1995 yılında altı devletin bir anlaşma imzalaması ile gerçekleşmiştir. 1994 yılından beri Bağımsız Devlet Topluluğu devletlerinin çok taraflı kolektif güvenlik sistemi çalışmaları olmuş, 1995 yılında ise bu evrak BM'de tasdik edilmiştir. Anlaşmayı yürürlüğe koyan araç, Kolektif Güvenlik Meclisi olmuştur. Bu anlaşma, sadece kolektif güvenliğinin oluşturulmasını değil, dış tehditleri caydıracak savunma sisteminin oluşturulmasını da öngörmüştür. Söz gelimi, Ukrayna, Özbekistan, Gürcistan ve Baltık ülkelerinin NATO ile yakınlaşması ve ABD'nin petrol zengini Orta Asya ülkeleri ile Kazakistan'a aktif bir biçimde girmesi, Rusya'ya bu konuda motive etmiştir. Belki de Rusya liderleri bu ülkelerin jeopolitik anlamda Rusya'dan uzaklaşacaklarından korkuyorlardı. En azından, ortaya çıkan bu yönelim Rusya'nın memnuniyetsizlik duymasına neden olmuştur.

Rusya, olumsuz faktörleri aşmak için bu devletlere, Bağımsız Devlet Topluluğu sınırları dâhilinde etkili güvenlik sistemi oluşturmayı teklif etmiştir. Gerçekten de, Kazakistan ve Orta Asya cumhuriyetlerinin orduları zayıf bir

haldeyken, bu anlaşma sayesinde dış tehditlerden korunmuş ve sınırlarına yakın Afganistan'dan gelen radikalizm tehdidinden de uzaklaşmış olacaktı. Bunun haricinde Çin'i caydırma garantisini de almış olmaktadır.²⁰

Eskiden beri, Bağımsız Devlet Topluluğu içerisinde kolektif güvenlik sistemini frenleyen faktörler mevcut olmuştur. Birincisi, aktüel askeri tehdidin olmaması; ikincisi de, “Moskova diktatörlüğünün” bu devletlerin siyasi liderlerini korkutmasıdır. Bağımsız Devletler Topluluğunun siyasi elitleri, yeni oluşturulacak kolektif güvenlik araçlarının Rusya tarafından kendilerinin domino durumunda olacağı konfederasyonu oluşturma amacı ile kullanılıp, diğer devletlerin uydu devletler haline gelmesinden çekiniyorlardı.²¹ En büyük problem ise, Bağımsız Devlet Topluluğu ülkelerinin içerisindeki ihtilaflar değil, bu devletler arasındaki askeri ihtilaflar olmuştur. Bunun açık örnekleri Tacikistan, Karabağ, Pridnestrovye ve Abhazya ile Kuzey Osetya'dır. Eski SSCB devletlerinin bazı liderleri bu gibi sorunları çözmek için Batıya yönelmiştir. 1998 Mayısın sonunda Gürcü- Abhaz ihtilafı yine had safhaya ulaşmaya başladığında Gürcistan, Rusya'nın barış gücünü eleştirerek, BM'nin Gürcistan temsilcisi Livia Bota'ya başvurarak, BM'nin acil olarak ihtilafları çözümlene koordine merkezinin²² toplanmasını, diğer deyimle “barışa zorlama” eyleminin gerçekleştirilmesini istemiştir.²³ Buna karşılık Rusya, NATO'nun Bosna'da gerçekleştirdiği operasyon gibi bu bölgede de böyle bir operasyonun düzenlenmesine müsaade etmeyeceğini bildirmiştir. Bu operasyon fikri, Rus Barış güçlerinin bölgede etkinliğinden gittikçe daha çok açıkça şüphe etmeye başlayan Eduard Sevardnadze'ye aitti. Gürcistan'ın memnuniyetsizliği, liderinin kolektif güvenlik sisteminden çıkışına dair bildirisini hazırlamıştı. Dağlık Karabağ etrafında da böyle bir durum oluşmuştu.

---

²⁰ Sergei Samuylov, “Perspektivi kollektivnih bezopasnostiv SNG”, **Nezavisemaya gazeta**, 14 Nisan, 1998.

²¹ Bruno Koppiters, Erik Remakl., **Etnicheskie i regionalnie konflikti v Evrazii**, 2 Baskı, Ves Mir Yay, Moskova, 1997, s. 27.

²² **Segodna**, 21 Mayıs, 1998.

²³ **Nezavisemaya gazeta**, 19 Temmuz, 1998.

3.3. Rusya, Bagimsiz Devletler Toplulugu ve Guvenlik

Rus yonnetimi, yasanan gelismelerin neticesinde Bagimsiz Devlet Toplulugu'nu kapsayan kolektif guvenlik sistemi ile ilgili taktigini degistirmek zorunda kalmistir. Rusya, kolektif guvenlik sisteminin bozulmasini engellemek icin, bazi devletlerle ikili anlasmlar yapma yoluna gitmistir.²⁴ Bu dogrultuda ilk adim Ermenistan ve Tacikistan yonunde olmustur. Ermenistan, Bagimsiz Devlet Toplulugu sinirlarinda Hava Savunma Sisteminin savas nobetini yapan besinci devlet olmustur. Rusya, Ermenistan'daki askeri varligini artirarak, bu uyslere saldiri amacli silahlar nakliye etmistir. Bunlarin arasinda S-300 fuzeleri ve Mig-29 uçaklari vardir.²⁵ Rusya, Tacikistan ile de bu cumhuriyette askeri uyslere kurma anlasmasini imzalamistir. Bu anlasmaya gore Rusya, Tacikistan'a hava koruma sistemleri ve fuzelerin yani sıra hava kuvvetlerini aktaracaktır.²⁶ Boylece Ermenistan ve Tacikistan da, islemeye baslayan ve Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya'yi kapsayan Hava Savunma Sistemine dâhil olmuslardir.

Rusya'nin Gurcistan ile guvenlik iliskilerinde ise Boris Yeltsin, 2 Nisan 1999 tarihli Bagimsiz Devlet Toplulugu liderlerinin toplantisinde ihtilaf bolgesi Galski'de 57 Rus askerin oldugunu belirterek, Gurcistan Devlet Baskani E. Sevarnadze'ye Rusya'nin soz konusu bolgede barisi saglama gorevine artik devam edemeyecegini soyledi. Bunun sonucunda Rus baris guclerinin Abhazya'da kalma suresi uzatilmadi.²⁷ Bu gelismelerin akabinde E. Sevarnadze, BM'nin teklif ettigi baris operasyonun hangi askeri gucleri tarafından gerceklestirilecegi sorusunun, acik oldugunun altini çizdi.

Rus hukumeti, ne ABD'nin ne de NATO'daki baska herhangi bir devletin, kendi izni olmaksizin, komsulari ile sorunlari hal edilmis olmayan bir devletin topraklarinda askeri us acma tesebbusunde bulunmayacagini dusunmekteydi.²⁸ Rusya'nin yaklasimina gore, NATO'nun hicbir ulkesi bu bolgede askeri altyapi

---

²⁴ **Izvestiya**, 15 Nisan 1999, s. 5.

²⁵ **Segodna**, 4 Nisan 1999, s. 2.

²⁶ **Izvestia**, 17 Nisan 1999, s. 4.

²⁷ **Kamersant** "Vlast", ? 14 (312), 13 Nisan 1999, s. 26.

²⁸ A.g.e

olusturma riskine giremezdi. Özellikle Irak ve Yugoslavya sorunlarından dolayı kötüleşen ilişkilerin sonunda, ABD'nin veya diğer NATO ülkelerinin Rusya ile açık bir ihtilafa girmek istemeyecekleri öngörülmektedir. Buna kanıt olarak da Amerikan hükümetinden üst düzey bir yetkilinin: "Ne ABD'nin ne de diğer bir NATO devletinin Azerbaycan ya da Gürcistan'da askeri bir üssünün açılmasının söz konusu bile olmadığını" ifade eden açıklaması gösterilmiştir.²⁹

Bagimsiz Devlet Topluluğu içerisinde entegrasyon sürecini ve kolektif savunma sisteminin oluşturulmasını engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması, Rusya için uzun vadeli bir sorun olarak kalmıştır. Çünkü Bagimsiz Devlet Topluluğu sınırları içerisinde ihtilaf merkezlerinin olması, Rusya'nın büyük harcamalarına neden olmuştur. Rusya'nın Bagimsiz Devlet Topluluğu çerçevesindeki entegrasyona büyük önem vermesinin önemli nedenlerden biri de, NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesinin bir sonucu olarak Rusya ile Batı'nın arasının açılması ve bunun sonucunda Rusya için daha da önem kazanan güvenlik sorunu ve silah üzerinde denetim konularıdır. NATO'nun genişlemesi etrafındaki tartışmalar sürecinde, Rusya'nın yeni bir milli güvenlik konsepti ortaya çıkarması boşuna değildir.

Batı ile ekonomik işbirliğinin gerekliliğini göz önünde bulunduran Rusya, eski imparatorluğu (SSCB) onarmak istemediğini sadece ihtilaf bölgelerine barış getirmek istediğini Batı ülkelere defalarca söylemek zorunda kalmıştır. Aynı zamanda Rusya, NATO'nun genişlemesinin Rusya'nın milli çıkarlarına aykırı olduğunu açıkça dile getirerek, Bagimsiz Devletler Topluluğu ülkelerinde siyasi, ekonomik, askeri ve diğer alanlarda etkili olarak, bu bölgede yine en güçlü devletin Rusya olduğunu da üzerine basa basa söylemiştir. Bagimsiz Devletler Topluluğu çerçevesinde yapılacak siki bir örgütlenme, Rusya için Batı ile ilişkilerinde güçlü olmasını sağlayacak önemli bir koz olarak görülmüştür.

---

²⁹ **Itogi**, 9 Mart, 1999, s. 19.

4. BÖLÜM RUSYA'NIN BÖLGESEL POLİTİKALARI

4.1. Rusya'nın Kuzey–Doğu Asya Ülkelerine Yönelik Dis Politikası

Rusya'nın Kuzey–Doğu Asya'ya (KDA) yönelik dis politikası, bu bölgenin ekonomik zenginliği ve stratejik önemiyle doğrudan orantılıdır. Bu hususu göz önünde bulunduran Rusya Dis İlişkileri Konseyi üyesi Nikolai Solovyev de, 1993 yılında yayınlanan makalesinde bu hususa dikkat çekerek, dünya üretiminin % 60'ni gerçekleştiren ve dünya ticaretinde % 40 paya sahip olan bu bölge ülkeleri ile siki işbirliğinin Rusya için gerekli olduğunu kesin bir dille ifade etmektedir. Buna ilave olarak, Solovyev'a göre, Pasifik Okyanus bölgesinde etkisini güçlendirmek suretiyle Rusya, dis dünyaya yönelik siyasetinde daha etkili olabilir ve essiz Avrasya potansiyelini kullanabilirdi.¹ Rusya açısından bu bölgede önemi haiz bir diğer faktör ise, Rusya'nın gelişimine önemli katkılar sağlaması düşünülen Sibirya ve Uzak Doğu'nun kullanılabilmesi için bölge ülkeleriyle işbirliğidir. Bu da doğal olarak, KDA ülkeleri ile büyük çaplı işbirliği gerekmektedir. Bundan dolayı Rusya, 1992 yılında büyük adımlar atarak, kısa sürede Japonya ile ilişkilerin düzeltilmesi yolunda ilerlemeler kaydetmiş, Asya–Pasifik (AP) bölgesi için uluslararası ekonomi birliği oluşturmaya çalışarak, Sibirya ve Uzak Doğu'nun doğal kaynaklarını kullanıma açmak için yabancı sermaye çekme girişiminde bulunmuştur.² Bir bütün olarak bakıldığında, Rusya'nın AP ve KDA ülkeleriyle ilişki ve işbirliğinin hayati önem taşıdığı kabul edilebilir. Bu ilişkiler çerçevesinde Rusya kendisini Batı ile Doğu arasında önemli bir köprü olarak görmüş ve bu açıdan da Avrasyacılığa büyük önem vermiştir.

Bütün bunlara karşılık, birçok nedenden dolayı Rusya'nın AP bölgesindeki etkinliği, gerekli düzeye ulaşmamıştır. Bu nedenler arasında BDT içinde oluşan krizler ve Rusya'nın kendi içerisindeki olumsuz gelişmeler gösterilebilir ki, bunlar da Rusya'nın AP bölgesindeki etkinliğine pek olanak tanımamaktadır. Ayrıca, Rusya'nın Avrupa–Atlantik sınırlarının önemini koruduğu da gözden kaçmamaktadır.

¹ Nikolai Salavyev. "Sibir i Aziatsko-Tihookeanskiy region". *Mejdunarodnaya jizn*, ? 4, 1993, s. 24

² "Bezopasnost i sotrudnechestvo v Aziatsko-Tihookeanskiy region", *Krasnaya zvezda*, Moskova 1995, s.27.

Bati'nin Rusya'ya yönelik müttefiklik arayislari bugünkü şartlarda Rusya'nin Bati'ya, yani Avrupa–Atlantik alanina yönelik siyasetiyle bagdasmaktadır. NATO'nun Dogu yönünde genislemesi ve bu kapsamda Rusya'ya da yapılmasi düşünölen yardımlar, bir anlamda Rusya'nin AP ve KDA bölgesindeki faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir.

Rusya'nin Dogu ve Bati ölkeleri arasında köprü rolünü üstlenmesindeki etkenler arasında, Uzak Dogu'daki jeopolitik çıkarlari da gösterilebilir.³ Buna karsilik, Rusya'nin sahiplendigi bu misyonu tam olarak yerine getirebildigi söylenilemez. Rusya'nin dis siyasetindeki diger bölgelere –Avrupa, ABD ve BDT'ye– yönelik siyaseti, AP ve KDA'nin konumunu düsürmektedir. Ayrıca, Asya ölkelerinin de Rusya'yi araci olarak kullanmalarina da pek ihtiyaç duyduklari söylenilemez. Nitekim bu ölkeler, Avrupa ile çoktan kendi iliskilerini kurmuslardir. Birtakim ihtilaflar ortaya çıktigi durumlarda ise bu görevi Japonya ve ABD üstlenmektedir. Bununla birlikte, önceleri SSCB örneğinde oldugu gibi, Rusya'nin da bölge ölkeleri üzerinde etkisini tam kaybettiği de söylenemez ve büyük bir siyasi güç olarak Rusya, KDA ölkelerindeki etkinligini, bir dereceye kadar hala devam ettirmektedir. Bu olgu, bölgenin hiçbir devlet tarafından siyasi ve askeri olarak kontrol edememesinden kaynaklanabilir. Soguk Savas döneminde bölgedeki ikili iliskiler, çoğunlukla ikili anlaşmalar araciligıyla yürütölmekteydi. Bu ikili iliskiler bir anlamda kutuplaşmalar da üretmisti: ABD ve onun müttefikleri (Japonya, Güney Kore Cumhuriyeti ve Tayvan); SSCB ve onun müttefikleri (Çin ve Kuzey Kore Cumhuriyeti). 1980'li yıllarin ikinci yarısında ideolojiler arasi çatışmanın dinmesiyle birlikte, bölgenin durumu da degisti. Çin, Japonya ve Rusya arasındaki normale dönük iliskiler, Güney Kore'yle Rusya'nin yakınlaşmasında da kendini göstermistir. Son bir gelişme olarak, Kuzey Kore de uluslararası yalnızlıktan kurtulma yollari aramak zorunda kalmistir.

Bölgede daha aktif rol almak zorunda olduğunun bilincinde olan Rusya, Sovyetler'in çöküsü sonrasına denk gelen ilk dönemlerde, bir taraftan ekonomik reformlar için sermayeye ve son dönem teknolojisine ihtiyaç duyarken, diger taraftan

---

³ Viktor Masnikov , “Vostochni vektor dla strani- most mejdu Evropoi i Azii” **Krasnaya Zvezda** , 23 Aralık 1992. s. 6.

da Kuzey Amerika'ya çikis aramaktaydi. Buna ek olarak, Avrupa ve Atlantik bölgesi ülkeleriyle iliskilerin gelistirilmesi ve AP'de etkinligi artırma çabalari, ABD'nin bölgedeki etkinligine karsi alinacak önlemler kapsamina girmektedir. Ayrıca, Yeltsin'in AB ile isbirliğı anlasmasi imzalamasi, olumsuz bir gelismenin önüne geçip Rusya'nin AP'deki menfaatlerini korumak için çalismalarini da hizlandirmistir.⁴

4.2. Rusya'nin Uzak Dogu Ülkelerine Yönelik Dis Politikasi

Rusya açısından Uzak Dogu eskiden beri çok büyük önem tasimaktadır. Rus siyasileri ve Uzak Dogu uzmanlari, Primorye adini alan bu bölgenin Rusya için her zaman jeopolitik çikarlarini koruma amaci güden bir atlayis bölgesi rolünü koruyacagi düüncesindedirler. Primorye'nin Kuzey Dogu Asya ülkelerine yakinligi da bu önemi artirmaktadır. Primorye bölgesi, Rusya'nin Arktik ve Kuzey-Dogu bölgelerinin maddi ve teknik olarak beslenmesi için büyük bir geçis ve güç kaynagidir. Baltik Denizi ve Ukrayna'daki filolarinin ve onların üretim güçlerini kaybettikten sonra, Rusya'nin deniz kuvvetlerini konuslandirmak ve gerekli donanimi saglamak amaciyla karsisina çikan bölge, Primorye bölgesiydi. Buradan yola çikilarak, 15 Nisan 1996 yilinda Rusya hükümeti, Uzak Dogu, Baykal ötesi bölgeler için ekonomik program kararlari aldı. Bu kararlara göre bölgenin nüfusu korunacak, Rusya'nin diger bölgeleriyle ekonomik iliskiler güçlendirilecek, Rusya ve uluslararası ekonomik iliskilerde bölgenin rolü artirilacak ve savunma endüstrisi konversiyonu büyütölüp, üretimin diversifikasyonu gerçekleştirilecek, Primorye bölgesi üzerinden yabancı sermaye ve teknolojilerin aktarilmasi saglanacakti. Bu programin gerçekleştirilebilmesi için en az 80 milyar dolar gerekmektedir.⁵Rusya'nin finans durumu göz önünde bulundurulunca, bu harcamaların çoğunlukla yabancı sermayeden saglanacagi düünlümlenmektedir. Bu kapsamda Japonya, Çin ve Güney Kore'nin Irkutsk dogal gaz kaynaklarına büyük ilgi duyduklari ve bu kaynaklara yatırım yapma egiliminde olduklari ve buraya yatirilacak sermayeden edinilecek paranin bu amaca harcanabilecegi akıla gelmektedir.

---

⁴ Konstantin Sorokin, **Geopolitika sovremennosti i geostrategiya Rossii**. Moskova, ROCCPEN Yay, 1996, s. 109.

⁵ Mihail Titarenko, **Rossiya lisom k Azii**, 1 Baski, Moskova, Respublika Yay, 1998, s. 309.

Her halükarda bahsi geçen politika, Uzak Dogu'daki sektörünün üretken hale getirilmesinden sonra Rusya'nin AP bölgesinde dinamik ülke haline gelebilecegi tezini ortaya çıkarmaktadır. Buradan hareketle, 1996 tarihli bildirisinde Boris Yeltsin, Rusya'nin dis devletlerle iliskilerinin çok tarafliligindan söz ederek, Asya ülkelerin Rusya için bir destek mahiyetinde oldugunu söylemiştir.⁶ Bu politikanin bir göstergesi olarak, 27 Temmuz 1996 yilinda Asya–Pasifik Ekonomik Isbirliği Forumu kapsamında kurumlar arasi bir komisyon kurulmustur. Söz konusu komisyonun kurulmasi, Rusya'nin bölge ülkeleriyle iliskilerini gelistirme yönündeki ciddiyetinin bir göstergesidir.⁷ Bunu göz önünde bulunduran E. Primakov Çin'den dönüşü esnasinda, Dogu Ural ve Uzak Dogu'yu yeterince isletemeyen Rusya'nin uluslararası alanda gerçek anlamda etkili olamayacagini belirtmiştir.⁸

APEB'in 25 Kasim 1997 yilinda kabulü, bu konu açısından önemli bir meseleydi. Rusya açısından ise, Asya Pasifik Ekonomik Birliğine girmek, dünya ekonomisine olan yolculuktan öteye bir adım olarak algılanıyor ve Rusya'da iç sistem krizinin asilmesi olarak görülüyordu.⁹ Diğer deyimle, Kuzey Asya bölgesi Rusya tarafından, ekonomik durumu belirleyen bir öge olarak kabul edilmisti. Bunun sirri, bölge devletlerine ait dinamik ekonomilerin sadece kendileriyle sinirli kalmayıp, bölge sinirlari içindeki diğer devletlere ait ekonomilerin de etkin konumda olmasına baglidir. Yani bu olgu, onların siyasi ve stratejik çıkarlarını göstermektedir. Önceleri Kuzey Asya ülkelerinin önemli partneri konumunda olan ABD'nin bölgedeki etkinliginin göreceli olarak zayıflaması da bunun bir örneğidir. Bu zayıflamaya neden olarak, Kuzey Asya ülkeleri üzerinde ABD'nin etkisini azaltan APEB gösterilebilir. Buna ek olarak, yeni problemler de ortaya çıkmıştır; Kuzey Kore Halk Cumhuriyeti'nin hızla nükleer silah edinme politikası ve bunun doğurduğu problemler, Kore yarımadasında hala devam eden gerginlik ve dinamik bir gelişme kaydeden Çin'in büyümesi de bu nedenler arasına alınabilir

---

⁶ *Diplomaticheskii vestnik*, ? 7, Temmuz 1996, s. 4.

⁷ *Diplomaticheskii vestnik*, ? 9, Eylül 1996, s. 10.

⁸ *Izvestia*, 22 Kasim 1996, s. 4.

⁹ Sergei Goncharenko, "Rossiya i ATES" ,*Miravaya ekonomika i mejdunarodnie otnoshenia*, ? 10, 1998, s. 89.

4.2.1. Çok Kutuplu Dünya Olusturma Yolundaki İlk Adim:

Çin-Rusya Yakınlaşması

Tarihi tecrübe Çin'in, Rusya için bu bölgede her zaman en yakın müttefiki olduğunu göstermektedir. Uzun vadeli zaman dilimi içerisinde Çin'in uluslararası arenadaki değişen statüsü, bu ilişkilerin niteliğini etkilemektedir. SSCB döneminde Çin'in egemenliklerine karşı çıktığı iki devletten biri Rusya (SSCB) idi. Ama sonraları durum birkaç asamadan geçmiş ve M. Gorbaçev'in 1991 yılı Aralık tarihli ziyaretinden sonra, ülkeler arasındaki ilişkilerde değişim rüzgârı esmeye başlamıştı. Bunun ilk önemli sonucu, komşu devletler arasındaki ilişkilerin normale dönmesi idi. Bu kapsamda sıradaki gelişme, 1992 yılının Aralık ayında B. Yeltsin'in Pekin ziyareti sırasında iki ülke arasında ikili ilişkilerin temellerine dair anlaşma imzalanmasıydı. Rusya ve Çin, iki taraftan birine karşı kurulan askeri ve siyasi birliklere dahil olmayacaklarını, birbirlerinin topraklarını diğer ülkenin güvenliğini tehdit edecek eylemler için kullanılmayacaklarını ve ilişkilerde güç ya da tehdide başvurmeyeceklerini bu anlaşma ile beyan ediyorlardı. Bu ilişkilerin bir devamı olarak, 1994 yılının Eylül ayında Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Tsan Tsemin Moskova'ya ziyaret etti ve böylece Çin olarak seçilen yola sadık kalacaklarını teyit etti. İkili ilişkiler kapsamında Tsan Tsemin'in daveti üzerine, 24–26 Nisan 1996 tarihleri arasında Yeltsin bir daha Çin'i ziyaret etti. Bu karşılıklı ziyaretler esnasında iki taraf da daha önce ortaya atılan işbirliğinin seviyesini yükselterek, Rus–Çin beyannamesinde dünyada baskı, hegemonya gibi olguların olduğunu bildirerek, yeni blok siyasetlerin oluşturulduğunu da dile getirdiler.¹⁰

Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu aktif yakınlaşması, 1996 yılının bahar aylarında Çin ve Rusya arasında "sıcak telefon hattının" kurulması ile sonuçlandı. Hükümetler arası gerçekleştirilen bu iletişim ağı içerisinde Rusya'nın 18 partneri varken, Rusya Çin'in ilk partneri olmaktaydı. Kaldı ki, Çin 1995 yılında ve Ekim 1997 yılında ABD'nin iki ülke arasında "sıcak telefon bağlantısı" kurulması yönündeki teklifini reddetmişti.

---

¹⁰ **Diplomaticheski vestnik**, ? 5, Mayıs 1996, s.19.

23 Nisan 1997 tarihinde Rusya ve Çin liderleri bir anlaşma daha imzalayarak, çok kutuplu dünya olusturulmasi yolunda Rusya'nin Çin'e ortak olacagini ve ortak hareketlerde bulunacaklarini beyan ettiler.¹¹ Ayni zamanda bes devlet lideri –Rusya, Çin, Tacikistan, Kazakistan ve Kirgizistan- silahlarinin kisitlanacagina dair bir anlaşma daha imzaladilar. Bu stratejik anlasmlar sayesinde Pekin ve Moskova iliskileri daha da gelisti. 1992–1996 yillari arasinda Rusya ve Çin arasinda, Uzak Dogu'da imzalanan diger anlasmlar hariç, hükümet ve bakanlar düzeyinde toplam 170 anlaşma imzalandi.¹²

Rusya ve Çin liderleri arasindaki en üst seviyedeki görüşmelerden biri de 11–12 Kasim 1997 tarihleri arasinda yapildi. Bu görüşmede her iki devletin yöneticileri, iki ülke arasinda iliskilerin güçlendirilmesi gerektiğinin altini çizdiler ve siyasi iliskilerin gerekli seviyesini de dile getirerek, Rusya–Çin devlet siniri ile ilgili tüm anlaşmazliklarin (dogu bölgesinde 4200 kilometreden fazla), 16 Mayıs 1991 yilindaki anlaşmaya göre çözüldüğünü duyurdular.¹³ 1998 yilinin Kasim ayında Moskova'da yapılan diger görüşmede ise, iki ülkenin lideri 21. yüzyilda stratejik iliskilerin önemini vurgulayarak, ticari-ekonomik isbirliğinin güçlendirilmesi gerektiğini belirttiler. Ayrica, “21. Yüzyilda Rus–Çin Iliskileri” hakkında beyanat vererek, “stratejik isbirliği”nin gelecek asirda daha “olgun ve tam” olacagini duyurdular.¹⁴

İki ülkenin hizla yakinlasmasi, bu ülkelerin stratejik ve ekonomik anlamda birbirlerine muhtaç olmalarindan ileri gelebilir. Muhtemelen bu yakinlasmada ulusal güvenlik meseleleri de vardir. Nitekim ikili iliskiler ve görüşmelere kadar Çin ile sinirin belirsizligi, Rusya güvenliğini tehdit eden unsur olarak görülüyordu. Bu problem iki ülkede de her zaman gerginligi artirmaktaydi. Dogu'daki sinir probleminin bu sekilde çözüme kavusturulmasi, dis sorunlardan birinin çözüldüğü anlamina geliyordu. Çin ve Rusya'yi birlestiren bir diger faktör ise, Rusya'nin söz konusu bölgedeki etkisinin azaldigini göz önünde bulundurarak, ABD etkisinin

---

¹¹ *Nezavisemaya gazeta*, 25 Nisan 1997, s.3.

¹² Oleg Arin, *Aziatskogo – Tihookeanski region: mifi, iluzii i realnost*, FlintoNauka Yay, Moskova, 1997, s. 333.

¹³ *Diplomaticheski vestnik*, ? 12 Aralık, 1997.

¹⁴ *Nezavisemaya gazeta*, 24 Kasim 1998, s. 4.

dünyada ve Kuzey Asya bölgesinde zayıflatılması olabilirdi. Zira ekonomik krizden sonra Rusya'nın bölgedeki askeri varlığının ve Pasifik Okyanusu filosunun azalması, ABD etkisinin aynı bölgede artmasına neden olabilirdi. Bu nedenle Moskova hükümeti yeni müttefikler edinmek zorundaydı. Bu bağlamda Çin, kuskusuz iyi bir partner olabilirdi. Görüldüğü üzere Rus-Çin ilişkilerinin gelişimi kısa bir zaman dilimine sigdirilmiyor, uzun vadeli stratejik ilişkiler olarak görülüyordu.

Ekonomik açıdan bakıldığında, Çin'in Rusya'nın en büyük ticari partnerlerinden biri olmaya doğru yöneldiği görülmektedir. 1985'ten 1996'ya kadar geçen süre zarfında Çin ile Rusya arasındaki ticari ilişkilerde büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Bu artısla birlikte Almanya ve ABD'nin ardından Çin, Rusya'nın üçüncü büyük ticari partnerine dönüşmüştür. Rusya'dan Çin'e yapılan ihracatta otomotiv sanayi (araba ve araba donanımı) ve doğalgaz, petrol ve kömür gibi hammaddeler baskın çekmekteydi.

14 Temmuz 1998 tarihinde, Rusya Federasyonu Hükümet Başkanı S. Kirienko, Çin Devlet Meclisi Başkanı Çju Juntszi'nin daveti üzerine Çin'e gelip, ikili ekonomik-ticari ilişkileri ve Rusya ile Çin liderlerinin üçüncü görüşmesi ile ilgili hususları Çinli meslektaşları ile görüştü. Subat 1999 tarihinde yapılan görüşmede pek çok konu görüldü. Özellikle de, Rusya'dan Çin'e gidecek elektrik akımı taşıyıcıları ve doğalgaz boru hatlarının inşa edilmesi, sivil havacılık konularında belli kararların alınması ve iki ülke arasında taşıma ve seyahat sorunlarının çözüme kavuşturulması ve enerji donanımlarının satılması bu konular arasındaydı. Çin ve Rusya liderleri arasında yapılan görüşmelerin devamlılığına da karar verildi ve bu görüşmelerin ekonomik birliğin derinleştirilmesine büyük katkıda bulunacağı vurgulandı. İki tarafın da nükleer enerji konularında alt komisyonlar kurması ve onların en kısa zamanda toplanmaları da gündeme getirildi.¹⁵ Bunun sonucunda 1999 yılının Subat ayında Rusya ve Çin arasında Irkutsk ili Kaviktinsk doğalgaz kaynaklarının kullanımının teknik-ekonomik temellerine dair bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşma kapsamında Çin'e kadar uzanması düşünülen bir doğalgaz boru hattının da inşa

---

¹⁵ **Diplomaticheski vestnik**, ? 8. Ağustos 1998, s.12.

edilmesi planlanmaktaydı. Boru hattının inşa edilmesinden sonra Rusya, Kuzey Çin'e yılda 20 milyar küp doğalgaz ihraç edebilecekti.¹⁶

Rusya'dan Çin'e ihraç edilen mallar arasında; nükleer merkezlerin kurulması, silah ticareti ve askeri teknolojinin bulunması, Rusya ile Çin arasında büyük ölçüde siyasi mutabakatın sağlandığını göstermektedir. Çin Cumhuriyeti Devlet Meclisi Başkanı Li Pen'in 1996 yılının Aralık ayında Moskova ziyareti sırasında taraflar, "Uranyum Ortak İşletimi ve Çin'de Ortak Nükleer Merkezin Kurulması Projesi"ni görüştüler ve bu hususta anlaşmaya vardılar.¹⁷ Askeri temaslar sonucunda, Çin'e silah satımı ve teknik alanda büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Çin, Aralık 1992'den Ekim 1996'ya kadar 48 adet Su-26 jet uçağı satın almıştır. 36 adet tek pilotlu Su-27 CK ve 12 adet iki pilotlu Su-27 Ub uçağı da Çin'in Rusya'dan aldığı diğer hava silahlarıydı. Bu ticari pazarlığın toplam fiyatı 1,7 milyar dolar tutmaktaydı.¹⁸ Rusya Başbakan Yardımcısı A. Bolsakov Çin ziyaretinden sonra bir anlaşma daha imzaladı ve Çin, bu anlaşmanın sonucunda Su-27 uçaklarını lisanslı olarak üretmeye başladı.¹⁹ The Economist Dergisi'nin verilerine göre 1992 yılından sonraki beş yıl zarfında Çin, silah alımı için Rusya'ya toplam 5 milyar dolar ödemistir.²⁰

Rusya ve Çin arasında son zamanlarda özellikle siyaset ve savunma alanlarında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Rusya'nın bölgeye yönelik siyasetinde, bölgenin süper devleti konumundaki Çin ile ilişkileri, bu devletin ekonomik ve siyasal gücünü artırmaktır. Rusya için Çin, hem Kuzey Doğu Asya'da hem AP'de çıkarlarını korumak için gerçekten de güven veren ender ülkelerden biridir denilebilir. Ne ABD ne de Japonya, Rusya için bu rolü oynayamazlar. Jeopolitik anlamda Çin ile dostane ilişkiler, Batı ile olan Rusya ilişkilerine, sağlam bir arka plan hazırlamaktadır.

4.2.2. Rusya–Çin ilişkileri ya da Demografik Tehdit Sorunu

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Rusya'nın demografik yapısında bölgesel bir nitelik kazanan göç olgusunun akis yönü açısından büyük bir değişim

---

¹⁶ **Izvestia**, 27 Şubat 1999.s. 5

¹⁷ O. Arin a.g.m.,

¹⁸ **Segodna**, 26 Kasım 1996 s. 2.

¹⁹ O. Arin a.g.m.,

²⁰ Can a Bear Love a Dragon, **The Economist**, April 26, 1997.

yaşanmış ve bu değişimin en çok hissedildiği bölge, Rusya'nın Uzak Doğu ve Sibirya bölgeleri olmuştur. Rusya'nın Uzak Doğusu ve Sibirya, son on yılda birçok ülkeden göç almıştır. Ancak bu değişimin en büyük dinamisini Çinlilerin göçü oluşturmıştır. Çin'de iki ülke ilişkilerini geliştirecek bir "ticari olgu" olarak değerlendirilen, Rusya'da ise çeşitli çevrelerde tartışılan ve birçok plâformda âdeta ülkenin ulusal güvenliği ve toprak bütünlüğü için önlemler alınması gereken bir sorun niteliği kazanan bu konu, yakın gelecekte her iki ülke arasındaki baslıca gündem maddesini oluşturacak gibi gözükmektedir.

Sibirya, batıda Ural'dan doğuda Ohotsk Denizi'ne, kuzeyde Arktik Denizi'nden güneyde Kazakistan ve Mogolistan bozkırlarına kadar uzanarak, Rusya'nın Asya topraklarındaki büyük kısmını kaplamaktadır.²¹ Rusya'nın doğal kaynaklarının % 90'ını kapsayan bölgenin ekonomik öneminin yanı sıra Asya-Pasifik Bölgesi'ne çıkış konumunda olması nedeniyle Rusya açısından büyük bir stratejik önemi de vardır. Avrupa'dan Asya-Pasifik bölgesine en kısa yol, Rusya'yı okyanus gücü yapan ve Asya- Pasifik Bölgesi çıkışını sağlayan Sibirya'dan geçmektedir.²²

Carnegie Enstitüsü'nün 1997 yılında Rus Uzak Doğusu'ndaki Çinli göçü konusunda yaptığı çalışmalarda oldukça çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, Rusya'ya giden Çinli göçmenlerin % 46'si ticaretle uğraşırken, % 40'i eğitim almakta ya da araştırma yapmakta, % 14'ü ise sözleşmeli olarak çalışmaktadır. Enstitü raporlarına göre, bu kişilerden hiçbiri turizmden bahsetmezken, % 45'i bölgeye turist vizesi ile girmiştir. Bölgeye gelenlerin büyük çoğunluğu (% 79'u) Rusya'da çalışmanın Çin'de çalışmaktan daha kazançlı olduğunu düşünürken, sadece %15'i Çin'de iş bulamadığı için bölgeyi tercih etmiştir. Bu göçün arkasındaki ana faktör işsizlik değil, Çin'deki düşük ücretti.²³

Bölgede endişe edilen bir diğer konu sınır kaçakçılığıydı. Rusya'dan Çin'e demir dışı metaller, değerli metaller, kereste, petrol ürünleri ile döviz kaçırılırken; Çin'den Rusya'ya ise, uyusturucu kaçakçılığı yapılmaktaydı. Bu kaçakçılık çeşitli

---

²¹ Washington Post, "Facts and Figures About Russia's Richest Region", 7 Ağustos 2001.

²² Yuri, Triguboviç, "Nujna li Rossiya Sibir?" **Nezavisemaya Gazeta**, ek Regioni, 8 Şubat 2000.

²³ Galina Vitkoskaya, "Russia: Cross Border Migration in Russian Far East", Ekim 1997, Carnegie Moscow Carta I.

organize suç örgütleri tarafından gerçekleştirilirken, sadece Çinlilerden oluşan suç örgütleri oldukça aktiftirler.²⁴ 1997'de Rusya İçişleri Bakanlığı yetkililerinin basın toplantısında “Çinlilerin yasadışı silah, uyusturucu, kaçak göç, yasak bölgede avlanmak, kara para aklamak ve Rus sınır birliklerine saldırmak gibi suç teşkil eden faaliyetlerde buldukları vurgulanarak” bu sorunun, Rusya'nın ulusal güvenliği için bir tehdit olduğu ifade edilmisti.

Yukarıda bahsi geçen Carnegie Enstitüsü'nün çalışmasında yerli halkın, göçmen Çinlilere yönelik tavrı konusuna da yer verilmiştir. Buna göre , 1.086 yerlinin % 59'u Çinli varlığının bölge için olumsuz olduğunu düşünürken, % 26'si buna karşı çıkmış ve bölgedeki Çinlilerin etkinliğinin bölge yararına olduğunu ifade etmiş, % 15'i ise bu olguyla ilgili hem olumlu hem olumsuz yanların olduğu değerlendirmesini yapmışlardır.²⁵ Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Moskova'nın bölge sorunları bakış açisinin Çin'den gelen “sarı tehlike” boyutundan ekonomik potansiyelin gerçeğe dönüştürülmesi boyutuna yönelmesi, sorunun çözümlenmesi açısından büyük bir anlam taşıyacaktır. Çinli nüfusun bölge için bir etkin değişim tehlikesi teşkil etmesi reel bir durumdur. Bölgenin gelişimine ilişkin önlemlerin alınmaması halinde söz konusu tehdit Asya'nın iki dev ülkesi Çin ve Rusya arasında ciddi bir sorun haline dönüşecektir.

4.2.3. Rus-Japon Yakınlaşmasının Önündeki Engeller

Rusya için özellikle siyasi anlamda önemli bir ülke olan Japonya ile kurulan ilişkiler, Çin ile olan ilişkiler kadar hızlı gelişmemiştir. Bununla birlikte, 1996 yılından beri iki ülke, ikili ilişkileri geliştirmek ve derinleştirmek amacıyla çeşitli çalışmalarda bulunmuşlardır. Rusya ile Japonya'nın yakınlaşması, iki devlet için de faydalı süreçtir. Yeni Rusya'nın oluşumundan hemen sonra Japonya, sadece ekonomik anlamda değil, siyasi ve stratejik anlamda da Rusya için önem kazanmıştır. Bundan dolayı Rusya, mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde Japonya'yla barış

---

²⁴ “Organizovannie prestupnye formirovany Dalnevostokom Regiona”, <http://crime.vl.ru/index.htm>

²⁵ Galina Vitkoskaya, “Russia: Cross Border.....”,

anlasmasi yaparak, büyük çapli ekonomik yardım elde etmek istemistir. 1992 yilinin yaz aylarinda Boris Yeltsin'in Japonya ziyareti sirasinda, Güney Kuril adalarinin geleceğine dair bir plan hazirlandi, ama ülkedeki sert muhalefetten dolayi bu plan yürürlüğe konamamistir. Güney Kuril sorunu, Rus-Japon iliskilerinin gelistirilmesinin önündeki baslica engel olmustur. Boris Yeltsin, 1993 yilinin Ekim ayında yeni bir Japonya ziyareti gerçeklestirmistir. Görüşmeler sirasinda taraflar, Tokyo beyannamesini kabul ederek, 16 anlasmadan ibaret bir paket kabul ettiler. Bu anlasmalarla, ekonomik ve siyasi alanda isbirligi öngörülürken, toprak sorunlarina da çözüm getirmeye yönelik bir temel atilmaya çalisilmistir. Ayni zamanda, bu anlasmalarda, Güney Kuril adalariyla ilgili problemin çözüme kavusturulmasi yoluyla, iki ülke arasindaki iliskilerin daha da gelisecegi dile getirilmistir. Bununla birlikte Japonlarin, Kuril adalari sorununun daha hizli çözülecegi ümidine karsilik, Rusya'nin bu konudaki pasifligi, baris görüşmelerini çikmaza sokmustur. Bu gelismeler sonrasinda Japonya Disisleri Bakani Ts. Hata, Rusya ile iliskilerin gelismesi için çaba göstereceğini söylemesine ragmen, en üst düzeyde görüşmeler tamamen tikanmis durumdaydi.²⁶

1996 yilindan itibaren iki devlet arasindaki iliskileri gelistirmek amaciyla yeni bir yaklasim kullanilmaya baslanmistir. Ocak ayında Japonya Disisleri Bakani Y. Ikeda, Rusya ile iliskilerin gelistirilmesi gerektiğini belirtmistir. Rusya'da Disisleri Bakanligi görevine getirilen E. Primakov ise, bu göreve atandıktan sonra düzenlenen basin toplantisinda, Kuril Adalari probleminin gelecek kusaklara birakilacagini, kalan zaman diliminde ise, baska yollarla iliskilerin düzeltilmesi için çaba harcanacagini söyleyerek, daha saglikli bir atmosfer beklendigini dile getirmistir.²⁷ 26 Ocak 1996 yilinda Japonya Basbakani Ryutaro Hasimoto, Boris Yeltsin'e bir bildiri göndererek, Tokyo beyannamesine istinaden bölgesel sorunlarin çözümlenmesi ve iki ülke arasindaki iliskilerin gelistirilmesi için bazi adimler beklediklerini dile getirmistir. R. Hasimoto, Nisan ayında Rusya'ya gelerek, G-7'nin nükleer denemeleri yasaklama amaciyla düzenlediği zirveye katilmistir. Bu süreçte Hasimoto ve Yeltsin arasinda 19 Nisan'da gerçekleşen görüşme sonucunda, her iki

---

²⁶ A. Markov, **Possiya i Yaponiya**, Moskova, s. 122.

²⁷ **Diplomaticheski vestnik**, ? 2, Subat 1996, s. 5.

taraf da Tokyo beyannamesine bagli olduklarini ifade etmislerdir. Bunun yani sira iki ülkenin Disisleri Bakanlarinin devamlı ziyaretlerde bulunmalari ve kalici bir baris anlasmasi hazirligi yapmalari konusunda da anlasmaya varilmistir. Yeni diplomasi hattinin olusturulmasi ile birlikte, Japon ve Rus Disisleri Bakanlari arasinda 1996 yili boyunca alti görüsme gerçeklestirmiştir.

Y. Ikeda Kioto, 1996 yilinin Kasim ayında bir haber ajansinin kendisiyle yaptigi röportajda, Kuril Adalarin ortaklasa isletilmesi için Japonya'nin Rusya'nin teklifini degerlendirebilecegini söyledi. Y. Ikeda, 22–24 Mayıs 1997 tarihleri arasinda yaptigi Moskova ziyaretinde, Rusya ile Japonya arasindaki iliskilerin gidisatini olumlu buldugunu belirterek, Hakkaydo adasinda Sapporo Rusya Büyükelçiliginin ve Habarovsk'ta Güney Sahalin Japonya Büyükelçiliginin açilmasini teklif etmistir.²⁸ Japonya'nin bu yaklasimi, Rus–Japon iliskilerinde yeni yaklasimin izlenmesi ve Rusya'nin Güney Kuril adalari üzerindeki egemenliginin kabul edilmesi anlamina gelmektedir. Bu konu ile ilgili olarak R. Hasimoto, dis siyasette üç ana prensibi²⁹ kullanarak, “*bir ülkenin kazanan, diger ülkenin kaybeden taraf*” olarak iliskilere devam etmelerinin mümkün olmadigini ifade etmistir.

Krasnoyarsk kentinde 1–2 Kasim 1997 tarihleri arasinda Boris Yeltsin ve R. Hasimoto arasinda gerçekleşen “kravatsiz” görüsme, Rus–Japon iliskileri açısından büyük önem tasimaktadır. Bu görüsmeden çıkan sonuca göre, “Yeltsin–Hasimoto Planı” çerçevesinde, 1993 yilinin Tokyo beyannamesi esas alınacak ve 2000 yilina kadar baris anlasmasi imzalanacakti. Bunun haricinde bu plan, alti maddeden olusan isbirligi sekillerini de belirliyordu; yatırım isbirligi çerçevesinde inisiyatifler, Rusya ekonomisinin dünya ekonomi sistemine entegre olmasına destek (Rusya'nin, Dünya Ticaret Örgütüne girmesi için Japonya'nin verecegi destek), Rusya'da yapılacak reformlara destek, devlet memurlari ve isletmeler için yönetici kadrolarinin hazirlanmasinda isbirligi, enerji politikasinda diyalogun güçlendirilmesi ve nihayet, nükleer enerjinin barışçil amaçlarda kullanilmasinda isbirligi gibi önemli maddeler anlasmanda yer aliyordu. Bölgesel problemlerin çözüme ulasma perspektifi, kuskusuz her alanda isbirliginin artırilmasi için motive edici bir husus olabilirdi. İkili

²⁸ **Diplomaticheski vestnik**, ? 6 Haziran 1997, s. 21.

²⁹ “Ryutaro Hasimoto “Avrasya Prensibi” (güven, karsilikli çıkarlar ve uzun vadeli perspektif)

iliskilerdeki bu yeni yakinlasmada, Rus Savunma Bakanliginin ve Japon Ulusal Savunma Idaresi'nin sik sik bulusmasi da önemli ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Bu görüşmeler kapsamında 1996–1997 yıllarında Rusya ve Japonya Savunma Bakanlari görüşmüs, 1996 yilinin 29 Nisanında H. Usui Rusya'yi, Mayıs'ta ise I. Rodionov, Japonya'yi ziyaret etmist. Bundan baska, diger kuvvet kurumlari ve özellikle onların bilimsel arastirma bölümleri siki isbirligi içindeydiler. Bu siki isbirliginden dolayı bazen askeri gemilerin de Rusya ve Japonya limanlarına girisleri gerçekleşmiştir. Nitekim 26–29 Temmuz 1996 tarihlerinde Japon “Kurama” askeri gemisi Vladivostok'a gelmiş, 27–30 Haziran 1997 yılında ise Rusya'nin “Admiral Vinogradov” gemisi Iokohama'nin limanına girmisti.

Rusya ile Japonya arasında hem diplomatik hem de askeri alanlarda iliskilerin gelismesi, bu iki ülkenin birbirlerini uluslararası arenada savunmasından da ileri gelebilir. Başlangıçta Rusya Japonya'nin BM Güvenlik Konseyi'ne kabul edilebileceğine dair fikir ileri sürerken, akabinde Japonya, “G-7”nin Rusya'nin katılımı ile “G-8” olabileceğini duyurmuştu. Yine Japonya, Kanada'da yapılan APEB liderlerinin görüşmesinde, Rusya'nin bu örgüte girmesi için büyük rol oynamıştır. Kuril Adaları sorununun çözüme kavuşturulamamasından dolayı daha önceden çıkmaza giren iliskiler, böylece adım adım ilerlemeye ve barış anlaşması girişimleri de hızlanmaya başlamıştır.

Rusya ile Japonya arasında ekonomik alanda yaşanan önemli başarılarından biri, ortak bir Japon-Rus komisyonunun kurulmasıdır. Devletlerarası bu ekonomi komisyonunun amacı, iki taraf arasında gelişen ekonomik iliskilerin analizi ve şartlarının iyileştirilmesi ve Rusya'da yapılan ekonomik reformlara destek sağlamak olarak belirtilmiştir. Komisyonun 1995 yilinin Kasım ayındaki ilk oturumunda, ekonomik iliskilerin geliştirilmesini engelleyen faktörlerin asılmasını öngören teklifler üretildi. 1996 yilinin Mart ayında gerçekleştirilen ikinci oturumda ise, ikili ekonomik isbirliğinde değişiklik amacı güden formlar ele alındı. Bu formlar arasında Orsk ve Krasnoyarsk'ta 150 milyon dolarlık konversiyon fabrikalarının inşaatı projesi ve Moskova ile Habarovsk arasında radyo-röle hattinin döşenme projesi (235 milyon dolar) vardı. 1996 yilinin Mart ayında yapılan “Sahalin-2” anlaşmasıyla ürün

bölünmesine dair proje yürürlüğe girdi ve bunun sayesinde yatırım hacmi 10 milyar dolara ulasti.³⁰ Krasnoyarsk görüşmesinden sonra devlet başkanları ve bakanlarının bir araya gelmesi, sıkça tekerrür eden bir olay oldu. Bu görüşmelerin en önemli konusu her zaman “Yeltsin–Hasimoto” planinin gerçekleşmesiydi. Japonya Disisleri Bakani K. Obuti’nin 1998 yilinin Subat ayında Moskova’ya yaptigi ziyaret sirasinda yatirimlari devam ettirme anlasmasiyla birlikte, Kuril bölgesinin ortak amaçlarla kullanilmasi (balikçilik da dahil) yönünde ön görüşmeler yapildi.³¹ 13–17 Haziran 1998 tarihinde Rusya Federasyonu Basbakani S. Kirienko, Japonya’yi ziyaret etti. Bu ziyaretin bir sonucu olarak, “Rusya–Japonya Yatirim Politikasinin Genel Konseptinin Ana Maddeleri” iki tarafça belirlendi. Bununla birlikte yatirimlerin devam ettirilmesi ve gelistirilmesi için devlet düzeyinde destek bildirgesi yayinlandi. Eximbank’in 1,4 milyarlik kredisi çerçevesinde Japonya’nin Rusya’ya Export–Import Bankasi araciligiyla 800 milyon dolara esit mallar vermesi, uzayin sivil amaçlarla keşfedilmesi için devletlerarasi düzeyde imzalanan anlasmanın bes yıl daha uzatilmasi ve bunu içeren mektupların her iki tarafa da gönderilmesi gibi konulara bu bildirge metninde yer verilmiştir.³²

4.2.4. Rus-Japon İlişkilerinde Yasanan Değişim ve Gelişmeler

1996–1998 yılları, Rusya ile Japonya arasındaki ilişkilerin oldukça aktif olduğu bir dönem olmuştur. Bu durumun baslıca nedeni, hem Rus hem Japon siyasetinde gözlemlenen değişikliklerdir. Bunun bir sonucu olarak, Japonya’nın Rusya’ya yönelik geleneksel siyasetinde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Japonya’nın Rusya’ya karşı bu yeni yaklaşımında, gerek siyasi gerek ekonomik çevrelerde, Rusya ile kurulacak düzenli ilişkilerin, Japonya’nın askeri-stratejik ve ekonomik çıkarları açısından faydalı olacağı görüşünün öne çıkması ve bu görüşün toplumda da yaygınlık kazanması etkili olmuştur denilebilir. Tokyo’nun dış siyasetindeki bu değişimde en önemli faktörlerden biri de, Rusya’nın Japonya’ya yönelik siyasetindeki değişimdir denilebilir. 1996 yılından itibaren Rusya dış

---

³⁰ Irina Svetova, V.Pavletenko, **Sovremennaya Japonia: nekotorie voprosi vneshnoi i vnutrennoi politiki**, ? oskva, Dialog-MGU Yay., 1998. s. 49..

³¹ **Diplomaticheski vestnik**, ? 3, Mart 1998, s. 34

³² **Diplomaticheski vestnik**, ? 8, Ağustos 1998, s.12.

siyasetini devamlı degistirerek, Çin, Kuzey Kore ve APEB ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek için büyük bir çaba içerisine girmiştir. ABD'nin bölgedeki etkisini azaltma amacı güden Rusya, Çin ile ilişkilerini stratejik partnerliğe kadar geliştirmiş, Kuzey Kore ile askeri-teknik işbirliği yapmış, Asya Pasifik bölgeesindeki devletlerle her türlü ilişkiyi desteklemiştir. Rusya, Kuril Adaları sorununun yakın perspektifte çözülmeyeceğini bildirerek bu konuda tarafların kendi pozisyonlarını koruyacağını da göstermiştir. Japonya'yi Rusya'ya yaklaştıran temel nedenlerden birinin de bu olduğu söylenilebilir.

Rusya'nın Çin ve Japonya ile ilişkilerinde, adı geçen iki ülkenin birbirlerine yaklaşımı da etkili olmuştur. Söz gelimi Pasifik Asya'da Japonya, en büyük rakibi olarak Çin'i görmektedir. Çin'in güçlenen siyasi ve ekonomik gücü Japonya'yi derinden endişelendirmiştir. Bunun yanı sıra Rusya ile Çin'in yaklaşması da bu noktada Japonya açısından bir endişe kaynağı olarak görülmüştür. Bütün bunların haricinde, Rusya'nın 1996 yılında imzalanan ve AP bölgesini kapsayan ABD-Japonya güvenlik sistemine sorun çıkarmaması için,³³ Japonya'nın Rusya ile iyi ilişkiler içerisinde olması gerekmektedir. Çin ise Rusya-Japonya anlaşmasına karşı çıkmıştır. Japonya, ulusal güvenlik ve çıkarları açısından AP bölgesinde etkili olabilmek için Rusya ile iyi ilişkileri kurmak ve Çin'i devre dışı bırakmak niyetinde olmuştur. Bu yüzden, Japonya toplumunda Rusya ile ilişkilerin düzeltilmesinin Japonya için faydalı olduğu ve bunun için Rusya ile diplomatik çabaların artırılması gerektiğine dair bir düşünce tabanı oluşmuştur. İşte bu şartlar altında R. Hasimoto'nun yukarıda sözü edilen konsepti ortaya çıkarmıştır. İki tarafı da tam olarak memnun edecek ve toprak sorununu çözecek bir yaklaşımın sergilenebileceği söylenilemez. Bundan dolayı her iki ülke ilişkilerinin gelişmesi belli bir sınırdan tikanıp kalmaktadır. Tokyo simdielik, resmi şekilde olmasa da prensip olarak adalar konusundaki mevkiini belirtmekte ve yeri geldikçe bu hususu vurgulamaktadır. Rusya ise bu sorunun yakın zamanda görüşme olasılığı olduğunu kabul etmemektedir.

---

³³ **Kammersant**, *Vlast*, ? 12(264), 7 Nisan, 1998, s. 37.

4.2.5. Kore Yarımadasının Rusya Açısından Önemi

Rus dış siyasetinin önceki dönemleri açısından bakıldığında, Kore yarımadasının pek bir öneminin olmadığı görülmektedir. Buna karşılık, özellikle Batı ile ilişkilerin beklenenden ötesinde daha sönük gelişmesi gibi gelişmeler sonrasında Kore Yarımadası Rusya için, AP bölgesinde siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilebileceği ve dış siyasette önemli başarıların elde edilebileceği bir bölge olarak görülmeye başlanmıştır. Kuzey Asya bölgesi, Rusya için dünyada süper devlet rolünü kanıtlayabileceği bir bölge olarak değerlendirilmiştir. Çin'in askeri gücünün büyümesi, Rusya'nın izole edilmesine neden olabilirdi. Bu anlamda Kore yarımadası Rusya için diplomatik eylemlerini gerçekleştirebileceği bir yer olarak önemini korumaktadır.³⁴

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın Güney Kore Cumhuriyeti ile yakınlaşması, seçtiği siyasi yolun kurallarına fazlasıyla uyuyordu. 1992 yılının Mart ayında Dışişleri Bakanı A. Kozyrev, Seul'a giderek, Koreli meslektaşı Li San Ok ile devletlerarası siyasi ve askeri ilişkileri müzakere etmiştir. Bunun yanında A. Kozyrev, 1961 yılında SSCB ile Kuzey Kore arasında imzalanan ve askeri ihtilafın ortaya çıkması durumunda Moskova'ya müdahaleye zorlayan isbirliği ve dostluk Anlaşmasının yeni gerçeklere göre yeniden değerlendirileceğini vaat etti. Daha sonra 4 Ekim 1992 tarihinde, Rusya Savunma Bakanı Birinci Yardımcısı A. Kokosin'in başında bulunduğu resmi bir Rus delegasyonu Seul'a gitmiştir. Rusya-Güney Kore ilişkilerinde, ilk kez resmi olarak bir Rus askeri yönetici G. Kore'ye gelmekteydi. Ertesi gün iki ülkenin Dışişleri Bakan Yardımcıları Georgi Kunadze ve No Çan Hi, Rusya'nın Vladivostok kentinde ve Kore'nin Pusana kentinde genel konsoloslukların açılması için anlaşma imzaladılar.

Rusya ile Güney Kore arasında hızlanan diplomatik trafiğe, Boris Yeltsin'in 18-20 Kasım 1992 tarihleri arasında yaptığı ziyarette eklenmiştir. Yeltsin, Güney Kore'deki bu görüşmesinde, Kuzey Kore'ye askeri donanım ve nükleer teçhizatları

---

³⁴ Andrei Zagorsky, The Roles of Major Powers for the Peace on the Korean Peninsula toward the 21st Century: , Russian Perspective. Presented to the 7th International Defense Conference, held by Korean Institute for Defense Analyses on November 4-6, 1996 Seoul, pp. 9-10.

satmayı durduracaklarını bildirmiştir. Bu görüşmedeki önemli bir diğer gelişme de, yukarıda sözü edilen 1961 tarihli Anlaşmanın, “savaşın çıkması durumunda Rusya’nın Kuzey Kore’ye askeri yardım edeceğini” öngören maddesinin iptal edileceğinin Yeltsin tarafından deklare edilmesiydi.³⁵ Yeltsin’in yaptığı ziyaretin önemli sonuçlarından biri, iki ülke arasındaki ilişkilerin temeline dair anlaşmaların imzalanması olmuştur. Bu noktada iki ülke arasında kültürel işbirliği, çift vergilendirmeden kaçınma ve gümrük dairelerinin işbirliklerine dair anlaşmalar imzalanmıştır. Askeri ve askeri-teknik alanlarda işbirliğinin başlatılmasına dair mutabakata varılması da, Yeltsin’in bu ziyaretinin bir diğer önemli sonucu olmuştur.³⁶

Rusya’nın Güney Kore ile yakınlaşma teşebbüsü, genel anlamda Rus dış siyasetinin Batı ile olan yakınlaşmasının parçalarından olmasa bile, Rusya’da yapılan reformlara destek olacağı ve Uzak Doğu’nun kaynaklarının kullanılmasında katkıda bulunacağı düşüncesinden meydana gelmekteydi. Özellikle Kuril adaları ile ilgili sorunların yeniden alevlenmesinden dolayı Boris Yeltsin’in Japonya ziyaretinin iptal edilmesinden sonra bu mevzu, daha büyük bir önem kazanmıştır. Yeltsin’in Seul ziyareti Cumhurbaşkanı’nın programına göre, 16 Eylül 1992 tarihine, yani Japonya ziyaretinin hemen sonrasına denk gelmekteydi. Rusya, Japonya ile ekonomik işbirliğine girerek, kendi içinde yapmayı planladığı reformlar için güçlü temeller oluşturmak istiyordu. Buna karşılık Yeltsin’in gerçekleştirmeyi planladığı bu ziyaret, hararetli tartışmalara konu olan Kuril adaları sorunu gerekçe gösterilerek, ordu ve milliyetçi güçler tarafından engellenmiştir. Böylelikle Rus dış siyasetinin tekrar gözden geçirilme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak Güney Kore Cumhuriyeti Rusya’nın dış siyasetinde öne çıkan bir ülke olmuştur. Rusya AP ülkelerinin ekonomi birliğine tam üyeliğini isterken, bu devletlerle çok düşük

---

³⁵ Viktor Kuznisov , “Nachalo aktivnoi poitiki Rossii na Tihom okeane” ,*Nezavisemaya gazeta*, 20 Kasım 1992. s. 8.

³⁶ *Diplomaticheski vestnik*, ? 23–24, 15–31 Aralık, 1992, s. 37.

düzeyde³⁷ ya da hiç olmayan ilişkilerinin yeniden onarılmasından gelecek faydaların farkındaydı.³⁸

Japonya'nın pasif tavir takindigi şartlarda Rusya, dogal olarak Kore'den medet ummaya ve yatirimlerini beklemeye basladi. Güney Kore Cumhuriyeti de Rusya ile iyi ilişkiler içerisinde olmak istiyordu. Batili ülkelerin himayeci siyaseti yüzünden bazı pazarlari kaybeden G. Kore, ürünlerini pazarlamak için yeni pazarlara ihtiyaç duyuyordu. Bu çerçevede Rusya, G. Kore için muazzam bir piyasa olarak görülmekteydi. Daha da fazlasi, Kore yarimadasinda gerginligin azalacagi arzu edilmekteydi. Rusya ile güçlü ilişkilerin kurulmasi durumunda, ihtilaf halindeki Kuzeyin ve Güneyin daha iyi anlasabilecegi düşünölmekteydi. Yeltsin Seul'a yaptigi ziyaret esnasinda, G. Kore'ye 23 büyük proje teklif ederek,³⁹ Rusya'nin Kuzey Kore'ye askeri yardimda bulunma fikrinden caydigini bu yöndeki yeni politikasini ileride de sürdüreceginin altini defalarca çizmiştir.

1994 yilinin Haziran ayında Güney Kore Cumhurbaskani Kim En Sam'in Rusya ziyareti sirasinda iki ülkenin lideri, 2 Kasim 1993 tarihinde imzalanan anlaşmaya uyarak kültürel, siyasi, ekonomik ve diger alanlardaki ilişkilerin pekiştirilecegi yönünde vaatlerde bulunmuslardir. Bunun yani sıra iki ülke arasindaki ilişkilerin birbirini tamamlayan, yapici bir sekle dönüstüğünü dile getirmislerdir.⁴⁰ Bu temele dayanarak Rusya, Güney Kore'nin BM Güvenlik Konseyi'ne devamsiz üyelik istegini olumlu yönde degerlendirme vaadinde bulunmustur. Kim En Sam ise, Rusya'nin APEB üyeligini destekleyebileceklerini ifade etmiştir. Bunun yaninda Rusya Cumhurbaskani Yeltsin, 1950–1953 yillari arasinda süren savas ile ilgili 216 evrakin arshiv kopyalarini Güney Kore'ye teslim ederek, Rusya'nin Güney Kore'ye olan borcunun silinebilmesi için, Rusya'dan bazı hammaddelerin ve askeri teknolojilerin Güney Kore tarafından alınabilecegi umudunu dile getirmiştir.

---

³⁷ B. Yeltsin, Kore'deki konuşmasinda bu duruma vurgu yapmıştır. **Diplomaticeski vestnik**, ? 23–24, 15–31 Aralik 1992, s. 38–39.

³⁸ Yeltsin 1993'te Hindistan'a yaptigi ziyarette, yakinda Çin'i de ziyaret edeceğini ve Rusya'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerine büyük önem verdigini ifade etmiştir. **Izvestiya**, 28 Ocak 1993.

³⁹ A.g.e

⁴⁰ **Diplomaticeski vestnik** ? 13–14. Temmuz 1994, s.13

Rusya ve Güney Kore arasında yakın ilişkilerin kurulması sonucunda, iki ülke arasında, 1995 yılının Temmuz ayında Rusya'nın borcunun bir bölümünü silen seri anlaşmalar imzalandı. 1996 yılının Kasım ayında iki ülkenin Savunma Bakanları askeri alanda işbirliği konusunda anlaşmalar imzaladılar. 1996–1997 yılları arasında Rusya'dan Güney Kore'ye 197 milyon dolar tutarında askeri teknolojiler ihraç edildi. Bu gelişmenin bir sonucu olarak, Rus teknolojisi üzerinde Güney Kore Cumhuriyeti ordusunda tank tugayı ve mekanize tugaylar kuruldu. Güney Kore'nin 21. yüzyılın Rus mali uçaklarına ilgisi Rusya'ya umutlandırdı. Çünkü böyle bir ilgi bu yönde 2000 yılına kadar çalışmaların devam edebilmesi anlamına gelebilirdi. Görüşmeler sırasında Güney Kore'de Hava Savunma Sistemlerinin de kurulabileceği söylendi. Böylece “Rosvoorujeniye”, “OKB Suhogo” ve “Rosvertol” adlı Rus askeri donanımlarını üreten kurumlar, Güney Kore'ye borun silinebilmesi için alınabilecek silahlar hakkında bilgiler gönderdi. Bütün bunların sipariş maliyetinin 1,7 milyar dolar kadar olduğu tahmin edilmektedir. Buna karşılık 1997 yılının Aralık ayında Güney Kore'nin ciddi bir ekonomik–finansal kriz yaşamaya askeri harcamaların % 10 azaltılmasını gerektirmiştir. Bu çerçevede de yurt dışından silah alımının azaltılması öngörülmüştür.

1998 yılında iki ülkeyi de etkileyen finansal krizden dolayı hem ithalat hem de ihracatın hacimlerinde azalma görülmüştür. 1998 yılında gayri milli hâsılâtın rakamları 2,4 milyar dolar tutarındaydı. 1997 yılında bu rakam 3,3 milyar dolarken, 1996 yılında 3,8 milyar dolar tutarındaydı.⁴¹ Uzmanların düşüncelerine göre bu rakamlar, 2005 yılında 10 milyar dolar civarında olabilirdi. Tabii bu rakamın tutturulması, iki ülkenin yaşadıkları ekonomik-finansal krizin olumsuz etkilerini hızla asmalarına bağlıdır. Moskova ve Seul'un yakınlaşması, Kuzey Kore Cumhuriyeti ile ilişkilerin azalması ile birlikte gerçekleşmiştir. 1992 yılının başında Rusya Disisleri Bakan Yardımcısı Igor Rogaçev,⁴² Phenyân'a resmi bir ziyarette bulunarak, 1961 yılında imzalanan anlaşmaya değişiklikler eklemek istemiş ise de, Kuzey Kore tarafı söz konusu anlaşmanın 1996 yılının 10 Eylül'üne kadar geçerli olduğunu söyleyerek, bu teklifi reddetmiştir. Yeltsin'in Seul ziyaretinden sonra G.

⁴¹ Yabancı özel haberler bülteni, 22 Aralık 1998.

⁴² <http://www.amurnews.com/index.php?action=show&type=news&id=1678>

Kunadze, Phenyan'a gelerek, anlaşmanın birinci maddesinin değiştirilmesini istemistir. G. Kunadze, Rus Anayasası ve BM kararlarına göre Rusya'nın ancak Kuzey Kore'nin provoke etmediği bir savaş durumunda bu anlaşmaya uyacağını bildirmiştir.

Rusya ile ilişkileri soygayan Kuzey Kore, Doğu Almanya örneğinde olduğu gibi izole edilmemek için Çin ile ilişkilerini geliştirmek istemistir. Kuzey Kore'de krizi aşmak için atılan diğer bir adım, Phenyan'ın kendisine ait nükleer silah üretmesi olmuştur. Nükleer silah edinimi Kuzey Kore tarafından, devletin uluslararası arenada ayakta kalması ve rejimin Batı'nın ileri gelen devletleri tarafından kabul edilmesi için önemli bir araç olarak görülmüştür. Nükleer çalışmalarına hız veren Phenyan, 12 Mart 1993 tarihinde, Nükleer Silahların Yayılması için imzalanan anlaşmadan çekildiğini duyurmuştur. Rusya bu açıklamaya öteki Batılı devletler gibi sert tepki göstermiştir. Kuzey Kore'nin nükleer silahlara sahip olması, Rusya'nın milli güvenliğini tehdit eden ve Kuzey Doğu Asya bölgesindeki çıkarlarını zedeleyen bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Rusya, Kuzey Kore'nin nükleer imkanlarının ülkedeki zor finans ve ekonomi şartları yüzünden halen oluşma aşamasında olduğunu düşünse de, böyle bir ihtimali tehdit olarak algılamıştır.⁴³ Rusya en çok, Kuzey Kore'nin nükleer silah üretmesinden sonra, Güney Kore ve Japonya'nın da benzer arzular peşinde koşmasından endişe duymaktaydı.

Rusya, aktif bir dış siyaset takip edip bölgede etkili olmak isterken, Kore yarımadasında kendi adına güç balansını koruyacak gerekli adımları atma konusunda başarısız kalmıştır denilebilir. Nitekim Rusya'nın Seul'a yaklaşması, Kuzey Kore'den uzaklaşmasını doğurmuştur. Bu durumun başlıca göstergelerinden biri de, Kore yarımadasında nükleer silahların yayılmasının engellenmesi gibi kilit sorunların çözümünde, Rusya'nın aktif rol oynayamamasıdır. Bu sorunun çözümünde genel katılımcılar ABD, Kuzey Kore, Güney Kore, MAGATE ve BM olmuştur. Rusya, bu sorunun çözümünde altılı forum değil, Rusya ve Japonya'yi de içeren sekizli forum teklif etmiştir. Rusya bunu isterken, ABD ve Kuzey Kore arasında yapılan

---

⁴³ **Izvestia**, 18 Temmuz 1994, s. 2.

görüşmelerin başarısızlığını da dile getirmiştir.⁴⁴ 1994 yılının Haziran ayında Kim En Sam'in Moskova ziyareti esnasında B. Yeltsin, Kore yarımadasında nükleer silah sorununun çözümü için Rusya'nın çabalarını teklif etmiştir.⁴⁵

Rusya'nın bölgedeki itibarını koruma adına, Kore yarımadasındaki nükleer silah(sız)lanma sorunlarının çözümüne önderlik etme çabaları meyve vermemiştir. Bu durumun baslıca nedenlerinden biri, Rusya'nın güç dengesini sağlayamamasından dolayı yarımadadaki etkinliğinin azalmasıdır. Nitekim Güney Kore Cumhuriyeti, söz konusu sorunun çözümü için Rusya ile değil de, ABD ve Japonya ile diplomatik girişimlerde bulunmak istemiştir. Rusya'nın bu konuda yapabildiği tek şey, Rusyalı nükleer uzmanları Kuzey Kore'den geri çekmesi ve BM'nin nükleer problem ile ilgili yaptırımlarına onay vermesi olmuştur.⁴⁶ Bunu yapan Rusya, kendi isteklerine karşı gelmek zorunda kalmıştır.

27 Ekim 1994 tarihinde ABD ve Güney Kore, Cenevre'de bir anlaşmaya vararak, Kuzey Kore'nin nükleer programını durduracağını ve bundan böyle nükleer yakıt yerine hafif su yakıtı kullanacağını deklare ettiler.⁴⁷ Yapılan anlaşmaya göre, Kuzey Kore'de her biri 1 megavatlık hafif su bazında çalışan iki reaktörün kurulması,⁴⁸ ülkede islenen nükleer yakıtın çıkarılması ve inşaat sırasında gerçekleştirilecek elektrik kaybını gidermek için de gerekli mazotun sağlanması gibi konular üzerinde mutabakata varılmıştı. Bu gelişme sonrasında Rusya Disisleri Bakanlığı da, ABD ve Kuzey Kore'yi bu anlaşmadan dolayı tebrik ettiklerini bildirerek, kendi hafif su reaktörlerini Kuzey Kore'ye vermeye hazır olduklarını belirtmiştir.⁴⁹ Rusya'nın böyle bir manevrada bulunmasının nedeni, bu reaktörleri satarak ekonomik anlamda kazanç elde etmenin yanı sıra siyasi yöndeki beklentiler de olmuştur. Rusya'nın bu yöndeki siyasi beklentisi, reaktörlerini pazarlamak yoluyla, ABD ile Kuzey Kore arasında yürütülen görüşmelere dahil olmaktı. Rusya böylece bölgede kaybettiği etkisini yeniden güçlendirmeyi arzuluyordu. Rusya

---

⁴⁴ **Diplomaticheski vestnik**, ? 7–8.Nisan 1994, ss. 29–30.

⁴⁵ **Diplomaticheski vestnik**, ? 13–14, Temmuz 1994, s. 13.

⁴⁶ **Izvestia**, 4 Temmuz 1994, s. 4.

⁴⁷ Vladimer Tihamirov, **Koreiskaya problema i mejdunarodnie faktori (1945 nachalo 80-x godov)** Moskova, Vostochnaya Literatura Yay, 1998, s. 266.

⁴⁸ Bu reaktörlerin kurulması için 4 milyar dolar harcanacaktır.

⁴⁹ **Diplomaticheski vestnik**, ? 21–22, Kasım 1994, s. 64.

Nükleer Enerji Kurumu Temsilcisi R. Galuççi, 5 Agustus 1994 tarihinde yaptığı açıklamada, Kuzey Kore’de SSCB tarafından inşa edilen ve askeri ihtiyaçlar için plutonyum üretebilen gazografi reaktörünün Rusya’nın imal ettiği hafif su reaktörü ile değiştirebileceğini belirtmiştir.⁵⁰

Güney Kore kendisini yakından ilgilendiren bu gelişmeleri dikkatle takip etmiştir. 1995 yılının Mart ayında Rusya’nın dahil olmadığı Kore Yarımadası Enerji Geliştirme Organizasyonu kuruldu. 12 Haziranda ise bu kurumun programı dahilinde Kore’nin reaktörleri seçildi, çünkü Güney Kore, reaktörlerin satın alınması için en çok finansal kaynağı sağlayan ülkeydi. Bu gelişmelerin yanı sıra Güney Kore Cumhuriyeti, ulusal güvenliğini emniyete almak adına bölgede kalıcı bir barış anlaşmasının sağlanması için çeşitli çabalar sergilemiştir. ABD Devlet Başkanı Bill Clinton 1996 yılında Güney Kore’ye yaptığı ziyarette, Güney Kore Devlet Başkanı ile görüşmesi sonrasında yaptıkları ikili açıklamada, yarımadadaki nükleer sorunu çözmek için “2+2” formülünü teklif ettiler. Bu formül iki Kore, ABD ve Çin’i kapsayan dördümlü görüşmeler şeklinde gerçekleşecekti. Dis siyasetinde Kore yarımadasında tekrar etkili olmayı hedefleyen Rusya için böyle bir gelişme, tabii ki çok olumsuz etkiler yaratabilirdi. Bunun için Güney Kore Disisleri Bakanı Gon Ro Men Moskova’ya ziyaret ettiğinde E. Primakov, Rusya’nın Kore yarımadasındaki sorunun çözümü için çalışmalarına katılabileceğini, hatta katılmak zorunda olduğunu, çünkü Rusya’nın milli güvenliğinin buna bağlı olduğunu altını özellikle çizmiştir.⁵¹ Buna karşılık Rusya, sorunun çözümü için katılımına arzusunu gerçekleştirilememiştir. Bunun üzerine E. Primakov, 1997 yılında Seul’a yaptığı ziyarette, dördümlü anlaşmanın sonuçlarını desteklediklerini kaydederek, bu görüşmelerin başarısız olması durumunda da, Rusya’nın da katılacağı uluslararası bir konferans ihtimalinin değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir.⁵²

5 Agustus 1997 tarihinde, “2+2” formülü çerçevesinde dört taraf bir araya gelerek, toplantının gündemini belirlemeye çalışmıştır. Buna karşılık söz konusu taraflar, bu çabalarında başarılı olamamışlardır. Kaldı ki, Kuzey Kore bu görüşmeleri

---

⁵⁰ **Izvestia**, 5 Agustus 1994.

⁵¹ **Diplomaticheski vestnik**, ? 6, Haziran 1996, s. 11.

⁵² Valeri Kan, **Kakoe znachenie dla nas imeet Rossiya**, Seul, 1998, s. 261.

daha ayrıntili hale getirip, anlaşma içerisinde Amerikan ordusunun Güney Kore'den çekilme maddesinin olmasını isterken, ABD ve müttefikleri bu anlaşmayı mümkün olduğu kadar genel kılmayı çalışmışlardır. 9–10 Aralık 1997 ve 16 Mart 1998 tarihlerinde taraflar iki kez daha toplanarak, resmi görüşmeleri başlatmak için müzakerelerde bulunmuşlardır. Bu görüşmelerde başarılı sonuçlar elde edilememiş ve her taraf kendi düşüncesini korumuştur.

Rusya 1995 yılının başlarından itibaren, Kore yarımadası ile ilgili daha belirgin ve dengeli bir dış siyaset izleme çabasında olmuştur. Bu çabaların etkisi, Kuzey Kore siyasetinde kendisini bulmuştur. 1995 yılının Mayıs ayında P. Graçev'in Phenyan'yaya gerçekleştirdiği ziyaretin sonrasında, 1996–1997 yılları arasında Rusya ve Kuzey Kore arasında tam çaplı ilişkileri düzeltme çabaları başlamıştır. Rus Hükümeti Başkan Yardımcısı Viktor Ignatenko'nun Nisan 1996 tarihindeki Kuzey Kore ziyareti ve Duma Başkanı Genadi Seleznev'in başkanlık ettiği delege grubunun Mayıs 1996 tarihindeki ziyaretleri, 90'li yılların başında üst düzeyde kesilen siyasi diyalog sürecinin yeniden başlamasını sağlamıştır. V. Ignatenko'nun ziyaretinde, taraflar bir araya gelerek, ekonomik, askeri ve siyasi alanları kapsayan ve iki taraf için de kârlı olmasının hedeflendiği bir işbirliği için temel atmışlardır. 1997 yılından başlayarak, Kuzey Kore ve Rusya arasında yatırımların desteklenmesi ve korunması için, kültürel alanda ilişkilerin sağlanması ve vatandaşların iki taraflı seyahatleri için seri birtakim anlaşmalar imzalanmıştır.

Yasanan gelişmelere karşılık, Rusya'nın Kuzey Kore ile ilişkilerini güçlendirme çabalarının başarılı bir sonuç verdiği söylenilemez. Kuzey Kore, 1995 yılından itibaren çok ciddi ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Rusya ise, biri 1995'in sonbaharında, diğeri de 1997'in başında olmak üzere Kuzey Kore'ye iki kez insani yardım göndermiş, yeni ekonomi şekline geçtiği için de, verilen hizmet karşısında döviz üzerinden ödeme istemiştir. Bu gelişmenin de etkisiyle, Kuzey Kore ve Rusya arasındaki ihracat ve ithalat rakamları çok aşağıya düşmüştür.²¹¹ Bunun yanında 1996 yılının Eylül ayında, 1961 yılında Rusya (SSCB) ve Kuzey Kore arasında imzalanan anlaşmanın süresinin dolması üzerine, Rusya Federasyonu'nun Phenyan Ticari Temsilciliği de kapanmıştır. 1997 yılının Ocak ayından itibaren

üzerinde çalismalar yapılan ve Rusya–Kuzey Kore iliskilerinin gelistirilmesini hedefleyen yeni anlasma ise bir türlü imzalanamamistir.

Rusya için, yeni dünya düzeninde yeniden saglanacak iliskilerin hangi seviyede olacagi oldukça önemlidir. Rusya'nin, bir yandan Kore yarimadasinda etkisini arttirmaya çalisirken, öte yandan olusan güç dengesini de bozmaması gerekmektedir. Buna mukabil, ekonomik anlamda da her tarafın (Güney Kore, Kuzey Kore ve Çin) çıkarına olacak bir çözüm bulmaya gereksinim vardı. Rusya 1998 yilindan beri, Kuzey Kore ile yapılacak anlasmanın mümkün olduğu kadar optimal olması için çok çaba harcamis, ancak bir türlü basariya ulasamamistir.

Tüm bu gelismelerin isiginda, Rusya'nin Kore yarimadası ile ilgili siyaseti su sekilde toparlanabilir: İlk olarak belirtilmesi gereken, Uzak Dogu'da istikrarın saglanabilmesi için, Kore yarimadasında barışın saglanmasının şart olduğudur. Nitekim bu durumun bir göstergesi olarak, Li Pen'in Subat 1998 tarihinde Moskova'ya yaptigi ziyarette, Boris Yeltsin 'Kore yarimadasında güçlü bir barışın olması'²¹² gerektiğinin altını çizmiştir. Bunun için de bölgedeki ihtilafli durumu körükleyen faktörlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu noktada da Kuzey Kore'nin nükleer silahlara sahip olması kabul edilebilir gözükmemektedir. İkinci olarak belirtilmesi gereken, Kore yarimadasında bulunan bir devletle iliskilerin düzeyinin, orada bulunan baska bir devletin hareketlerine birçok konuda bagli olduğudur. Rusya'nin çıkarları da, Kuzeyin ve Güneyin güç dengelerine bagli olduğundan, Rus diplomasinin bu konudaki balans becerisi önem kazanmaktadır.

4.3. Rusya'nin Iran ve Kafkaslara Yönelik Dis Politikasi

4.3.1. Soguk Savas Sonrasi Rusya'nin Ortadogu Politikasi

Rus dis politikasını tek boyutlu bir sekilde Bati'ya göre yönlendirmek ve dünya politikasında hak ettiği yeri alamamasına neden olmakla suçlanan Yeltsin yönetiminin, yeni dis politika programında Ortadogu, üçüncü bir halka oluşturmaktaydı. Bir Ortadogu uzmanı olan Primakov, Rusya'nin Ortadogu'daki ko-

numunu güçlendireceğinden pek şüphe etmemekteydi.⁵³ Moskova'nın Ortadoğu'da Soguk Savaş döneminin çağrıştırır şekilde ilişkiler geliştirme çabası, "büyük güç politikası" arayışının açık bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarları açısından bir tehdit oluşturan İran, Moskova ile yakınlaşmaya hayli hevesli görünmüştür. Moskova ise, İran'ın Orta Asya'da İslâmî bir tehlike yaratmayacağı güvencesine sahip olduğu ölçüde, İran ile ilişkilerini geliştirmeye önem vermiştir. İran hâlihazırda Rusya'nın önemli bir silah pazarlarından birini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Moskova, Tahran'ın nükleer enerji programını gerçekleştirmesine yardım etmektedir.⁵⁴ Moskova ve Tahran enerji alanında işbirliğini geliştirmek üzere 1996 Ocak ayı içinde 10 yıllık yeni bir anlaşma imzalamışlardır.⁵⁵ Tahran'ın Moskova için önemli olması kadar, Moskova da Tahran için önemlidir. İran, Amerika'nın yönlendiriciliğinde uluslararası arenada, terörün merkezi olarak sunulmakta ve tecrit edilmeye çalışılmaktadır. Bu noktadan bakıldığında her iki ülkenin bir diğeri için, ABD ve Batı Avrupa ülkeleri ile ilişkilerinde bir denge oluşturma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Bu durum Rusya'nın BDT'ye yönelik entegrasyoncu politikasına, İran'ın bir engel oluşturmamasının önüne geçmektedir. Azeri petrolünün dünya pazarına taşınması konusunda her iki baskentin, Bakü'ye ve Uluslararası petrol şirketlerine karşı ortak davranma çabaları, bunun iyi bir göstergesi olmuştur.

Rusya'nın Ortadoğu'da nüfusunu geliştirme çabası yalnızca İran'la sınırlı değildir. Batı Bloku ile derin çelişkileri olan Irak bir diğer örnektir. Moskova Irak üzerindeki Birleşmiş Milletler ambargosunun kalkması için açık diplomasi yapmaktadır. 3 Ocak'ta Yeltsin'in özel elçisi Viktor Posuvalyuk Bağdat'ta Saddam Hüseyin ile bir araya gelip Körfezdeki durum ve Rusya-İrak ilişkilerini

---

⁵³ "Primakov Wants More Activist Policy in Middle East", Monitör: **A Daily Briefing On the Post-Soviet States**, v 2, n.37, 22 Şubat 1996.

⁵⁴ "Iran Reaffirms Nuclear Research, Purchase of Russian Aircraft", Monitör: **A Daily Briefing On the Post-Soviet States**, Vol.2, No.3, 4 Ocak 1996.

⁵⁵ "Russia, Iran Widen Cooperation", Monitör, **A Daily Briefing On the Post-Soviet States**, v 2, n.2, 3 Ocak, 1996.

görüşmüştür.⁵⁶ Moskova ayrıca Suudi Arabistan ve İsrail ile de ilişkilerini geliştirmeye özen göstermekte ve Filistin barış sürecinde de etkili olmaya çalışmaktadır.⁵⁷ Bunların yanı sıra Rusya, Libya ile de ilişkilerini Sovyet döneminde olduğu gibi geliştirmeyi planlamaktadır.⁵⁸ Önümüzdeki dönemde Rusya'nın, ilişkilerini geliştirmek için farklı ülkelerle ilişkiler kumaya çalışarak, bölgesel bir açılım sağlamaya çalışacağı düşünülmektedir.

4.3.2. Rusya-İran İlişkilerinin Önemi

Rusya ve İran'ın hem bölgesel hem de fonksiyonel olarak birçok çıkarları örtüşmektedir. Genel bir değerlendirmeyle Orta Doğu, Kafkaslar, Hazar Havzası, Orta Asya ve Afganistan'ı kapsayan bu coğrafyada terör, ayrılıkçılık, uyusturucu ve yasadışı silah ticareti konularında her iki ülke ortak hareket etmenin yararlarının farkındadırlar. SSCB'nin 1991'de dağılmasıyla birlikte kuzeyden gelecek tehdit korkusu önemli ölçüde azalan İran'ın, Rusya'nın 1993'ten itibaren "yakın çevre" diye niteleyip özel çıkarlarının olduğunu öne sürdüğü Kafkaslar ve Orta Asya konularında Moskova'nın öncelikli konumunu kabul etmesi, iki ülke arasındaki yakınlaşmada önemli rol oynamıştır.⁵⁹ Bunun yanında, her iki ülke, Kafkasya ve Orta Asya devletleriyle yakın dil ve kültür bağları bulunan Türkiye'yi ve bu ülke ile beraber hareket eden ABD'yi adı geçen bölgelerden uzak tutma konusunda uzun süreden beri işbirliği içindedir. Hazar Havzası'nın önemli enerji kaynaklarının denkleme eklenmesi, bu işbirliğini daha da güçlendirmektedir. Nitekim Rusya ve İran arasındaki görüşmelerde, Muhammed Hatemi yaptığı bir konuşmada, Rusya ve İran arasındaki anlaşmaların, Kafkasya ve Orta Asya'yi da içine alacak şekilde gözden geçirilebileceğini vurgulamıştır.

İki ülkenin bahsedilen coğrafyada enerji konusundaki işbirliği, uluslararası ilişkilerin en ilginç durumlarından birini açığa çıkarmaktadır. Temelde her iki ülke,

---

⁵⁶ "Russian Envoy, Russian Aid Arrive in Iraq", Monitör: **A Daily Briefing On the Post-Soviet States**, Vol.2, No 4, 5 Ocak 1996.

⁵⁷ Avrasya Dosyası, v2, n.4, Kis 1995, s. 184–198.

⁵⁸ "Russia's Policy on Libya Develops in Parallel with its Stance on Iraq", Monitor: **A Daily Briefing On the Post-Soviet States**, Vol.2, No.61, 27 Mart 1996.

⁵⁹ Mark N. Katz, "An Emerging Russian- Alliance?" **Caspian Crossroads Magazine**, Cilt1(4), Kis 1996: <http://ourword.compuserve.com/homepages/usazerb/145.html>.

hem bölgedeki nüfuz hem de kaynakların kullanımı açısından mutlak üstünlük konumuna geçmek istemektedir. Ama her ikisinin de genel anlamdaki gücünün hemen hemen aynı düzeyde olması, mücadelenin maliyetini arttıran bir unsur olarak öne çıkmıştır. İşbirliğinin yarar getirdiği kuskusuzdur, ama korku yaratan önemli nedenlerden bir diğeri de, işbirliği eksikliği durumunda, kazançlardan mahrum olmaktan ziyade, iki devletin birbiri için oluşturmaları karşılıklı potansiyel tehdittir. Örneğin, radikal gruplara silah ve para yardımı yapacak düşman bir İran, Kafkasya ve Orta Asya'da Rusya için ciddi sorunlar doğurabilir. Öte yandan düşman bir Rusya, İran'ın kuzeyindeki Azerbaycanlılar arasında ayrılıkçı eğilimleri destekleyerek, İran'ın toprak bütünlüğünü tehdit edeceği gibi, Irak ve İran'la iyi ilişkiler içinde olmayan diğer devletlere silah satarak, bu devletin güvenliği için sorun yaratabilir. Sırf bu durumu önlemek için bile, Rusya ve İran işbirliğini tercih etmek zorundadırlar. Bunu pekiştiren, bu devletlerin her ikisini pastadan mahrum edecek üçüncü bir tarafın mevcudluğudur. Türkiye ve ABD'nin bölgede gittikçe artan nüfuzu, ne Moskova ne de Tahran'ın isine yaramaktadır. Böylece Rusya ve İran, Hazar doğalgaz ve petrolünü dünya pazarına taşıyacak boru hatlarının hangisinin arazisinden geçmesi konusunda, birbirilerine fedakârlık yapmaya pek hevesli gözükmeseler de, her ikisini de böyle bir varlıktan mahrum edecek Türk-Amerikan (Bakü-Ceyhan) girişimini engellemek için birleşmektedirler.⁶⁰ Aynı husus, bir ölçüde, Orta Asya ve Kafkasları nüfuz alanı haline getirme konusunda da geçerli olmaktadır. O zaman, bu devletlerden birinin diğerine nazaran belirgin bir şekilde güçlü konuma geçmesi halinde (örneğin Batı'nın desteğini arkasına alarak), bölgede mutlak üstünlük kurma çabaları veya en azından ciddi anlaşmazlıkların söz konusu olacağı tahmin edilebilir. Ama şimdilik işbirliği için daha fazla nedenin mevcut olduğu ortadadır.

İran, Rusya için çekici bir pazar alanı olarak görülmektedir. Son dönemlerde petrol fiyatlarındaki artışla, Rusya'nın çok ihtiyaç duyduğu döviz rezervleri kabaran İran, Moskova'nın dünya pazarlarında rekabet edebilecek hemen hemen tek ürünü olan silah ve nükleer teknoloji alanındaki birikimlerine (ki bunları ABD baskısından dolayı Batı'dan alamamaktadır) ihtiyaç duymaktadır. Zengin petrol kaynaklarına

---

⁶⁰ "Iran and Russia: Friends by Default, The Economist", Cilt .358(8212), 10-16 Mart 2001, s. 46.

sahip olan İran'in, elektrik enerjisi için Rusya'nın güvenilirliği tartışmalı nükleer reaktörlerine duyduğu heves kuskuyu uyandırmasa da, bu ülkenin elektrik enerjisi açığı olduğu bir gerçektir⁶¹ ve elektrik üretimi konusunda Rusya'nın gayet gelişmiş elektrik üretim teknolojilerine başvurması bundan dolayı doğal olarak değerlendirilebilir. İran, döviz kaynaklarıyla birlikte Rusya için güvenilir bir pazar ülkesi konumunda olmuştur.⁶² Tehlikeli olarak algıladığı Körfez ülkelerinin, ABD silahlarıyla donatılmış güçlü orduları ve "düşman" İsrail'in sahip olduğu söylenen⁶³ (İran'in ise sahip olduğuna kesinlikle inandığı) nükleer silahıyla tehdit edildiğini düşünen İran için Rusya ise, gelişmiş silah ile nükleer teknoloji kaynaklarının yanı sıra insan hakları ihlalleriyle ilgili tatsız sorular sormayan hayati bir ülke konumunda olmuştur.

Hüseyin Hatemi'nin Rusya'ya yaptığı ziyarette, İran'in Körfez şehirlerinden Busehr yakınlarındaki 800 bin dolarlık nükleer santralin yapımına devam edileceği belirtildi ve bir milyar dolara mal olacağı tahmin edilen yeni bir nükleer santralin insası için anlaşma yapılabileceğine işaret edildi. Bunun yanında, "Tabas" termal santralının yapımı ve "Mazino" taş kömür yatağının geliştirilmesi konularında anlaşmaya varıldı ve bir yenilik olarak da, İran'in uzaya fırlatmayı planladığı "Zühre" telekomünikasyon uydusunun yapımı konusunda işbirliğine gidilebileceği vurgulandı.⁶⁴

4.3.3. Hazar'ın Hukuki Statüsü ve Doğal Kaynaklarının Kullanımı

Özellikle AGIT'in 18 Kasım 1999 tarihli İstanbul Zirvesi'nde, ABD'nin büyük desteğiyle imzalanan, Bakü-Ceyhan'a öncelik veren anlaşma ve Türkmenistan'dan Türkiye'ye doğal gaz taşınması için Trans-Hazar boru hattının inşasıyla ilgili deklarasyon, Rusya ve İran'i bu gelişmeyi engellemek için siki bir

---

⁶¹ *Nezavisimaya Gazeta*, 13 Mart 2001, s. 4

⁶² Nicolai N. Petro ve Alvin Z. Rubinstein, "Russian Foreign Policy: From Empire to Nation State", New York, Longman, 1997, s. 244.

⁶³ Benn Aluf, "The Russian-Iranian Connection", *Bulletin of the Atomic Scientists*, Cilt 57(1) Ocak, Şubat, 2001

⁶⁴ Elnur Soltan, "Hatemi'nin Rusya Ziyareti: Soyut Anlaşmaların Somut Sonuçları", *Stratejik Analiz*, Cilt 1, Sayı 12, Nisan 2001, s. 5

isbirliğine yöneltmiştir.⁶⁵ Hazar'la ilgili anlaşma ve demeçlerde dolaylı da olsa Amerikan karsiti (bir ölçüde de Türkiye karsiti) ifadelerine yer verilmektedir. Yayınlanan ortak bildiri de Hazar'ın hukuki statüsünün ve doğal kaynaklarının kullanım metodlarının belirlenmesinin, komşu kıyı devletlerin kendi işleri olduğu ve üçüncü tarafların herhangi bir şekildeki müdahalesinin kabul edilemez olduğu belirtilmektedir.⁶⁶ Tüm görüşmeler boyunca Amerika'ya dolaylı da olsa kinamalarda, Ruslardan hep bir adım önde olan Hatemi, kıyıda devletlerin inisiyatifi kendi ellerine almasından ve "yabancıları hayal kırıklığına uğratmaktan"⁶⁷ bahsederken, bu konudaki rahatsızlığını ortaya koymaktaydı.

AGİK İstanbul Zirvesi'nde imzalanan iki anlaşmadan ilkinin (Bakü-Ceyhan) ticari açıdan elverişli olması için, Kazak petrolünün başka bir Trans-Hazar boru hattıyla Bakü'ye taşınması gerekmektedir.⁶⁸ İran ve Rusya için siyasi etkinlik ve para kaybı anlamına gelen ve aynı zamanda, Türkiye ve ABD'nin bölgedeki nüfuzunu arttıracak hesaplanan bu boru hatlarının (su anda gündemi işgal eden esasen Kazak petrolünü Bakü'ye taşıyacak hattır) yapımı bu yöntemle engellenmektedir. Rusya ve İran arasındaki Hazar'la ilgili anlaşmanın, ciddi itiraz maddeleri içermemesi de fazla önem taşımamaktadır. Bu konuda somut bir anlaşmaya varılmasının ertelenmesi bile yüksek maliyetli yapımları engelleyerek, sonuç itibarıyla bu ülkelerden birinin üzerinden geçen boru hattı üzerinde yoğunlaşmalara neden olabilir. Bu açıdan, ABD yaptırımlarının İran'dan geçen boru hatlarının insasına izin vermeyeceği ve Tengiz-Novorosiysk hattının yapımının tamamlanmış olduğu göz önünde bulundurulursa, Rusya'nın orta vadede daha avantajlı bir konumda olduğu söylenilebilir. Kısacası Rusya, İran'a karşı ilk bakışta taviz veriyormuş gibi gözükse de, farklı açılardan bakıldığında daha değişik sonuçlara varmak mümkündür.

---

⁶⁵ Robert O. Freedman, "Russian-Iranian Relations in the 1990", Middle East Review of **International Affairs**, Cilt4(2), Nisan 2000.

⁶⁶ Reuters, **Associated Press**, 12 Mart 2001.

⁶⁷ İrfa, 15 Mart 2001.

⁶⁸ Reuters, **Associated Press**, 15 Mart 2001.

4.3.4. Silah ve Nükleer Teknoloji Satislari

Silah satislarinin yaninda, sorun yaratan esas konulardan bir digeri de, Rusya'nin Iran'da yapmakta oldugu nükleer reaktörle ilgilidir. Iran ve Rusya, bu santralin ve nükleer alandaki isbirliginin, baris amaçli oldugunu iddia etmektedirler. Rus resmi yetkililerinin Iran'a nükleer silah yapimi için teknoloji transferine sicak bakmadiklari söylenilebilir. Buna ragmen, bu alandaki isbirliginin olusturacagi dinamigin Iran'in nükleer bomba üretmesine katkıda bulunacagini tahmin etmek kâhin olmayi gerektirmemektedir. Iran'daki bu çalismalar, Uluslararası Atom Enerji Kurumu tarafından izlenmekte ve bugüne kadar baris disi amaçlara yönelik kullanimin söz konusu olmadigi bir kaç kez belirtilmistir. Bütün bunlara ragmen, Iran'in bu isbirligi çerçevesinde, kendi uzmanlarini Rusya'da yetistirme olanagina sahip oldugu ve Rusya'dan zaten gayri-resmi yollarla Iran'a gelmekte olan beyin ve teknoloji akisinin, resmi isbirliginin saglayacagi uygun ortamda daha da hizlanacagi bir gerçektir. Bu durum nükleer santralin, nükleer bomba yapiminda gerekli plütonyum ve zenginlestirilmis uranyum elde etmek için uygun teknoloji gelistirmede saglayacagi imkânlarla da birleserek, bu ülkeye önümüzdeki yillarda nükleer silah kazandirabilir.⁶⁹ Iran'da muhafazakâr kanadin fikirlerini ifade etme siyle taninan *Tehran Times* gazetesi, Busehr'deki nükleer santral yapimini kastederek, "bazilari, esassiz bir sekilde Iran'in kitle imha silahlari ürettiğini iddia eden ABD ve Siyonist olusumun, Rus uzmanlara projeyi ertelemeleri için baski yaptigina inanmaktadır" demektedir.⁷⁰ Ruslari kizdirmamak için hassaslikla seçilen "uzmanlar" ifadesi bir tarafa, ABD ve Israil'in baskilari gerçekten de Rusya'yi Yeltsin döneminden baslayarak bu konuda çekinceli davranmaya zorlamaktaydi. Simdi ise Putin, sanki biraz daha düşünürse baskilar karsisinda gerileyeceginden korkuyormuşçasina, görüşmeler baslar baslamaz projenin tamamlanacagini söylüyordu.

---

⁶⁹ Benn Aluf, "The Russian –Iranian Connection", *Bulletin of the Atomic Scientists*, Cilt 57(1)Ocak-Subat, 2001

⁷⁰ Tehran Times, 13 Mart 2001: <http://www.tehrantimes.com>

4.3.5. Rus-Iran İlişkilerinin Geleceği

Rusya ve İran arasında pek çok çıkarın örtüsmesine rağmen, iki ülkenin ilişkilerini zedeleyecek veya fazla kök salmasını önleyecek nedenlerin ciddiliği de dikkat çekmektedir. Rusya Federasyonu, Amerika'yla olan ilişkileri yüzünden İran'dan vazgeçemeyeceğini gösterdiği gibi, İran yüzünden de, İran'in rakip ve düşman olarak algıladığı ülkelere vazgeçemeyeceğini ortaya koymaktadır.⁷¹ Bunların arasında, Irak basta olmak üzere, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri bulunmaktadır. Moskova, Mayıs 2000'de Birleşik Arap Emirlikleri için 500 milyon Dolarlık hava savunma sistemi konuşlandıracağını beyan etmiştir.⁷² İran açısından en ciddi tehdit oluşturduğu düşünülen yakınlaşma ise, Rusya ile Irak arasındaki işbirliğidir. Rusya, tipki Çin-Hindistan ikileminde olduğu gibi her iki devletle de yakınlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Moskova'ya sağladığı avantajların yanında, bu durumun Rus-Iran ilişkileri açısından, potansiyel bir engel oluşturduğu kuskusuzdur. İran'i rahatsız edecek başka bir sorun, Rusya ve İsrail arasındaki yakın ilişkidir. Bölge devletleri arasında Rusya'nın en büyük ticari ortağı olan İsrail'in, Rusya ile silah üretimi alanında işbirliği mevcuttur.⁷³ Rusya'dan İsrail'e göç etmiş olan bir milyon civarındaki İsrail vatandaşının bu bağları daha da güçlendirmesi, Rusya'ya İran'in en büyük düşmanlarından biriyle köklü bir ilişkiye doğru itmektedir.

Bugünlerde Hazar'daki enerji kaynaklarının bölüştürülmesi ve Batı pazarlarına taşınması konularında fazla sorun yokmuş gibi gözükse de, bu alanlarda iki ülke arasında zaman zaman sert çıkışların olduğu ve bunun gelecekte de ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır. Moskova, bir ara İran'i Çeçenistan'a destek verdiği şüphe edilen devletler listesine bile sokmuştu. Orta Asya, Kafkaslar ve Rusya'nın Müslüman toplulukları göz önünde bulundurulursa, Rusya'nın İran yönünden gelecek bir İslam tehlikesini unutamayacağı açıktır. Hazar konusunda da daha ekonomik bir ulaşım güzergâhı sunma durumunda olan İran, simdilik ABD ve Türkiye'nin desteklediği Bakü-Ceyhan'a karşı Rusya'nın müttefiki olsa da, yine potansiyel

---

⁷¹ Mark N.Katz, "An Emerging Russian- Alliance?" *Caspian Crossroads Magazine*, Cilt1(4), Kis 1996: <http://ourword.compuserve.com/homepages/usazerb/145.html>.

⁷² "Caucasus Stability Pact: Iran Counters Russian Expansion", 2310, GMT, 000525, Stratfor: <http://www.stratfor.com/CIS/commentary/005252310.htm>

⁷³ Robert O. Freedman, 'Russian-Iranian...'

olarak bu ülkenin rakibi durumundadır. Yukarıda bahsedilen Amerika-İran yakınlaşması durumunda Rusya için İran'ın bu açılardan oluşturacağı tehdit belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktır. Ama ister zarar önleme, isterse de daha fazla yarar sağlama güdüsünden kaynaklansın, Rusya ve İran Mart 2001 görüşmelerinde, bazı konularda çok geçmeden etkileri his edilmeye başlayacak ve bölge ve dünyadaki siyasal gelişmelerde kesinlikle hesaba katılacak anlaşmalar yapmışlardır. Bunların, simdiden bile ciddi sonuçlar doğurduğu gözlemlenebilir.

4.4. Kafkasya jeopolitik önemi: Petrol Boru Hattı Sorunu

Kafkasya'nın jeopolitik durumunun hızlı değişimi Rusya'ya bu bölgeyi elinde tutmak için yeni projeler oluşturmaya itmiştir. Kafkasya Batı'nın, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nin avantaj kazanmaya başladığı büyük bir petrol mücadelesine doğru sürüklenmektedir. Azerbaycan ve hatta Gürcistan yavaş yavaş Batı'nın etki alanına girmektedirler. Bu süreç, BIO (Baris için Ortaklık) çerçevesinde oluşturulmaktaydı. Kısa bir süre önce açıklanan ABD Devlet departmanının raporunda (Herbs Raporu) ve Washington'un Kafkasya'nın geleceğine ilişkin planlarında, ABD'nin bu bölgede de stratejik çıkarlarının olduğu açıkça belirtilirdi. Moskova'nın bu gelişmeleri Kafkasya ülkelerine yapacağı birkaç tehdit veya baskı aracılığıyla durdurabileceğini sanması, derinliği olmayan bir politika yürüttüğünün apaçık göstergesidir. 1993 yılının yazında Vladimir Sumeyko (dönemin Rusya Federasyon Meclisi Başkanı) bu projeye bölgeye ziyarette bulundu. Rusya'da Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin arifesinde Rusya'nın Kislovodsk kentinde Rusya ve Kafkasya Cumhuriyetlerinin liderleri görüşerek işbirliği anlaşması imzaladılar.

“Kafkasya Evi” projesi önceleri de teklif edilmisti. SSCB'nin çöküşünden önce, Kafkasya Cumhuriyetleri Halk cephe liderleri böyle bir çağrıda bulunmuşlardı. Sonra bu konuda Azerbaycan ve Çeçenistan liderleri girişimde buldularsa da, Rusya ve Ermenistan buna duyarsız kaldılar. Onların bu tutumunu, Dudayev ve Elçibey'in bu projeyi gerçek anlamda, Rusya'nın patron olmadığı biçiminde gerçekleştirmek istekleriyle açıklamak mümkündür. Projenin simdiki

tasarisinda, Kafkasya'nin entegrasyonu sürecinde Rusya'ya kilit rol verilmesi düşünöldü. Özellikle Çeçen sorununun durumu, Kremlin politikacilarina bu projenin gerçekleştirilmesinin zorunlulugunu kanitlamistir. E. Sevardnazde bu girişimlere katilmis, H. Aliyev de onu desteklemistir. Azerbaycan ve Gürcistan arasinda isbirliginin genisleme, "Kafkasya Evi" projesinin yeni evresinin baslamasinin starti olarak kabul edilebilir. Bu defa Rusya'nin çıkarlari Gürcistan ve Azerbaycan'in ortak stratejisine uysa da, bu durumu Ermenistan tam anlamıyla kabul etmemistir. Çünkü Azerbaycan ve Gürcistan liderleri bu yolla, kendi ölkelerindeki ayrilikçi egilimleri önlemek amacindadirlar.⁷⁴

Azerbaycan stratejik petrol boru hattı olmadan ekonomik gelişme hedefini gerçekleştirmeyecektir. Ekonomik açıdan en önemli konu ise, petrolün dünya pazarına çıkarılmasıdır. Fakat bu konunun çözümü boru hattının geçiş yolunun belirlenmesinde tıkanmaktadır. Söz konusu boru hattının çekilmesi, ekonomik olduğu kadar da jeopolitik bir konudur. Ayrıca bu konu basından bu yana politik bir konu olma özelliğine de sahiptir. Petrol boru hattının seçimi, Azerbaycan'ın geleneksel Rusya bağımliliğini asması ve devlet bağımsızlığını tam anlamıyla kazanması yolunda çok önemli bir adımdır. Bakü, boru hattının geçiş yolunu tercih etmekle, ülkenin politik geleceğini de belirlemiş olacaktır. Bu nedenle Azerbaycan ilk baştan petrolün Türkiye aracılığıyla (Gürcistan, Ermenistan veya İran yoluyla) Akdeniz'e çıkarılmasını tercih etmiştir. Ayrıca bu yolun tercih edilmesi, Batılı şirketlerin çıkarlarına uygun düşüp, Azerbaycan'la Batılı ölkeler arasında işbirliğinin güçlenmesine olanak verirdi. Moskova'nın planlarına aykırı olan bu gelişme, onun açık direnisine neden olmuştur. Rusya alternatif olarak, Bakü-Grozni- Novorossisk yolunu teklif etmiştir. Moskova Hazar petrolü üzerinde kontrolü kaybetmekle (şimdilik Azerbaycan ve Kazakistan petrolü) her şeyi -yani tasimada elde edeceği yararları, BDT'nin güney ölkeleri pazarını ve bölgedeki geleneksel jeopolitik etkinliğini- kaybedeceğinin farkındadır.

Boru hattının veya boru hatlarının konfigürasyonu, bu durumda Hazar-Karadeniz kusağının Rusya'nın tesirinden çıkarılmasını zorunu kılmaktadır.

---

⁷⁴ Hasan Kuliye, "Rusya'nın Azerbaycan Stratejisi", **Avrasya Dosyası**, KIS 1996, Cilt:3, sayı:4, ss. 198-199.

ABD'nin çok önemli jeopolitik hedeflerinden birisi budur.Çünkü dünya petrol kaynaklarınınin belirgin şekilde kısıtlı olmasından dolayı, ABD, petrolü ve bunun gelişmiş ülkelere aktarımını kontrol etmek suretiyle dünya hegemonyasını muhafaza etmeye muvaffak olmaktadır.⁷⁵

Bakü'ye sert baskıların yararsızlığı ve Batının bölgeye ilişkin planlarına açıkça karşı gelmenin imkânsızlığı Rusya'yi yaklaşımını değiştirmeye zorlamaktadır. Şimdi Moskova çıkarılan petrolün tamamının Rusya seçeneği ile taşınmasının teknik açıdan olanaksız olduğunu inkâr etmemektedir. Ayrıca Çeçen sorununun ortaya çıkması, Rusya seçeneği'nin politik olumsuzluklarını da göstermiştir. Bu gelişmeler ışığında Rusya'nın yalnız kendi seçeneğinde ısrarlı olma ve Türkiye seçeneğini engelleme girişimlerini terk etme eyleminde olduğu sezilir. Her halde bu nedenle son dönemlerde Rusya'nın "Petrol Santajı" arka plana itilerek, Azerbaycan'ın Lukoil şirketine bu konuda verilen imtiyazlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Yaşanan gelişmelerin sonrasında taraflar, boru hattının belirlenmesi konusunda ortak çözüme ulaşarak, erken petrolün aynı anda Kuzey (Rusya) ve Kuzey-Bati (Gürcistan) boru hatlarıyla taşınmasında anlaştılar. Buna rağmen, Azerbaycan'la Rusya arasındaki ilişkilerde yaşanan gerginlik devam etmektedir. Henüz erken petrolün taşınma süreci başlamamıştır ve ne zaman başlayacağı da belirsizdir. En önemlisi stratejik petrolün taşınacağı petrol hattı belirlenmemiştir. Bu bakımdan Rusya'nın "Petrol Santajı" önemini koruduğu söylenilebilir.

Kafkasya, öte yandan, Karadeniz ve Tuna yolu çerçevesinde hem Balkanlar, hem Boğazlar hem de genel Avrasya stratejisinin en önemli sütunlarından birini oluşturmaktadır. Türkiye'nin Bakü-Ceyhan projesini devreye sokmaya çalıştığı günlerde Rusya'nın bir taraftan Boğazları bir petrol yolu gibi kullanmaya yönelik teklifleri, diğer taraftan da Bulgaristan-Yunanistan hattını gündeme getirmiş olması, Kafkaslar-Karadeniz-Balkanlar arasındaki stratejik geçişkenlikleri ve iç bağımlılık ilişkileri ortaya koymaktadır.⁷⁶

---

⁷⁵ Aleksand Dugin, **Rus Jeopolitigi**, çev: Vülgar İmarov, İstanbul, Küle Yayınlar, 11 Kitap, s.373.

⁷⁶ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küle Yayınları, 1 Kitap, s.129.

Rusya'nın Kafkasya politikasının ışığında, Kafkasya'nın jeopolitik önemi için sunlar söylenebilir: Kafkasya bir bütün olarak ele alındığında, dünyada çok az bölgede bulunan doğal zenginliklere sahiptir. Hem kendisi münhasıran zengin bir petrol havzasıdır ve hem de Basra Körfezini kontrol eden stratejik bir mevkiye sahiptir. Bu bölge coğrafi açıdan iki kısımda incelenebilir; Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın bulunduğu Güney Kafkasya ve Hazar Denizi ile Karadeniz arasında kalan Kuzey Kafkasya. Bölgenin giriş kapısı konumundaki Kuzey Kafkasya, bölgenin kontrolünü sağlayabilecek asil stratejik öneme haiz olan kritik arazi kesimidir. Kuzey Kafkasya'yi elinde bulunduran güç, Güney Kafkasya üzerinde kontrol sağlamak için büyük avantaj sağlar. Bunun içindir ki Rusya, fiilen Kuzey Kafkasya'yi elinde bulundurmaya özen göstermektedir. Hazar Denizi'nden Karadeniz'e doğru uzanan bu bölgede Dağıstan, Çeçen, İnguş, Osetya, Kabartay-Balkar, Karayay-Çerkes, Abhazya ve Adige Cumhuriyetleri bulunmaktadır.

130 yıldan beri Rus müstemelekesi durumunda olan Kuzey Kafkasya halklarının durumu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra daha karmaşık bir hal almıştır. Bunda Rusya'nın bu bölgede uyguladığı politikalarla toplumları birbirine düşürmek için etnik yapı ve sive farklılıklarına dayanan özerk ve sözüm ona federe devletçikler kurmak ve aralarında suni sınırlar ve toprak ihtilafları çıkartarak, husumet ortamı yaratmasının büyük rolü vardır. Oysa Kuzey Kafkasya, tarihi, coğrafyası, kültürü, ananeleri ve paylaştığı ortak kaderi ile bir bütündür. Oset-İnguş, Abhaz-Gürcü, Çeçen-İnguş ihtilafları söz konusu Rus politikalarının sonucudur. Çeçen bağımsızlık savaşı, bölge halklarının 430 yıldır devam eden Rus saldırılarına karşı verilen amansız mücadelelerin soykırım, sürgün ve baskılara direnmenin son örneğidir.

Rusya açısından olay, yalnızca Çeçenistan sorunu değildir. Temel sorun, tüm Kuzey Kafkasya'nın elde bulundurulmasıdır. Gerek Çarlık Rusya'si gerekse de Sovyet Rusya ve bugünkü Rusya, yüzyıllarca her ne pahasına olursa olsun, Karadeniz ile Hazar Denizi'ni kontrol eden ve Büyük Petro ve haleflerinin telkinlerine göre, Rusya'yi Akdeniz sahillerine ulaştıracak ve elde bulundurulduğu zaman, kendisini Türkiye ve İran'a karşı avantajlı duruma getirecek olan

Kafkasya'nin ele geçirilip muhafazasi için çalismislerdir. Hazar Denizi'nden Karadeniz'e kadar uzanan Kuzey Kafkasya, bu mücadelenin jeostratejik hedefi olagelmistir. Türk dis politikasi belirlenirken unutulmaması gereken nokta, Kafkasların ve özellikle de bu bölgede yer alan Çeçenistan'ın Türkiye'nin sigortası olduğudur. Devletlerin milli politikalar üretmesi ve bunları uygulayabilmeleri, etrafındaki devletlerin yönetim sisteminin mahiyetini, hedeflerini, stratejilerini, kamuoyu birikimlerini doğru değerlendirmelerine bağlidir. Milli politikaya esas olabilecek değerlendirmeler yapabilmek için, bu devletlerin potansiyel güçlerinin, dünya çapındaki menfaatlerinin, uyguladıkları genel stratejilerinin doğru ve tam olarak bilinmesi şarttır.⁷⁷

4.5. Türkiye-Rusya İlişkilerinin temel parametreleri

Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını destekleyen ve uluslararası sistemle bütünleşmelerini isteyen ülkelerin basında, kuskusuz bu bölgeyle derin tarihsel bağlantıları olan Türkiye gelmektedir. Ancak Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya'da enerjik bir politika yürütme arzusu, Rus dis politikasında Avrasyacı vurguların şimdi olduğu kadar keskinleşmediği hayli erken dönemlerde bile, Rusya ile Türkiye'nin karşı karşıya kalmasına yol açmıştı. Bu gerilimde Türkiye'nin, Rusya'nın Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerine yönelik entegrasyoncu politikasına karşı nasıl bir politika üretebileceği merak konusudur. 1991-92 yıllarında gerek Türk dis politika çevrelerinde, gerekse ABD'de Türkiye'nin Orta Asya ile ilişkiler açısından tasıdığı potansiyellerin, gereğinden fazla abartıldığı söylenilebilir. Türkiye'nin ön plana çıkartılması, her şeyden önce İran unsuruna karşı Batı kampında yer alıyor olmasından kaynaklanmaktaydı. Ancak Türkiye'nin iç iktisadi ve siyasi sorunları, Kafkaslarda ve Orta Asya'da beklendiği ölçüde aktif bir politika yürütmesinin zor olduğunu ortaya çıkarmıştır. Türkiye, hâlihazırda ciddi ekonomik ve finansal sorunlarla boğuşmak durumundadır. Daha da önemlisi Güneydoğu sorunu, Türkiye'nin elini kolunu bağlamaya devam etmekte ve maddi kaynaklarının önemli bir kısmını yutmaktadır.

---

⁷⁷ Sönmez Can, "Jeopolitik Açıdan Kafkasya", *Avrasya Dosyası*, KIS 1996, Cilt:3, sayı:4, ss. 208-209.

İktisadi gücünün sınırlarının bilincinde olan Türkiye, Orta Asya'ya yönelik politikalarını şekillendirirken hep Batı ile bölge arasında bir köprü islevi görmeyi kendine uygun görmüştür. Bu anlamda Türkiye, bölge ülkeleri ile sahip olduğu kültürel ve etnik bağların verdiği avantajları, Batı sermayesi ile bütünleştirmeyi ummuştur. Orta Asya'ya yönelik ABD ile işbirliği beklentileri gerçekleşmediği ölçüde, Avrupa ile ilişkiler vurgulanmış; Gümrük Birliği tartışmaları sürecinde, Türkiye'nin, Avrupa'nın uzantisi olarak sunulan Kafkaslar ve Orta Asya'nın anahtarını Avrupa'ya sunacağı vaaz edilmistir.⁷⁸ Ancak gerek Amerikan gerekse Avrupa sermayesi, Orta Asya'ya yönelik yatırımlarında, Türkiye'nin aracılığına ihtiyaç duymadan büyük ölçüde kendi basının çaresine bakmıştır. İktisadi alanda Türkiye'nin, Avrupa ile bütünleşme sürecinde, kendisine tekstil gibi bazı Orta Asya cumhuriyetlerinin orta vadede kolayca iddialı olabilecekleri bir alanı seçmek durumunda olması, kendisinin konumunu iyice zorlastıracaktır. Yaşanan gelişmelere bakıldığında ABD'nin, Kafkaslar ve Orta Asya'ya yönelik Rusya-Türkiye rekabetinde, Rusya'ya tamamen karsısına alıp, Türkiye kartını oynamak yerine, denge politikası yürüteceği söylenilebilir. Türkiye, iktisadi ve siyasi sorunlarını çözüp, Avrupa ile bütünleşme sürecinde ilerlediği oranda, Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri için bir çekim gücü oluşturabilecek ve ancak bu koşullarda bölgedeki Rus etkisinin azalmasını sağlayabilecektir. Türkiye'nin kısa ve orta vadede Orta Asya ve Kafkaslarda belli roller oynayacağı kesin olmakla birlikte, Azerbaycan petrolünün paylaşılması meselesinde de ortaya çıktığı gibi, Batı desteğine sahip olmadığı sürece, Orta Asya'da gittikçe marjinalleşen bir konuma itileceği söylenilebilir.

Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya'da Rus faktörünün güçlenmekte olduğunu gerçeğini petrol ve doğalgaz sorunları ile yaşamaktadır. Rusya'nın ve Türkiye'nin stratejik önemi, bu iki ülkenin anlaşarak bölge sorunlarını halletmesini gerektirmektedir.⁷⁹ Örneğin, Türkiye ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin geldiği boyutu göstermek için sunulan Mavi Akim Projesi bir anda problem alanı haline gelmiş; ancak 2003 yılının Kasım ayındaki ülke arasında sürdürülen

---

⁷⁸ Oral Sander, "Turkey and the Turkish World", *Central Asian Survey*, V.13, No.1, 1994, ss. 37-44.

⁷⁹ Armagan Kuloglu, "Rusya'nın Yeni Politikaları ve Türkiye" *Stratejik Analiz*, Cilt:1,Sayı:3, Temmuz 2000, s. 67.

müzakereler sonucunda bir anlaşmaya varılabilmisti.⁸⁰ Bu projesiyle Türkiye'ye sattığı doğal gazın fiyatı ve miktarın indirme gidilmesi hükümetin dış politika hanesine artı puan olarak kaydedebilir.

---

⁸⁰ Sevinç Alkan Özcan, "Avrasya ekonomik heyecanı" Türk-Rus ilişkilerini canlandırabilir mi?, **Anlayış dergisi**, Mart 2004, s. 73.

SONUÇ

Sıcak çatışmanın olmadığı ama büyük gerginliklerin yaşandığı “Soğuk Savaş”ı SSCB’nin önderlik ettiği Doğu Bloğu karşısında Batı Bloğu’nun kazanması sonucunda, Doğu Bloğu dağılmış ve 15 devlet bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. SSCB’nin dağılmasından sonra, bu birliğin tarihsel ve bölgesel misyonunu Rusya Federasyonu üstlenmiştir. Fakat ordusu sıcak bir savasta yenilmeden büyük bir imparatorluğu kaybeden ve bir anda süper güç konumundan nispeten zayıf, Batı karşısında sürekli taviz veren bir ülke konuma düşen Rusya, geçen 10 sene içinde kendi kimliğini, özellikle dış dönük kimliğini bir türlü tanımlayamadı. Rusya için bu on yıllık süreç, bir yandan kökleri 18. yüzyıla, Büyük Petro’ya kadar uzanan Batılı Rusya tanımlamasını savunanların, diğer yandan sitemli bir yaklaşım halini 1920’lerde alan ve Rusya’nın Batı ile Doğu’yu bir araya getiren Avrasyalı bir kimliğe sahip olduğunu iddia edenler, öte yandan da milliyetçi bir çizgiyi savunan ve Rusya’nın stratejik tercihlerini de bu çerçevede yapması gerektiğini savunanlar arasında mücadelenin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu mücadelenin ilk ciddi yansıması, kendini Batıcı/Atlantikçi ve Avrasyacı yaklaşımlar arasındaki siyasî ve fikri mücadele biçiminde göstermiş, Yeltsin döneminde dış politika alanında ciddi politika ayrışmalarını da içeren çok önemli bir boyut kazanmış, Putin döneminde bu mücadele temelde stratejik düşünce alanında ve Rusya’nın stratejik geleceği alanındaki tartışmalar çerçevesinde yoğunlaşmaya ve belirginleşmeye başlamıştır.

Bütün bu görüşler ekseninde yeni, uzlaşmacı jeopolitik akımın çıktığını belirtmek mümkündür. Bu uzlaşmacılık, hem Rusya’nın tarihi ile mevcut koşulları arasında “makul” gerçekçi bir uzlaşma sağlamayı, hem de tarihle mevcut koşullar arasında daha radikal bir ayrımı içeren Batıcı, Yeni Avrasyacı ve Rus milliyetçi akımlarının önerdikleri modellerin bazı unsurlarını kendi içinde barındırması anlamını taşımaktadır. 1990’ların ortalarından itibaren kuramsal anlamda şekillenmeye başlayan bu uzlaşmacı modelin, ilimli milliyetçilik içinde olduğunu ve Rusya devletini ve onun uluslararası arenadaki konumunu güçlendirmeyi

hedefledigini belirtmek gerekir.⁸¹ Uzlaşmacı jeopolitik akim Batıcı, Yeni Avrasyacı ve Rus milliyetçi akimlerinin asiri nitelikli önermelerinden kaçınarak, Rusya'nın jeopolitik bağımsızlığını sağlama amacıyla olmuştur. Uzlaşmacı model yandaşları, Rus dış politikasının realizm ve pragmatizme dayanmasını, ülkenin mevcut olanaklarının küresel koşulları etkilemesi için etkin kullanımını savunmaktadırlar. Bu model ekonomik yatırımlar ve Avrupa'ya entegrasyon karşılığı jeopolitik tavizler vermeyi de kabul etmemektedir. Genel felsefesinin dışında uzlaşmacı jeopolitik modelin, Rusya için bölgesel bazda önerdiği tercihler birkaç noktada şöyle özetlenebilir.⁸²

1. Rusya'nın eski Sovyet bölgelerindeki lider pozisyonunu, özellikle ekonomik araçları kullanarak sağlama almak,
2. SSCB'nin mirası olan jeopolitik kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak. Bu ilke; nükleer silahları engelleyici unsur olarak elde tutmayı, BM Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip üyelik vasfını kullanmayı, silah ticaretini, Rusya doğal kaynaklarının ihracat ve transit geçişinden dış politikada yararlanmayı, yurtdışındaki Rus askeri üslerini önemsemeyi, eski müttefiklerle (Sirbistan Ermenistan, Küba, Angola, Mısır, Suriye, Irak ve Libya gibi) ilişkileri sürdürmeyi öngörmektedir.
3. Batı ile ilişkileri farklılaştırıcı bir yaklaşım içinde sürdürmek. Böylece Rusya'nın Avrupa ile ilişkilerini geliştirmesi, daha fazla kabul edilir gözükmekte ve Rusya için tek taraflı bağımlılık oluşturmayacak bir ilişki türü olarak benimsenmektedir. Avrupa ile ilişkilerin geliştirilmesi her surette teşvik edilirken, ABD'nin küresel egemenlik çabaları olumsuz bir nitelik arz etmektedir. Yine de bu olumsuzluğun ABD'yle açık çatışmaya dönüşmemesine özen gösterilmektedir.

---

⁸¹ Sergey Rogov, "Konturu Noviy Rossiyskoy Strategii", **Nezavisemaya Gazete**, NG-Tsenarii, 1998, Sayı 3, ss.14-15'den aktaran B. A. Kolosov (der), "Geopotitiçeskoe Pohjenie Rossii: Predstavleniya i Realnost", Art-Kurer, Moskova, 2000, s. 36.

⁸² B. A. Kolosov (der), Geopotitiçes-koe...ss.36-38.

4. Rusya'nin Asya ile ilişkilerini, Batı ile ilişkilerine paralel biçimde geliştirerek denge kurmak. Bu bağlamda, Çin, Hindistan, Türkiye ve İran'la ilişkilerin geliştirilmesi ve Asya-Pasifik bölgesi ile siki ilişkiler öne çıkmaktadır.
5. Rusya'nin transit geçiş olanaklarının kullanılması. Bununla Avrupa ve Asya Pasifik arasında bağlantı kurulması amaçlanırken, enerji koridoru vasfının kazanılması ve Hazar petrolünün Batı pazarlarına taşınmasına da ev sahipliği yapılması planlanmaktadır.

Putin yönetiminin dış politikası, bu çerçevede bölgesel alanlarda da uzlaşmacı jeopolitik modelin önermeleri ile uyum göstermektedir. Putin'in Rusya'nin BDT'deki lider pozisyonunu koruması için bir yandan BDT'nin ekonomik yönünü geliştirme çabaları, Avrasya Ekonomik Birliği'nin oluşturulması,⁸³ enerji faktörünün bu coğrafyadaki ülkeler üzerinde etkin baskı unsuru olarak kullanılması⁸⁴ uzlaşmacı modelin ilk ilkesiyle uyum göstermektedir. Benzer biçimde SSCB'den kalma unsurlar; örneğin Güvenlik Konseyi'ndeki veto hakkı, son Irak krizinde olduğu gibi ustaca kullanılırken, nükleer silahların caydırıcı niteliği ulusal güvenlik doktrininde vurgulanmaktadır. Eski askeri üsler, Gürcistan örneğinde koz olarak açıkça gündeme gelirken, eski alacaklar Ermenistan'da stratejik nitelikli fabrikaların Rusya'nin eline geçmesinde takas olarak kullanılmaktadır. Putin'in Batı'ya ilişkin dış politikasında AB ile ilişkiler, özellikle Almanya ekseninde stratejik işbirliğine gidecek biçimde geliştirilirken, ABD ile ilişkilerde rasyonellikle ABD'nin küresel egemenlik girişimleri arasında bir denge tutturulmaya çalışılmaktadır. Putin'in dış politikasında 11 Eylül öncesinde ABD karsitliği daha fazla iken, 11 Eylül'den sonra ABD ile stratejik işbirliğinde daha atak davranılması da pragmatizm ve rasyonel tercihin bir ürünü olarak değerlendirilebilir.⁸⁵

---

⁸³ Anar Somuncuoglu, "Avrasya Ekonomik İşbirliği: Rus Dış Politikasında Yeni Bir Atak", **Stratejik Analiz**, Temmuz 2001, Cilt 2, Sayı 15, ss. 86-91.

⁸⁴ Nazim Cafersoy, "Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi", **Stratejik Analiz**, Aralık 2000, Cilt 1, Sayı 8, ss. 52-60.

⁸⁵ Elnur Soltan, "Bush-Putin Zirvesi: Soguk Savasm İkinci Bitisi", **Stratejik Analiz**, Aralık 2001, Sayı 20, ss. 5-27.

Rusya dış politikasının Asya ayağı, Shanghai İşbirliği Örgütü bağlamında veya Çin, Hindistan, Japonya ve Güney-Dogu Asya ülkeleriyle ikili ilişkiler biçiminde her fırsatta geliştirilmeye çalışılırken, Putin de ASEAN toplantısında Rusya'nın bir Avrasya ülkesi olduğunu vurgulamaktan⁸⁶ çekinmemektedir. Bu arada Rusya'nın enerji boru hatları konusunda AB ile yaptığı enerji işbirliği, Bakü-Ceyhan Boru Hattı'na karşı çıkışı, Çin'e enerji satma yönündeki çabaları da ülkenin özellikle enerji köprüsü olması bakımından anlamlıdır. Her ne kadar Putin'in merkezîyetçi politikaları Yeltsin ve onun döneminden kalma kadroların, medya kuruluşlarının ve Rus elit kesiminden bazı kişilerin tepkilerini çekmiş olsa da, komünizm karşıtları ile liberal akımlara dayanan düşünce koalisyonlarının ortaya çıkma şansını da güçlendirmiştir. Bunu takiben, siyasal yaşamın askeri araçlarla güvenliğileştirilmesi (securitization) ve yeni kadroların asker/istihbaratçı kökenlilerden oluşturulmaya başlanması, devlet merkezîyetçiliğinin farklı bir boyutunu oluşturmuştur.

Rus siyasal tarihinde özel bir konuma sahip olan ordu, SSCB'nin yıkılmasından sonra devletin ve toplumun içine düştüğü otorite-demokrasi, liberalizm-devlet müdahaleciliği ve kolektivizm-bireysellik tartışmaları bağlamında eski önemini yitirmişti. Yeltsin döneminin başında başkanlık rejimi güçlü bir konumdayken, ekonominin demilitarizasyonu, federalizmin ön plana çıkması ve devletin karşısında üreten, sivil nitelikli bir toplum dinamizminin oluşmaya başlamasıyla birlikte bir güç yitimi sendromu yaşanmaya başlamıştır. Kurumsal anlamda ordu, 1993 olaylarında⁸⁷ başkanlık rejimi ile parlamenterizmin, daha sonra da Çeçenistan'daki savaşla birlikte federalizm karşısında merkezi devletin yerleştirilmesinde önemli bir rol üstlendiği halde, hep siyasal iktidarların güdümünde kalmıştır. Sivil ve askeri yönetim anlayışlarının devlet içinde farklılaşmasıyla birlikte, ordunun dış politika karar alma sürecinde etkin aktör pozisyonunu yitirmeye başladığı söylenilebilir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, iktisadî politikaların sonuçlarıdır; asker maaşlarının azalması, savunma sanayinin modernizasyonunun başarısız olması ordu açısından belirli bir prestij yitimini de beraberinde getirmiştir. Öte yandan 1992–1993 ve 1996 yıllarındaki yasal düzenlemelerle birlikte Savunma

---

⁸⁶ www.strana.ru.state/kremlin/2000.11.13.974117268.html, 13Kasım2000

⁸⁷ 1993'de Rusya'da darbe girişimi oldu, Bunun sonucunda Rusya'nın Anayasası değişti.

Bakanlığı'nın Devlet Başkanlığı'nın özel alanına dâhil edilmesi, bütçe konusunda yürütme-yasama organları arasındaki yetki paylaşımı, Bakanlığın sivilleştirilmesi, eski generallerin Duma ve Federasyon Konseyi vekilliklerine seçilmelerinin sağlanması gibi gelişmelerle birlikte ordunun demokratik devlet anlayışına uyarlanma çabaları söz konusu olmuştur.

Putin'in iktidara gelişiyle birlikte devlet organlarının orduya bakış açılarında belirgin bir değişime gözlemlenmektedir. II. Çeçenistan Savaşı'yla birlikte siyasal mesruiyetini kazanan Putin, devletin yeniden toparlanabilmesi için belirli bir merkezileşme politikası izleme çabasına girmiştir. Çeçen savaşının başlamasıyla halk nezdinde Putin'in iradeli, kararlı ve otoriter bir lider olarak tanınmasından sonra, oluşturulan Yedinstvo Partia (Birlik Partisi) tek ideolojisinin Putin'i desteklemek olduğunu bildirmiş ve kısa bir sürede enformasyon alanındaki hâkimiyetini de kullanan iktidar, partinin Duma seçimlerinde başarılı olmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Rus ordusu, iktidarın güdümündeki temel araçlardan biri olarak kullanılmıştır. Bu açıdan Putin yönetimiyle birlikte ordunun, Rus kimliğini ve varlığını uluslararası planda temsil edecek basit bir güç olarak görüldüğü söylenilebilir.

Putin döneminde güvenlik politikalarıyla devlet içi hiyerarşik düzen anlayışı arasında doğrudan bağ kurulduğundan, bunun başka bir yorumu da devlet organlarının rollerinin yeniden tanımlanması olarak değerlendirilebilir. Yeltsin döneminde Başkan ile Devlet Duma'si arasındaki rekabet, artık yeni bir nitelik kazanmış gibi görünmektedir. Putin döneminde, yürütme organı karar alma aşamasında, yasamanın da desteğini alma çabalarına girilmeye başlayınca, Duma ile Federasyon Konseyi arasındaki düşünce farklılıkları da belirginleşmeye başladı. Bu bağlamda, Putin'in Duma içindeki siyasal etkinliğini ve destek arama girişimlerini hızlandırmasıyla birlikte, Federasyon Konseyi'nin işlevlerinin ve yapılarının yeniden tanımlanması tartışmaları gündeme gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Rusya'nın parlamenter çoğunluğa dayanan bir hükümete doğru mu gittiğini sorgulamak gerekecektir. Bu noktada Batılı kurumlarla "nitelikli" ilişkilerin geliştirilmesi de esastir. Bunun ötesinde, Avrasyacı yaklaşımın bir uzantisi olarak da, büyük güç

söylemini benimseyen ya da bölgelerinde güç odagi durumundaki devletlerle (ABD, AB, Çin, Hindistan) ikili düzeyde özel iliskilerin gelistirilmesi, yasamsal bir öncelik tasimaktadır.

Putin'in Rusya'nin yakin çevresiyle olan iliskilerini yeniden tanımlama yaklasimi, aslinda Y. Primakov döneminde baslamis bir egilimdi. Bu yeni yaklasimin zemini, karsilikli bagimlilik unsurlarinin gelistirilmesi, hatta Rusya'nin dogal kaynaklarından ve ulasim sebekelerinden elde ettigi ekonomik ve lojistik avantajlari burada ön plana çikarmasi söz konusuydu. Buradaki esas amaç, eski Sovyet alanındaki cografi bütünlüğü yeniden saglamak ve jeopolitik ve islevsel bütünlüsmeyi yeniden gerçeklestirmek gibi görünmektedir. Bu yaklasim, aslinda Avrasyaci paradigmanin neo-liberal anlamda yeniden degerlendirilmesidir. Farkli bölgesel bütünlüsme modelleri çerçevesinde Rusya lehine bir bagimlilik ya da asimetrik karsilikli bagimlilik agi yaratma çabasi, "yakin çevre konsepti"ne yeni bir anlam katmak istemektedir. Tabii ki bunun kısa ve orta vadeli maliyeti, eski Sovyet Cumhuriyetleri için daha düşük olacaktır. Bu saptamanin ötesinde, Rusya'nin kendi yakin çevresindeki jeo-ekonomik çıkarlarının gelismisi, ülkenin hem bölgede merkezi anlamda konumunu daha önemli kilacak, hem de kendi büyük güç (hegemonya) söylemini uluslararası sistem içersinde yeniden benimsetmis olmasına olanak saglayacaktır. Birçok yazar bu egilimleri, neo-emperyalizm olarak da nitelendirmektedir.

11 Eylül sonrası uluslararası teröre karsi cephe almak ve dolayisiyla güvenlik sorunlarının en genis anlamda tanımlanmasi çabalarından faydalanmak, Yeltsin döneminde uluslararası çevrelerce çok eleştirilen Rus güvenlik konseptlerinin Putin iktidariyle birlikte sistem içersinde benimsenmesi olanagini da yaratacakti. Bunun aksine, yeni uluslararası düzende, terör karsiti bloklaşma çabalarından uzaklaşacak bir Rusya'nin sistem disi alternatifleri tek basina üretebilmesi pek olanakli olamayacağından, Putin'in aktif bir dis politika izlemekten baska bir çaresi de yok gibiydi. ABD'nin tek kutupluluk arayislarini asabilmek amacıyla, Rusya'nin, çok kutuplu sistem içersinde kalarak ve özellikle de AB üyesi ülkeler ve Çin ile islevsel isbirligi modellerine giriserek yeni bir politika izleyecegi öngörülebilir. Her ne kadar

Rus basınında Rusya-NATO yakınlaşması, Batı'ya teslimiyetçilik açısından çok eleştirilse de, kendi coğrafyasına sıkışmış bir Rus devletinin çok seçenekli, çok vektörlü bir dış politika izleyebilme sansinin sınırlanacağı gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

Bu stratejinin uzantılarında Avrupa güvenliğinin tek yönlendiricisi olmak isteyen AB'nin teknik ve materyal anlamda ABD'ye bağımlılığı, Rusya tarafından da arzu edilen bir süreçtir. Bu yılın Mayıs ayında NATO-Rusya arasında imzalanan yeni işbirliği anlaşması ile Putin-Bush imzalarıyla gündeme gelen START III girişimi, birçok yazar tarafından, 11 Eylül sonrasında dünya arenasında atılmış olan radikal adımlar olarak yorumlanmıştır. Bu yeni süreçte, Moskova'nın memnuniyeti çok belirgin olmakla birlikte, Rusya'nın Batılı kurumlarla ilişkilerini geliştirme çabalarını Putin'in Atlantikçi yorumlarındaki esnekliğe bağlamak gerekiyor. Atlantikçi söylemin tamamlayıcı bir sonraki adımı ise, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne kabul edilmesi olacaktır. Öte yandan, Putin'in dış politika stratejisi, Avrasyacı yaklaşımların önde gelen Asya ülkeleriyle olan ilişkilerin de gündemde tutulmasıyla farklı bir manevra kabiliyeti göstermektedir. Bu bağlamda Sanghay Örgütü çerçevesindeki Rus-Çin yakınlaşması ve işbirliği süreci ile Moskova'nın Kesmir sorununa müdahil olma çabalarını da saymak olasıdır.

Rusya, son dönemlerde ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'yle (BOP) Avrasyacılık ve Batıcılık arasına sıkışmıştır. Bu anlamda ABD'nin bölgede etkinliğini artırmaya çalışması, uzun vadede bölgesel bir güç olmayı hedefleyen Rusya ile bir mücadele yaşanacağını en somut göstergesidir. ABD'nin bölgede etkinliğini artırmaya yönelik çabalarının yanı sıra, Putin ile birlikte Rusya'nın da dünya siyasetinde daha aktif rol almak için çeşitli girişimlerde bulunması dikkate değerdir. Rusya bu çerçevede öncelikle eski SSCB ülkeleri üzerindeki etkinliğini tesis etmek ve güçlendirmek çabalarına girmiş, bu durum da iki süper güç arasında çeşitli çekişmelere yol açmıştır. Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan gibi ülkelerde yaşanan son gelişmeler bu durumun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Adamishin, A: “Nash otvet Amerike”, **Nezavisemaya gazeta**, 19 Kasim1999.
- Alvin Z.: “**Rubinsttein State**”, New York, Longman, 1997.
- Anik, Mehmet: “Çanlar Kimin İçin Çalıyor ya da ABD Nereye Gidiyor?”, Istanbul, **Stratejik Öngörü**, Sayı: 4, 2005.
- Arbatov, A.G.: “Russia’s Foreign Policy Alternatives” **International Security**, Vol. 18, No. 2 (Fall 1993).
- Arbatov, Aleksei.: “Voennaya reforma: Doktrina, Voiska, Finansi”, **Miravaya ekonomika i mejdunarodnie otnosheniya**, ? 4. 1997.
- Arbatov, Aleksei: “NATO – glavnyaya problema dlya evropeiskoi bezopasnosti”, **Nezavisemaya gazeta**, 16 Nisan 1999.
- Arbatov, Aleksei: “Razoruzhenie i bezopasnost.- Rossiya i mejdunarodnyaya sistema kontrolya nad vooruzheniyami: razvitiya ili raspada”, 6 Yay, Moskova. 1997.
- Arbatov,Aleksei.: Rossiya i natsionalnaya bezopasnost v 90-e godi, **Miravaya ekonomika i mejdunarodnyaya otnosheniya**, ? 7. 1994.
- Arin, Oleg: **Aziatskogo –Tihookeanski region:mifi ,iluzii i realnost** , Moskova, FlintoNauka Yay, 1997.
- Armaoglu, Fahir: **20. Yüzyil Siyasi Tarihi**, 11. Baski, Istanbul, Alkim Yay., t.y.
- Benn, Aluf: ‘The Russian –Iranian Connection’, **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 57(1)Ocak /Subat, 2001.
- Cafersoy, Nazim: “Enerji Diplomasi: Rus Dis Politikasinda Stratejik Araç Degisimi”, **Stratejik Analiz** Aralik 2000, Cilt 1, Sayı 8.

- Cohen, S.B.: **Geopolitics in the New World Era: A New Perspective on an Old Discipline, The Making of Foreign Policy in Russia under Yeltsin**, Munich / Washington, DC: Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, 1993.
- Crow S.: Danilov, Dmitri: **Spornie granisi na Kavkaze**, Moskova, Ves Mir Yan., Moskova, 1996.
- Davutoglu, Ahmet: **Stratejik Derinlik**, Istanbul, Küle Yayinlari, 1 Kitab,2002.
- Decaux, Emmanuel **AGIK**, Çev.: Gökçen Tunali Alpkaya, 2. Baski, Istanbul, Iletisim Yay., 1995.
- Dejin, E.: “Protivoves svazam s NATO” **Nezavisimaya voennoe obozrenie**, 9-15 Nisan 1999, ? 13.
- Dugin, Aleksandr: **“Rus Jeopolitigi”**, Avrasyaci Yaklasim, tercüme: Vügar Imanov. Istanbul, Küre Yay., 2003.
- Elsin ,B.N.: **“Rossia, za kotoruyu mi ne otvete”**. Moskova. 1996.
- Freedman, O. Robert: **‘Russian-Iranian Relations in the 1990s’, Middle East Review of International Affairs**, Cilt4(2).
- Gasko, ? .: **Rossia v poiskah strategii bezopasnosti-problemi bezopasnosti, ogranichenie voorujenni i mirotvorchestva**. Moskova .1996.
- Goncharenko, S.: **“Rossiya i ATES”„Miravaya ekonomika i mejdunarodnie otnoshenia**, ? 10. 1998.
- Gorski ,V.: **“Rasshirenie NATO i interesi Rossii”** , 1 Baski. Moskova. 1998.
- Haglund, G. (ed.): **Will NATO Go East? The Debate Over Enlarging the Atlantic Alliance**. Kingstone, Ont.: Queen’s University, 1996.
- Hauner, Milan: **What is Asia to Us- Russia's Asian Heartland Yesterday and Today**, Routledge, London & New York, 1992.

- Kabrinskaya, Irina.: “Rasshirenie NATO i vnuripoliticheskaya borba v Rossii”. **Segodnya**, 12 Agustus 1995.
- Kan, V.: **Kakoe znachenie dla nas imeet Rossiya**, Seul. 1998
- Katz, Mark N.: “An Emerging Russian- Alliance?” **Caspian Crossroads Magazine**, Cilt1(4), Kis 1996.
- Koppiters, Bruno: **Etnicheskie i regionalnie konflikti v Evrazii**, 2 Baski, Moskova, Ves Mir Yay., 1997.
- Kortunov A.: **NATO Enlargement and Russia: In Search of an Adequate Response**, Kingstone, Ont.: Queen’s University 1996.
- Kosolamov, N.: Vneshnee politika Rossii: “problemi stanovlenia i politikoformiruyushie faktori.” **Miravaya ekonomika i mejdunarodnie otnosheniya**, ? 2, 1993.
- Kozin V.: “New Dimensions of NATO”, **International Affairs** (Moscow), March 1993.
- Kuliyev, Hasan: “Rusya’nin Azerbaycan Stratejisi”, **Avrasya Dosyasi**, KIS 1996, Cilt:3 , sayi:4.
- Kuloglu, Armagan: “Rusya’nin Yeni Politikolari ve Türkiye” **Stratejik Analiz**, Cilt:1,Sayi:3, Temmuz 2000.
- Kuznisov, V.: “Nachalo aktivnoi poitiki Rosii na Tihom okeane”, **Nezavisemaya gazeta**, 20 Kasim 1992.
- Luboshis, Efim.: “Kak preodolet krizis voorujennih sil Rosii”, **Segodna**, 4 Elül 1996.
- Lunev, Stanislav: "Future Changes in Russian Military Policy", **Prism: A Bi-Weekly on the Post-Soviet States**, Vol.2, No:3, 9 Subat 1996.
- Makarov Dmitri: “Rashirenie NATO podtolknet Rossiu k reformam”, **Argumenti i fakti**, 1997, ? 22.
- Malcolm, N.: Pravda A., Allison R., Light M.: **Internal Factors in Russian Foreign Policy**, New York: Oxford University Press, 1996.
- Malcolm, N.: New Thinking and After: Debate in Moscow about Europe, N. Malcolm (ed), **Russia and**

- Europe: An End to Confrontation?** London and New York: Pinter Publishers for The
- Masnikov, Viktor.: “Vostochni vektor dla strani- most mejdu Evropoi i Azii” **Krasnaya Zvezda** ,23 Aralik 1992.
- Neumann, Iver B.: **Russia and the Idea of Europe**, Routledge, London & New York, 1996.
- Özcan, Sevinç Alkan: “Avrasya ekonomik heyecani” Türk-Rus iliskilerini canlandirabilir mi?, **Anlayis dergisi**, Mart 2004.
- Öztürk, Fatma: “Çeçenistan krizin Anotomisi”, **Avrasya Dosyasi**, Kis 1996, Cilt:3, sayi 4, s.49-50.
- Pacteau, S., Mougel, F.C. **Uluslararası İlişkiler Tarihi**, Çev.: Galip Üstün, 2. Baski, İstanbul, İletişim Yay., 1995.
- Panarin ,A.: “**Atlantizm i evraziystvo: Dva senaria dla Rosii**”. Moskova. 1994.
- Parhalina ,Tatyana.: “Stoit li borotsa rashirenje NATO ?” **Segodna**, 28 Agustos 1996.
- Parrish, Scott: “Russia Contemplates the Risks of Expansion”, **Transition**, 15 Aralik 1995.
- Pavletenko, V., I. Svetova: **Sovremennaya Japonia:nekotorie voprosi vneshnoi i vnutrennoi politiki**, ? oskva, Dialog- MGU Yay., 1998.
- Podbereskin, Aleksei: “**Russki put**”. Moskova. 1996.
- Podberezkin, Aleksei: “Washington i Moskova menayut orientiri”, **Nezavisemaya gazeta**, 11 Ocak 2000.
- Podberezkin, Aleksei: **Rossiya na poroge XXI veka**, Moskova, 1996.
- Pozdnekov ,E.: **Filosofiya politiki**, 2 Baski, Moskova. Poleya Yay, 1994.
- Pozdnekov, E.: “Russia is a Great Power” **International Affairs** (Moscow), January 1993.
- Rahr, Alexander: “Russia: New Focus on Old Priorities”, **Transition**, 1994.

- Rogov, S.: “Rossiya mejdu Evropoi i Azii: poisk strategii” , **Nezavisemaya gazeta**, 7Aralik 2000.
- Rosenau J.N.: “**Order and disorder in the study of world politics**” / “**Globalism versus realism: international relations’ third debate**”. Ed. by Maghroori R., Ramberg B. Boulder, Co.: Westview Press, 1982.
- Salavyev,N.: “Sibir i Aziatsko-Tihookeanskiy region”. **Mejdunarodnaya jizn**, ? 4.1993.
- Samuylov, S.: “Perspektivi kollektivnih bezopasnostiv SNG”, **Nezavisemaya gazeta**, 14 Nisan, 1998.
- Sander, Oral **Siyasi Tarih: 1918-1994**, 8. Baski, Istanbul, Imge Yay., 2000.
- Sander, Oral: “Turkey and the Turkish World”, **Central Asian Survey**, Vol.13, No.1, 1994.
- Sergounin, A. Aleksandr: Russian Post-Communist foreign policy thinking at the cross-roads: changing paradigms, **Journal of International Relations and Development**, September 2000.
- Sergounin, A. Aleksandr: **Theories and approaches to international relations**, New Delhi, Anmol Publications, 1998.
- Sergunin, A. Aleksandr.: V poiskah novoi amerikanskoi strategii v Azii, 1996, ? 6.
- Sergunin, A. Aleksandr: **Rossiskaya vneshneya politicheskaya misl i vayna Balkanah**, Nijniy Novgoord , NNGU Yay.,2000.
- Shlapentokh, D.V.: “Eurasianism: Past and Present”, **Communist and Post-Communist Studies**, 1997, Vol. 30, no. 2.
- Shmelev,Baris.: “Rossiya v menaushemsa mire”, **Vlast**, ? 4.1996.
- Simes, D.: “Reform Reaffirmed”, **Foreign Policy**, No: 90 (Spring 1993).
- Soltan, Elnur: “Bush-Putin Zirvesi: Soguk Savasm Ikinci Bitisi”, **Stratejik Analiz**, Aralik 2001, Sayi 20.

- Soltan, Elnur: “Hatemi’nin Rusya Ziyareti: Soyut Anlasmaların Somut Sonuçları”, **Stratejik Analiz**, Cilt 1, Sayı 12, Nisan 2001.
- Somuncuoğlu, Anar: “Avrasya Ekonomik İşbirliği: Rus Dis Politikasında Yeni Bir Atak”, **Stratejik Analiz** Temmuz 2001, Cilt 2, Sayı 15.
- Sorokin, K.: **Geopolitika sovremennosti i geostrategiya Rossii**. Moskova, ROCCPEN Yay, 1996.
- Sönmez, Can: “Jeopolitik Açidan Kafkasya”, Avrasya Dosyası, KIS 1996, Cilt:3 , sayı:4.
- Spykman, N.J.: **The Geography of the Peace**. New York: Harcourt, Brace, 1944.
- Stankevich , Sergei: “Derjava v poiskah seba”, **Nezavisimaya gazeta**, 28 Mart 1992.
- Stankevich , Sergei: “Russia in Search of Itself” **The National Interest**, Summer 1992.
- Stankevich, Sergei.: Toward a New “National Idea” / S. Sestanovich (ed), Rethinking Russia’s National Interests. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, 1994.
- Strausz, Hupe R.: **Geopolitics. The Struggle for Space and Power**. New York: Putnam’s, 1942.
- Tihamirov, Vladimer: **Koreiskaya problema i mejdunarodnie faktori (1945 nachalo 80-x godov)** Moskova, Vostochnaya Literatura Yay., 1998.
- Timorenko, V.: “İslamizm i interesi Rossii”,- **Mirovaya ekonomika i mejdunarodnie otnoshenia**, ? 1. 1995.
- Titarenko,M.: **Rossiya lisom k Azii**, 1 Baskı, Moskova, Respublika Yay, 1998.
- Travkin, N.: “Russia, Ukraine, and Eastern Europe” / S. Sestanovich (ed), Rethinking Russia’s National Interests. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, 1994.
- Trenin, Dmitri: “Realpolitik i realnaya politka” **Nezavisemaay gazeta**, 30 Elül 1999, ? 38.

- Triguboviç, Yuri: “Nujna li Rossiyi Sibir?” **Nezavisemaya Gazeta**, ek Regioni, 8 Subat 2000.
- Vitkoskaya, Galina: "Russia: Cross Border Migration|Russian Far East", Ekim 1997, Carnegie Moscow Carta I.
- Yanovsk, ?. , Deriguna, Y.: **Armia Rosii- sostayanie i perspektiva.** Moskova, Instetut Yay, 1999.
- Zagorski ,A.: “Russia and Europe” **International Affairs** (Moscow), January 1993.
- Zviglyanich, Volodymyr: “Primakov and the Ambitions of a Great Power”, **Prism: A Bi-Weekly on the Post-Soviet States**, Vol.2 No:2, 26 Ocak 1996.